

**Dr. Hikmet
Kıvılcımlı**

**Metafizik
Sosyolojiler**

köXüz

Yayımları

Metafizik Sosyolojiler

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

köXüz

Dijital Yayınlar

İndir - Oku - Okut - Çoğalt - Dağıt

Bu kitap ilk defa: 1970 yılında Ararat Yayınlarında yayınlanmıştır.

Bu kitap KöXüz sitesinin dijital yayınıdır.

Kar amacı olmadan, okumak ve okutmak için, indirmek, dijital olarak basmak ve dağıtmak serbesttir.

Alıntılarda kaynak gösterilmesi dlenir.

köXüz

Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
-------------	---

Giriş

1- Bilimlerin Bölümlenişİ.....	11
2- Tarih ve Sosyoloji.....	11
3- Tarih: İlkel Bir Sosyolojidir.....	12
4- Tarih de Sosyoloji de Bilimdir.....	13
5- Toplum, İnsan, Bilim.....	15
6- Kapitalizmden Önceki Toplum Anlayışı.....	17
7- Kapitalizmin Devrimci Çağında Toplum Anlayışı.....	19
8- Kapitalizmin Gericileştiği Çağda Toplum Anlayışı.....	21
9- Sosyoloji Neye Yarar?.....	24
10- Sosyolog "Zorlamaları.....	26
11- Metafizik Sosyoloji-Diyalektik Sosyoloji.....	28

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKEL VE MÜJDECİ SOSYAL DÜŞÜNCELER.....	31
---	----

Ayr>m I

Başlangıçlar.....	33
1- İlkçağda Sosyal Düşünceler.....	33
2- Ortaçağda Sosyal Düşünceler.....	34
3- Rönesansta Sosyal Düşünceler (15. ve 16. Yüzyıllar).....	37
4- İngiliz Devrimi Çağında Sosyal Düşünceler (17. Yüzyıl.....	38

Ayr>m II

Frans>z Devrimi Çağrnda Sosyal Düşünceler (18. Yüzy>l)	41
1- Sosyal Felsefeler.....	42
2- Hukuk Felsefeleri.....	45
3- Materyalistler ve Ansiklopedistler.....	46
4- Ekonomi Bilimleri.....	46

Ayr>m III

Sosyoloji Müjdecileri (19. Yüzy>I>n İlk Yar>s>)	49
1- Saint Simon ve Auguste Comte.....	51
2- İki Kamp.....	55
I- Ünlü Gericiler.....	56
II- Kuruntucu (Ütopist: Hayalci) Sosyalistler.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

METAFİZİK SOSYOLOJİ SİSTEMLERİ	61
Genellikle Sosyolojiler.....	63
Özellikle Metafizik Sosyolojiler.....	66
Sistemler Üzerine.....	67

Ayr>m IV

I- Doğa Bilimleri Karş>s>nda Organizizmler	69
1- Özellikle Organizizm (Uzviyetçilik).....	69
2- Zoo-Sosyoloji (Hayvancıl Sosyoloji).....	74
II- İnsan Bilimleri Karş>s>nda Antropoloji Okullar>	76
1- Sosyal Kurumlar (İçtimai Müesseseler).....	76
2- Özellikle Antropoloji Okulları.....	79
III- Ruh Bilimleri Karş>s>nda Antropoloji Okullar>	83
1- Kişicil Ruhçuluk (Taklit ve "Ara Psikolojisi").....	83
2- Kolektif Ruhçuluk Teorileri.....	85
3- Ahlak Sosyolojisi.....	90
IV- Sosyal Bilimler Karş>s>nda Formalizmler	91
1- Tarihçiler.....	92
2- Özellikle Formalistler.....	94
3- Durkheimcılık.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METAFİZİK SOSYOLOJİ METOTLARI	115
--	-----

Ayr>m V

I- Metot ve Güdücü Fikir	117
1- Monografik ve İstatistik Metotlar.....	117
2- Tarihsel Kıyaslama ve Etnografya Metotları.....	118
II- Sübstra = Öz	119
1- Biyolojik Öz (İrk ve Aile).....	120
2- Fizik Öz (Sosyo-Jeografi-Jeopolitik).....	131
3- Morfoloji Öz (Biçimcil Sübstra).....	141

ÖNSÖZ

Bu yazı, okuyucuya bir dizi usturuplu sözler ezberletmeye kalkmayacaktır. Sosyoloji (toplumbilimi) denilen yeni bilim üzerine çok kısa, açık fikir "vermeye çalışacaktır. Gelmiş geçmiş toplum kavramları, Sosyoloji akımları ve okulları, aynı metodun ışığı altında gözden geçirilecektir. Tâ ki okuyanın kendisi öne sürülmüş düşünceler üzerinde kesin bir yargıya varabilsin.

Bugün Sosyoloji, yığınla çelişken akımlar kargaşalıdır. Bu akımların hepsine birden veya ayrı ayrı "haklısın!" demek, ya kendi kendini, ya başkalarını aldatmak olur. Bilim çabası, aldatmamak ve aldanmamak uğruna yapılmalıdır. İnsan, olayları, ilişkileri ve düşünceleri, ne olurlarsa olsunlar, olduklar!" gibi görebildiği ölçüde bütün öteki yaratıklardan güçlü ve üstün olur.

Taraf tutmamak, yalana yanlışa kavuk sallamaksa: emeğimiz tarafsız değildir. Bilimde tarafsızlık: olanı olduğu gibi görürken hiçbir korku, hiçbir önyargı ve bönyargı altında kalmamaksa, emeğimiz iliklerine dek tarafsızdır.

Bize yarı sömürgeleşmiş Osmanlılıktan, kötünün kötüsü bir Avrupa kamanması (hayranlığı) armağan kaldı. Patriarkal (Babahanca) eğitimimiz, geri kalmanın verdiği altlık duyumuzla katışınca, kamanmamız tapınç kertesine ulaştı. Öyle ki, Avrupa'da büyük sayılmış kişinin, yahut ün kazanmış akımın önünde eğilmemek, suç sayılıyor... Emeğimiz, bir bakıma: "- *Ey bilim! Senin adına ne cinayetler işleniyor*" çılgılığı olacaktır.

Bizce, çalım satmakla yahut ün yapmakla "otorite" olunmaz. "Yetki", gerçek olaya uygunluktan gelir. Alışkanlıklarımızı tedirgin etme pahasına da olsa, doğruyu gevelemeksizin söylemekten, eğriyi öç alırcasına çürütmekten çekinmemelidiriz. Bilmeyenleri şaşkına çevirmek için "parlak eser" döktürme çağı geçmiştir. Yazı, büyücü muskası olmaktan çıkmalı, ulusal görevini başarmalıdır.

GİRİŞ

1- BİLİMLERİN BÖLÜMLENİŞİ

Varlık gibi, bilimler de, önce iki büyük gruba ayrılırlar:

1- Doğa Bilimleri (Natürel veya Ekzakt Bilimler)

2- Toplum Bilimleri (Sosyal Bilimler) Sosyal bilimler de başlıca iki bölüktürler:

a) Ya toplum olaylarının tümü içinden bir bölümünü seçip incelerler. Örneğin, ekonomi politik, yalnız (üretim, dağıtım, üleşim, tüketim) ilişkilerini inceler; hukuk, yalnız (hak, ceza, kanun) ilişkilerini işler vb...

b) Yahut bilimler toplum olaylarını öyle ayrı ayrı ele alacağına, bütünüyle birden, tüm insan ilişkileri olarak bir arada ve karşılıklı etki-tepkileri içinde gözden geçirirler.

İnsan yaşantılarının ve ilişkilerinin topunu birden ele alan sosyal bilimler, başlıca ikiye ayrılırlar:

1 - Tarih,

2- Sosyoloji.

Bu iki ayrı deyimim nerede ve nasıl ortaya çıktıklarını, niçin birbirlerinden ayrı bulduklarını ve aldıkları adların yerinde olup olmadığını birkaç sözle aşağıda inceleyeceğiz. O eleştiriye girmeden önce, hiç değilse en çok yaygın deyimler olarak gözüken TARİH'in ve SOSYOLOJİ'nin genellikle ne anlamda kullanıldıklarını kabataslak da olsa belirtmek yararlı olacaktır.

2- TARİH VE SOSYOLOJİ

Şimdiye değin zihinlerde yaratılan kavramlara göre, toplumu toptan ele alan iki bilim (Tarih ve Sosyoloji) için şöyle klasik ayırtlar yapılmasına alışılmıştır:

TARİH: Toplum olaylarını, yıl, ay, gün gibi zaman ve ülke, semt, yer gibi mekân içinde daha somut (konkret: elle tutulur) özellikleri ve ayrıntıları ile anlatır. Örneğin, Türkiye'de,

1908 yılı Meşrutiyet Devriminin nasıl olduğunu, başladığı yerden sonuna dek günü gününe ye az çok sıra ile belirtir.

SOSYOLOJİ: Toplum olaylarını sanki zaman ve mekân dışında, daha soyut (abstre: mücerret) özellikleri ile ve gidiş kanunları bakımından anlatır. Örneğin, 1908 Devrimi'nin niçin doğduğunu, insanlık tarihinde hangi çeşit altüstlüklerden biri olduğunu açıklayarak yorumlar.

Tek sözle; Tarihin yaptığı daha çok TASVİR'dir, Sosyolojinin yaptığı, sebepler arayıp yorumlar yaparak az çok İZAH'tır.

Tarih, bulabildiği bütün olayları, zaman ve mekân sırasıyla derleyip dizeler, hikaye eder. Sosyoloji: tarih olayları arasında sebep ve sonuç bağılıklarını arayıp bir hiyerarşi (değerlendirme basamakları) kurar. Sosyoloji toplumun zaman ve mekândan bağımsızmışça genel kanunlarla neden ve nasıl ilerleyip gerilediğini göstermeye çalışır.

Bir tek bütün olan toplumu, her ikisi de tüm olarak inceleyen Tarih ile Sosyoloji neden iki ayrı bilim dalı olmak zorunda kalmışlardır? Konu hep birdir yani toptan insanlığın başından geçenlerdir. Aynı olayları niye Tarih başka türlü, Sosyoloji başka türlü ele almıştır?

Bu ayrılış basit bir bilimsel işbölümü gibi görünür. Ancak gerçekte daha derin anlam taşır. Çünkü binlerce yıldan beri Tarih bilimi vardır. "Sosyoloji" ise, henüz yüz yıllık bir icattır. Gerçi her iki bilim, henüz yan yana "barış içinde bir arada yaşamakta"dırlar. Ne var ki, kapitalizm ve sosyalizmin "barış içinde bir arada yaşamasına benzeyen bu durum iki bilim arasında basit soyutluk-somutluk başkalığından daha etkin anlamlar gizlendiğini andırır.

3- TARİH: İLKEL BİR SOSYOLOJİDİR

Tarih, tümüyle insanlık olayları içinde hiç mi sebep sonuç ilişkileri ve kanunlar aramaz ve yorumlar yapmaz? Elbet arar ve yapar. Sosyal yönelişle ilgili bir ipucu tutmadan veya tutar görünmeden yazı yazmış hiçbir tarihçi yoktur. Bütünüyle toplum olaylarının temel ilişkileri (ekonomi yapısı) ve iç kanunları (örneğin, ekonomiyle ilgili yapı ilişkileri) bilinemediği zamanlarda, insanlığın başından geçenleri olsun derlemeye "Tarih" denilmiştir. Bununla birlikte, en İlkçağlarda bile sosyal amaç gütmeyen tek bir tarihçi çıkmamıştır.

Tarih ne denli somut ve özel toplum olaylarını ele alırsa ılsın, bu olayların insanlık ölçüsünde düzene girmiş soyut ve ge-

nel gidişlerine yani doğru yanlış sosyal kanunlara gözünü yummamıştır. Nitekim, Sosyoloji de, çıktı çıkalkı -metafizik kı-lıflar içine sokulmak istenen bir minareye çevrilmedi mi- büt-ün soyut ve genel kanunların kökünü ve kaynağını somut tar-ih özellikleri içinde bulur. Somut sosyal özellikler gerçek İm-llisel ilişkileri içinde ele alınmazlarsa, hiçbir doğru sosyal İ- ununa ve kurala varılamadığını kavramakta gecikmez.

Tarih biliminin babası Herodot, bütün yazdıklarında, hep in-san alinyazısını Tanrıların yazdığı teziyle yola çıkmıştır. Ancak Herodot, her biri ayrı Tanrıya tapan kentlerarası bir yazardı. Onun için, kaleme aldığı olayları objektif gerçeklikleriyle ver-mekten geri kalmadı. Gerçeği verdiği için ise: Tanrıların insan-ları güttüklerini ispatlayayım derken, insanların Tanrıları nasıl dışarıdan (örneğin, Mısır'dan) Yunanistan'a aktardıklarını söy-le-di. Hesiod ile Omiros'un Tanrı adlarını, sistemlerini, ilişkileri-ni bir bir uydurduklarını ağzından kaçırdı.

"Tanrılar insanları güdüyor" derken de, "insanlar Tanrıları uyduruyorlar" derken de, Herodot kendine göre bir sosyal açıklama yapıyordu. Bu açıklama, ister istemez bir parça "Sosyoloji" oluyordu. Yalnız, Herodot tarihin derin zemberek-lerini kavrayamadığı veya kavramak istemediği için, yazdıkla-rı Sosyoloji olamıyor, Tarih adını alıyordu.

Tersine, tarihin materyalist yorumlanışını başaran Marks, örneğin "Fransa'da Sivil Savaş" incelemesini yaparken, Paris Komunası'nın hem en canlı tarihini, hem de en güçlü ve ayık Sosyoloji açıklamasını yaptı. "Fransa'da Sınıflar Savaşı" yahut "Lui Bonapart'ın 18 Brümeri" gibi eserler de, tıpkı öyle, mo-dern Fransız toplumunun en kargaşalı Tarihini yazmakla kal-madılar, Fransız toplumunun Sosyolojik ilişkilerini, kurallarını, biçimlerini ve sınıf güçlerini belirledirdiler.

Bu bakımdan, daha iyi anlaşılacak için denilebilir ki: Tarih, sa-dece emekleyen ilkel bir Sosyolojidir; Sosyoloji daha bilinçli, ge-lişkin, ne dediğini az çok bilen ve anlayan modern bir tarihtir.

4- TARİH DE SOSYOLOJİ DE BİLİMDİR

Öyleyse bugün Tarihe lüzum yok mudur? Bunu söyleyebil-mek için, herkesin en az Marks ve Engels kadar Tarihsel Mad-decilik ustası olduğunu ispatlamak gerekir.

Hiç değilse Tarihsel Maddecilik buluşundan sonra, Tarih bir bilim olmaktan çıkmamış mıdır? Tarihin, henüz bir "klasifikas-

yon: bölümlenme" bilimi olamadığı doğrudur. Tarih "birikim bilimidir. Bu açıdan Simiand gibi yazarlar, tarih olayını "ham", sosyal olayı "bilimsel" karakterde sayarlarken terim yanlışlığına düşüyorlar. Çünkü "olay" Tarih için de, Sosyoloji için de aynı sosyal olaydır; tümüyle insanlığın başından geçenler olayıdır.

Tarih dışında bir toplum olayı bulunamayacağı gibi, toplum dışı veya toplum ötesi bir tarih olayı da yoktur. Bilim, kuruntulara değil olaylara dayanıyorsa, tarih olayına ham, Sosyoloji olayına bilimsel etiketini takmak, objektif olmaktan uzaklaşmaya, bilimi bilimlikten çıkarmaya dek gidebilir.

Tarih olaylarının "ham" (veya Sosyoloji için hammadde) oluşları, Tarihin bir "bilim" olmasına engel değildir. Bunu anlamak için, Etnografya ile Etnoloji arasındaki ilişkiyi göz önüne getirmek yeter. Etnografya da, Etnoloji de, modern toplum (yani Batı kapitalizmi) dışında kalmış, daha önceki tarihlere bağlı toplumların bilimidirler.

Etnografya, tıpkı Tarih gibi, ilkel ulusların somut ve özel monografilerini derler (Seyyahların gördüklerini anlatmaları gibi). Etnoloji, tıpkı Sosyoloji gibi, aynı ilkel toplumların soyut ve genel ilişkilerini yorumlar. Etnografya olayı (tıpkı Tarih olayı gibi), Etnoloji için (tıpkı Sosyoloji için okluğu gibi) işlenecek "hammaddeleri" verir.

Böyle olduğu için, Etnografya bir bilim olmaktan çıkar mı? Hayır. Ne var ki, bugün artık yeryüzünün her karış toprağı kapitalizmin egemenliği altına girmiştir. Hiçbir yerde, kapitalizmden önceki toplumlar saf olarak yaşamazlar. O yüzden, eski seyyahların, kaşiflerin, misyonerlerin, Amerika, Afrika, Avustralya, Asya yerlileri üzerine yaptıkları Etnografya araştırmaları, bugünkü "ilkel" sayılan toplumlar üzerine yapılamaz. Ama bugüne dek yapılmış Etnografya araştırmaları ve olayları da bilim dışı sayılamazlar.

Tıpkı öylece, Herodot'ların, Tacitus'lerin tarihleri yazılamazlar. Ama, eskiden yazılmışlardır diye, içlerindeki sosyal olaylar, gerçek bir Sosyoloji için değerlerinden hiçbir şey yitirmemişlerdir.

Tarih de, Toplumbilimi de birer bitişik bilimdir. Bilime sınır (yani şurasından öteye geçilemez yaşağı) konulamadığı için, tarihinin Sosyoloji yapması yahut toplum bilgininin tarih yazması, siyasi polisten pasaport almayı gerektirmez. Bilimin ucu bucağı bulunmadığı için, bilimler arasında bir bölümlenme yapmak gerekmiş olabilir. Şimdiye dek alışılmış disipline göre, Tarih ile Sosyoloji ayrı işbölümlü birer bilim dalı durumunda kalmışlardır.

5- TOPLUM, İNSAN, BİLİM

Tarihin de, Sosyolojinin de baş konusu, tümüyle toplum olduğuna göre, Toplum nedir?

Yeni Türkçe "Toplum" sözcüğü, Osmanlıca Cemiyet, Fransızca Sosyete kelimelerinin geniş karşılığıdır. İşçi sendikaları, esnaf dernekleri, kapitalist şirketleri gibi örgütler, bilindiği gibi başka şeylerdir. Toplum bütünü içinde, ikinci, beşinci, onuncu kertede ayrı insan toplulukcağızlarıdır.

Hayvanların en geniş bir arada bulunuşlarına "sürü" diyoruz. İnsanların en geniş bir arada bulunuşlarına "toplum" adını veriyoruz. Demek, sürü ile toplumun ayırdım kavramak için, insanla hayvanın farkını bilmek gerekiyor.

İnsan nedir?

İnsan, Marks'a göre "bir sosyal yaratıktır". Yani, insanı öteki yaratıklardan ayırt eden yanı "toplum içinde yaşamasıdır". O zaman, toplumun ne olduğunu bilmemiz gerekiyor. Yoksa, "Toplum nedir?" sorusuna, "İnsanların ortamıdır" dersek; "İnsan nedir?" sorusuna da, "Toplumun yaratığıdır" dersek, konuyu baştan savmış gibi oluruz. Eski mantığın, prensip dilekçesi (petition de principe) dediği şey olur.

"İnsan mı toplumu yarattı, toplum mu insanı?" sorusu, metafizik mantığın, "yumurta mı tavuktan çıktı, tavuk mu yumurtadan?" bulmacasına benzer. Diyalektik mantığa göre: Elbet hem insan toplumu, hem toplum insanı yaptı diyebiliriz. Karşılıklı etki-tepki vardır. Burada toplumu sürüden, insanı hayvandan ayıran tek şey, maddi manevi alet kullanılmasıdır.

Maddi alet: Aygıtlar, avadanlıklardır. İnsan onlarla varlığı işler.

Manevi alet: Heceli diller ve sözlerdir. İnsan onlarla düşünceyi işler.

İNSAN, alet kullanmakla iki ayağı üstüne kalktı. Bu durum insan beynini hürriyete kavuşturdu. Heceli dille, yaratıcı ve planlı düşünce kertesinde işleyen beyini geliştirdi. Dil aygıtını kullanmak, insan davranışlarının denemelerini, öteki insanlara ve kuşaklara aktardı. Bu tutum, bir yanda bilgi birikimleri ve atlayışlarıyla zekâyı geliştirdi yani yaratıcı ve planlı düşünüp davranmayı geliştirdi; öte yanda, aletleri, ilkel lobut ve taştan, şimdiki makine ve nükleer enerjiye dek ilerletti.

Soyut (yani toplum içinde ayrı birimler olarak) insan için doğru olan bu hayvandan en büyük ayrılış karakteri, toplumun sürüden en büyük ayrılış karakteri idi.

TOPLUM: İnsanların (yani maddi manevi alet kullanan yaratıkların) yaşamak üzere, doğaya ve birbirlerine karşı, şeyler (aletler vb.) ve düşünceler (diller vb.) aracılığı ile giriştikleri maddi manevi en geniş üretim-tüketim ilişkilerinin ortamıdır.

Şeyler içine, Coğrafya ekonomisinden aletlere, kitaplara dek her şey girer. Düşünceler içine, dil, akıl, fikir, metot ve plan da girer, bütün gelenek ve görenekleriyle her çeşit kültür de girer. Toptan sosyal şeylerle düşüncelerin, insanı doğayla ve öteki insanlarla karşılıklı etki-tepki davranışlarına sokarak yaşatmaktan başka bir şeye yaramadıkları ortadadır.

Yaşamak için tüketim yapmak, tüketmek için üretim yapmak, üretmek için aletler (aygıtlar ve avadanlıklar: makineler ve cihazlar) ve metotlar (düşünceler, planlar vb.) geliştirmek, kaçınılmaz sosyal ilişkiler ve olaylardır.

İnsanın her davranışı ve düşüncesi, toplum içinde, toplumla birlikte, toplum için ve toplum olarak yaşamaktır. Toplum dışında insan olamaz. O yüzden, insan öldükten sonra bile insanlığını (sosyal yaratıklığını) savunmak zorunda kalmıştır. Kişi olarak toplum uğruna savaşmıştır, toplum uğruna bilerek bil-meyerek ölmüştür. Ölüncü de, topluma bir şey (miras veya eser) bırakmamazlık edememiştir; toplumdaki bir şey (ahret veya mezar veya anıt) biçiminde bir yaşama ülküsü taşı-mamazlık edememiştir.

Toplum, işte o bütünüyle insan ve ilişkilerinin ve olaylarının (şeylerin ve düşüncelerin) topuna birden verilen addır. Toplumun tümüyle bilimine: Olayları biriktirme bakımından Tarih, olayları yorumlama bakımından ya Tarihsel Maddecilik yahut Sosyoloji deniliyor.

Toplum bilimlerinde Tarih deyince, bunun ne olduğu açık anlaşılıyor: Toplum olaylarının toptan birikimi Tarih konusudur. Tarih, bizim burada konumuz dışında kalıyor. Toplumu ve Tarihi toptan ele alıp da yorumlayan bilime, neden:

- 1- Tarihsel Maddecilik,
- 2- Sosyoloji diye ayrı ayrı adlar veriliyor?

Bunu açıklayabilmek için, iki deyimini tarihsel köklerine kısaca dokunmamız gerekiyor.

6- KAPİTALİZMDEN ÖNCEKİ TOPLUM ANLAYIŞI

İnsan insan olalı, var olmanın ve toplumun anlamını düşündü. Kapitalizme gelinceye dek, insanın varlık ve toplum anlayışı, her ikisi de bugün çok basit görünebilecek iki büyük basamaktan geçti:

a- TARİHÖNCESİNDE TOPLUM ANLAYIŞI: İlk insan, Medeniyetten önceki toplum gibi, yalınkat doğanın çocuğu idi. Toplum anlayışı, doğa anlayışından ayırtsız kaldı. Etnografya, Etnoloji, Antropoloji, Arkeoloji gibi bilimlerle incelenen bütün ilkel toplumlarda görüyoruz ki, insanoğlu ne kendisini, ne toplumunu çevre-varlıktan yani doğadan ayırt etmedi. Toplumu dışından saran doğa olayları, insan için kendisi gibi canlı şeyler sayılıyorlardı. Çünkü kımıldıyorlardı. İnsan, doğadaki kımılıtları kendi hareketine benzeterek, düşünceli ve iradeli olaylar sırasına koydu. Bu sanıya, medeniler "Animizm" adını verdiler.

Sonraları, Animizm denilen ilkel evreni kavrayış, çok kınandı. Ancak, bugün ne öğrendik? "Cansız" bildiğimiz şeyler de, "canlılar" gibi aynı büyük hareket ve değişme gidişi içindedirler. En cansız ve hareketsiz görünen madde, atom çekirdeği olarak belli bir ömür taşıyor. Öyleyse Animizm sezisi, varlık felsefesi bakımından pek mi aşırı bölüktür?

İlkel Animizmin, çokça basit olmaktan ve yüzeyde kalmaktan başka eksiği yoktur. Tarihöncesinin toplumu ve insanı için bu görüş yetip artmıştı. O çağa göre insanlar ve toplum ne mi idi? Bütün varlık ve doğa ne ise, o.

b- MEDENİYETLE BİRLİKTE TOPLUM ANLAYIŞI: Canlılık, insanın ve doğanın kendisinde varolan bir şey iken, Medeniyetle birlikte öyle olmaktan çıktı. Can, birdenbire doğadan ve hatta insandan ayrı bir şey sayıldı. Canlılık, doğanın ve insanın üstünde, madde ötesi bir güç durumuna sokuldu. Bu beden ve maddeüstü, fizikötesi (metafizik) canlılığa: Ruh, can, tin, hayat adları yakıştırıldı.

Bu neden böyle oldu? Çünkü toplum içinde eşit kişilerden ayrı ve üstün güç taşıy görünen kişiler, daha Medeniyet başlamadan sivrilmeye başlamışlardı. Anahanlıkta Totem, cinsel yaklaşma yasağının demokratik sembolü idi. Sürü sahibi Babahanla birlikte, Tabu belirdi. Bu, kişicil dokunulmazlık, mal dokunulmazlığı gibi imtiyazların sembolü idi. Bu semboller,

büyücüler, sihirbazlar, kâhinler, falcılar, şefler elindeydi. Onlar, dokunulmazlıklarını her günkü toplum ve doğa olaylarından "keramet"ler çıkararak savunup tutundurdular. İnsanüstü dokunulmazlık eğilimleri havada duramazdı. Kişilere ve nesnelere yamanıp kutsallaştırıldı.

Bu gelişim ortasında, insana, topluma ve doğaya dışarıdan etki yapan elle tutulur maddeden ayrı, dokunulmaz üstün güçler var sayılmamak elden gelmedi. Varlıküstü etkilerle varlığı yaratıp güden güçlere Tanrı denildi.

İnsanın ve toplumun ne olduğu mu soruluyordu? Her şey, dünya ve kâinat gibi, toplum da, insan da, Tanrı yarattığı oldu.

"Tanrı neyin yarattığı" diye sorulamazdı. Soran, kâfir, münafik, zındık olarak taşlanır, sürülür, öldürülürdü. İlk Kandaşlık demokrasisinde seçimle iktidara getirilen şefler, savaşla zafer ve zenginlik kazandıkça, sorumsuz kral olmuşlardı. Müstebit krala, "seni yaratan güç Kandaşlarının seçimi idi, yok edecek demokratik seçime katlan", demek kadar aykırı bir söz ve soru olabilir miydi? Her şeyi yaratan Tanrı'yı kimin yarattığını sormak da, o denli tehlikeli olmuştu.

Üstelik her türlü bilimin ve bilincin, bir sınıf çıkarı veya durumu açısından kuşkuda bırakıldığı bir çağ yaşanıyordu. O bilinçsizlik ortasında, her şeyi Tanrı'nın yaptığını kavramak, Kadîm Medeniyet insanlarına düşünce ve davranış kolaylığı ve rahatlığı sağlıyordu. İçinden çıkamayacakları Ontoloji (varlık ve yaratış felsefesi) uğruna yorulmaktan veya boğazlaşmaktan ise, daha pratik ve o zaman için çözüme elverişli yol, insanı ve toplumu Allah'tan bilmektir.

Yaratılıştan Tanrı ne dilerse o olurdu. Allah'ın işine karışılmazdı; her emrine uyulurdu. Uyulmazsa, Tanrı insanı ve dünyayı yok ederdi.

Bu tez gerçek miydi? Evet. Bezirgan ekonomi, Kadîm Medeniyetler içindeki sınıf, zümre, kişi zıtlıklarını aşırı keskinliklere ulaştırmıştı. O yüzden, ikide bir patlak veren ulusların göçleri, Barbar akınları, Attilâlar'a Kilise'nin verdiği adla "Tanrı'nın Kırbağı" sayılıyordu. Bu kırbaç neden insanların başına iniyordu? Toplum zıtlıkları sonucunda insan düşüncesinde, İşkilciler, Bilmemciler, Katlamalar, Maddeciler, Tanrısızlar, İsyancılar vb. belirmişti de ondan.

Din adamlarının, İlk Tufan günlerinden beri öne sürdükleri Tanrı kızgınlıkları, kişilerde ve toplumda beliren isyan duygu-

larına bir Tanrı cevabı idi. Ve bu cevap, Medeniyetin en parlak gününü ansızın Kıyamet gününe çeviriyordu. Dinli, dinsiz ayırt etmeksizin bütünüyle Medeniyeti, demek dünyayı batırıyordu. Bu olay, yaratışına ve yaratılışına, dileğine ve iradesine, yeryüzünde hiç kimsenin karışamayacağı bir Tanrı varlığı bulunduğunu tarih ölçüsünde ispatlıyordu.

Böyle Kadîm Tarih dolusu belgelerle ispatlanan Tanrı gücü yeryüzünü allak bullak ederken, artık insanın ve toplumun kaynağını, alinyazısını, sosyal bilimi ve bilinci başka yerde aramak boştu. Kadîm ve Ortaçağlar'da, olayları ancak oldukları gibi Tarih bilimi biriktirebilirdi. Herhangi bir Toplum bilimine, insan bilincine ve Sosyolojiye en ufak yer yoktu. Daha doğrusu Teoloji (Tanrıbilimi) her şeydi.

7- KAPİTALİZMİN DEVRİMCİ ÇAĞINDA TOPLUM ANLAYIŞI

Kapitalizm, Batı Avrupa uçlarına, Antika Bezirgânlığın durgun ekonomisinden bambaşka bir geniş yeniden üretici üretim düzeni getirdi. Üretimin girişkinleri olan Burjuvalar, eski egemen sınıfların baskısından ve sömürsünden yakalarını kurtarmak istediler. Karşılarında dünya ve din derebeylerini dikilmiş buldular.

Dünya Derebeyleri silâhli kuvvettiler. Onlarla dövüşmek hem güç hem kolaydı. Dünya Derebeyi, Burjuva gibi halkı da açıkça soyduğu için, kapitalist sınıfı Dünya Derebeylerine karşı halkı kıskırtabilirdi. O bakımdan dövüşmek kolaydı. Ne var ki, din adamları halka Dünya Derebeylerini Allah'ın yeryüzündeki gölgesi gibi tanıttıkça, Derebeyi ile dövüşmek güçtü.

Din Derebeyleri, her vesile ile her toplum olayını Tanrı'dan gelmiş gösteriyorlardı. Konuşurlarken bu dünyayı hiçe sayıyorlar, Tanrı'nın adadığı öbür dünyayı övüyorlardı. Yapıp ettikleri ise: En cahil köylünün bile sezdiği gibi, âleme veriyor talkını, kendileri yutuyorlar salkımı idi. Ahreti bol bol süsleyen Din Ağaları, yeryüzünün hemen hemen en geniş topraklarını, gitgide tapınakları adına, kendilerine arpalık yapmışlardı. Bu gidişle Din Ağaları, Dünya Ağaları'na taş çıkartıyorlardı. Dünya Ağaları saltanat ve süs diyorlar, adak ve hacılık diyorlar, cümbüş ve aşk diyorlar, Tefeci-Bezirgânın borç oltasına kapılıp aşınıyor-

lardı. Dünya Ağaları savaş diyorlar, yiğitlik şövalyelik diyorlar, Haçlı Seferi diyorlar, birbirlerini ve egemenliklerini baltalıyorlar, kırılıp azalıyorlardı. Bu arada Din Ağaları, kıllarına dokunulmaksızın, boşalan, armağanlanan, vakıf edilen toprakları biraz daha genişçe ellerine geçirip saltanat sürüyorlardı.

Üst tabakanın Din ve Dünya Ağaları arasında gittikçe derinleşen bu çatlağı, açık göz Burjuvalar genişletme yollarını buldular ve iyi işlediler. Yeryüzünü kolağan ettikçe, Antika Yunan ve Roma toplumlarının izleri üstüne düştüler. Bozulan İspanya Müslümanlığı da, zafer kazanan Osmanlı Müslümanlığı da, Akdeniz Medeniyetleri'nin tozlanmış düşünce kalıntılarını Avrupa Burjuvaları'na aktardılar. O düşünceler arasında, Yunan ve Roma Medeniyeti'nin olduğu kadar, Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın da çeşitli fikirlerine kulak kabarttılar. Bu fikirler arasında, "çubuğunu yak keyfine bak" diyen maddecilerden, gökte Tanrı'yı inkâr eden Allahsızlara dek türlü akımlar göze çarpıyordu.

Demek insanlar, din adamlarından ayrı düşünceler besleyebilirlerdi. Burjuvalar ve sözcüleri, bu gerçeği Dünya Derebeyleri'nin kulaklarına fısıldadılar. Çünkü toprak ağaları ve beyleri din ağalarından tedirgindiler. Pusula, barut gibi batmış Doğu Medeniyetlerinden bezirganların aktardıkları buluşlara matbaa da katıldı. Öldü sanılan kadîm düşünceler bu sayede daha genişçe diriltildi, RÖNESANS YAPILDI. Ayrıca Tanrısal kitaplarda bile, din derebeylerinin haraç yemelerini ve lüks yaşamalarını suçlayan ayetler bulundu; REFORMCU papazlar türedi. Nerede ise Tanrı adına, Tanrıya karşı değilse bile, Tanrı'nın adamlarına karşı (Papaya ve Kiliseye) isyan bayrakları açıldı.

İngiliz papazı R. Bacon, insan düşüncesini Skolastikten koparıp teknik keşiflere doğru uyardı. İngiltere, "Büyük Carta"^{0*} Kra-

^{0*} Büyük Carta (Magna Carta): İngiliz baronlarının, İngiltere halkını da yedeklerine alarak, 1215 yılında Kral Yurtsuz John'a kabul ettirdikleri sözleşme. Buna göre, Kral kendi kafasına göre vergi alamayacak, kanunlar çerçevesinde davranmak zorunda olacak ve insan haklarını tanıyacaktı. Örneğin, hiçbir İngiliz Yurttaşına işkence yapılamayacaktı.

Bu sözleşme, sonraları kralların uymak zorunda oldukları bir anayasa biçimini almıştır. Bu yüzden dünyanın ilk anayasası olarak kabul edilir. (Bu konuda daha geniş bilgi için Hikmet Kıvılcımlı'nın "İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere" eserine bakılabilir.)

la dayatılalı beri, kapitalizmin demokrasi beşiği oldu. Resmi kilise kralcı, kadercı idi. Onun karşısına, haram yemez, züğürt "Pü•ten"^{0*} papazları dikildiler. İlâhiler söyleyerek ağlaşan Cromvvel (Kromvel), Tanrı'nın büyük sözcüsü kralı astırttı. Bu kıyamet alâmeti yüzünden Büyük Britanya adası batmadı, tersine daha başarılı ve zengin oldu. Demek gene, dünya batır sanan papazlara rağmen, Tanrı insanların işlerini insanlara bırakmıştı.

18. yüzyıl Fransası, bu denemeden gerekli dersleri daha keskince çıkardı. Burjuvalarla kökleri sallanan Dünya Derebeyleri, açıktan açığa papaz düşmanı, hatta Allahsız olan filozofları besleyip kayırdılar. 18. yüzyıl Materyalistleri, kilisenin ardında saklanmış bulunan dine ve Tanrıya karşı veryansın ettiler. Göğün tavanı bu kâfirlerin başlarına yıkılmadı. Tersine, herkesin ödünü patlatan Kutsal Krallık, bindiği dalı keserce, kendiliğinden yıkıldı. Yeryüzüne Büyük Fransız Devrimi'nin "İNSAN HAKLARI" bildirildi. İnsanın HAKKI, demek KUVVETİ vardı ve insan gücü toplumu kökünden değiştirebiliyordu!

8- KAPİTALİZMİN GERİCİLEŞTİĞİ ÇAĞDA TOPLUM ANLAYIŞI

Medeniyet 7 bin yıldır insanlığa hep şunu öğretmişti: İnsanın ve toplumun alını yazısını insanüstü güçler güder. Art arda gelen İngiliz, Fransız ve daha sonraki kapitalist devrimleri, o kaniyi iskambil kâğıdından şatolar gibi yıktı. Bu sonuç, Burjuva bilimi ve toplumu için ilkin büyük zafer oldu. Burjuva düşüncülerinin dedikleri çıkmıştı.

Ne var ki, toplumu insan gücünün değiştirebildiği kanısı, iki yüzü kesen tehlikeli bir kılıçtı. Madem ki insanların alını yazısı-

^{*)} Püriten: Püritenliği savunan, püritenlik taraftarı. Püritenlik: İng. Puritanism, feodal düzenin destekçisi olan Hıristiyanlığı kapitalist düzenin çıkarlarına uydurabilmek için, 16. yüzyıl İngiltere'sinde atılmış dinsel adımlardan biri. 1642 yılında İngiltere'nin bütün tiyatrolarını kapattırarak kadar aşırı sofı olan bu anlayış, temel ilke olarak, yaşayan insanlara, kutsal kitap ile para kazanmaktan başkii hiçbir şeyin gerekmediği inancındadırlar. 17. yüzyılda siyasal bir rol oynayarak Cromwel'le birlikte bütün İngiltere'ye egemen oldular. 1660 yılında yeniden kurulan krallık, kendini, gelişmekte olan kapitalist düzene uydurmaya başladığından, Püritenler siyasal alandan da çekildiler ve Amerika'ya göç ettiler.

nı insanlar çiziyordu, madem ki toplumda bulunan insanların çoğunluğu ise fakir fukara (işçi, köylü ve esnaflar) idi. Büyük Fransız Devrimi gibi kapitalist altüstlükleri ardından, niçin yalnız burjuva kodamanları yararlanmışlardı? "İnsan Hakkı" varsa ve asılsa, herkes insandı. "Hürriyet, Adalet, Eşitlik, Kardeşlik" denilmişti. Güzel. Burjuva Devriminden sonra iktidara geçen kapitalistler, vurgun hürriyetine kavuşmuşlardı. Kapitalist sömürsünün hürriyeti, insanlar arasında eşitliği ve kardeşliği bozuyor, sıfıra indiriyordu. Ve adalet ise, parası olanları haklı çıkarıyordu.

İnsanlar ve hele büyük şehirlere yığılan ve kapitalistlerin doğrudan doğruya zılgıtını tadan İşçi Sınıfı, adanmış eşitliği lafta bırakmamak istiyordu. Eşitliğin ve Kardeşliğin toplum ölçüsünde uygulanmasına: SOSYALİZM denildi. Sosyalizm ilkin, Tüketim ölçüsünde düzenlemelerle yetindi. Bu düzenlemelere Ütopya, İkari, Falânster vb. adlar takıldı. Ütopyacı Sosyalizm akımları, halkı hayal kırıklığına uğratmakta gecikmediler. Sosyal ölçüde, üretmenlerin sömürülmeden çalışmalarını ve çıkarlarını planlayacak bir "Üretim" düzeni ele alınmadıkça Sosyalizm lafta kalıyordu.

19. yüzyıl ortasında BİLİMSEL SOSYALİZM doğdu. Tarihsel Maddecilik, bütün insan ve toplum konularını gündüz aydınlığına çıkardı. Öteden beri insanüstü güçlere bağlanan toplum problemleri, toplum içindeki zit ve bilinçsiz sınıf çelişme ve çatışmaları yüzünden, insanüstü imiş gibi görünüyordular. Toplum, biri güneye, ötekisi batıya çeken iki beygir gibi ayrı yönlere doğru asılan sosyal sınıfların çektiği arabaya dönmüştü. Ne güneye, ne batıya gidiyordu. Yani, herkesin değil, bir tek kişinin bile istediği yönde yol alınamıyordu. Toplum, ayrı ayrı üst sınıfların da, alt sınıfların da beklediği yönden bambaşka yanlara sürükleniyordu. Bu durum, her sınıf insanın kafasında şöyle bir kanı yaratıyordu: "Kimsenin dediği olmuyor, öyleyse toplum, bilinmez insanüstü güçlerle güdülüyor."

Sınıfların ilişkileri açıkça anlaşılır anlaşılmaz, toplumun nenden çekilen yere doğru gitmediği aydınlandı. Ona göre bilinçli olarak düşünülür ve davranılırsa, toplum insanların sürükleyecekleri yere gitmemelik edemezdi. Yeter ki toplum arabasının teknik denilen tekerleği ve ekonomi denilen dingilleri ve dizginleri istenilen yolculuğa elverişli bulunsun.

Bütün tarih boyu olan bitenler de, şimdiki kapitalisi toplumda geçirilen değişiklikler de sınıf pusulalı sosyal görüşle aydın-

lanıyordu. Bu açıdan, ne tarihte, ne toplumda hemen hemen hiçbir sır kalmamıştı. İnsanüstü güçler yoktu. İnsanın gözünü açması, toplumdaki ekonomi temellerini bilinçle eline alması, insanlığın alinyazısını değiştirmek için yeterdi. Varlık gibi toplumda dahi her şey değişirdi. Kapitalizm de baki kalmayacak, değişecek, gidecekti.

Sonuç bu noktaya varıp dayanınca, kapitalist sınıfı yaptığına pişman oldu. Sosyalizme ve halk dirençlerine karşı zor kullanmaya çoktan başlamıştı. Halk dışında müttefikler arayıp buldu. Bir zaman atıp tuttuğu Dünya Derebeylerini, büyük arazi sahibi yaparak, toprak ve emlak iratlarıyla besliyordu. Din Derebeyi papazları, kara halk yığınları içinde yiyip yatarak din propagandası yapmaya kışkırtıyordu. Bu hazıryüçilere ödediği sosyal haraclar, kapitalist kârını azaltmakla kalmıyor, toplumu da geri bırakıyor, geriçanak açıyordu. Ne yazık ki, Burjuvazi vaktiyle tükürdüğünü şimdi yalamaya katlanmazsa, kapitalizmin maddece vemanaca tutunamayacağını kavramıştı. Ne yazık ki kaba kuvvet yetemezdi. Alt sınıflar, "kafadan gayrı müsellah (düşünce bakımından silâhsızlandırılmış) olmalıydı. Köylü, nasıl olsa Ortaçağ'dan daha gerilerde bir üretim ve toplum yaşantısı batağına batmıştı. Dünya görüşü bakımından Kilise ile Derebeyi, din ve dünya ağalığı köylünün iflahını kesebilirdi. Gel, şehirlere yığılı fabrika işçilerinin kulağına bir Sosyalizm suyu kaçmıştı. Sosyalizm bilim ve bilinçti. Bilime ve bilince karşı zorbalık gibi afsun tafsun, papaz nefesi pek sökmeyebiliyordu.

Düşünce alanında bir şeyler yapılmalıydı ki, kapitalizm rahat etsin. İşçi sınıfı Sosyalizm mi diyor? Bütün Burjuva bilginlerine, gizli-açık sıkıca ısmarlandı: Sosyalizmin tekerine odun sokacak bir düşünce akımı uydurmalydılar. Parlak aydınlar SOSYALİZM'in bir davranış olduğunu, yalnız başına davranışın "Bilim" olamayacağını söyleyerek, SOSYAL-BİLİM anlamına gelen SOSYOLOJİ lafını icat ettiler. BİLİMSEL SOSYALİZM İşçi Sınıfını tuttu. SOSYOLOJİLER Burjuvaziyi arkaladılar. Onun için, iki düşünce alanı birbirine zıt amaçlara yöneldi.

Sosyalizm ile Sosyolojiler, sözlük anlamıyla birbirlerinden pek az farklı iken, birbirlerine düşman kesildiler. Sosyoloji Burjuva bilimi olarak kaldı. İşçi Sınıfının Sosyolojisine Tarihsel Maddecilik adı verilmek gerekti. Onun için, Tarihsel Maddeciliği, geliş güzel Sosyolojiler içinde bir "Sosyoloji Okulu" sayıp geçivermek yanlıştır. İşçi Sınıfı Sosyolojisinin, Tarihsel Madde-

cilik adıyla, bütün öteki Sosyoloji okullarına karşı kesin sınırlı bir bilim cephesi ve ayrı bir dünya görüşü olduğunu kavramalıdır. Yoksa, Burjuvazinin istediği bilim kargaşalığına kapı açılır ve beyinler çorbaya çevrilir.

9- SOSYOLOJİ NEYE YARAR?

Sosyolojinin doğuş hikâyesi bilindikten sonra, sosyal bilimin neye yaradığını sormaya hacet kalır mı?

Hiçbir bilim, rafa kaldırılmak veya bir köşede saygıyla oturulmak için yapılmamıştır. Fizik Bilimi, ses, ısı, ışık, elektrik, mekanik güçlerinin kanunlarını insanların yararlanmaları için bulmuştur. Sosyal-Bilim de, kimi bilgilerin yüksek kürsülerde kasılmaları için yaratılmamıştır. Bilim iş için, Teori pratik içindir. Bu kuralı, sosyal olaylar ve Tarih hareketleri alanında en yüksek kertesine ulaştıran diyalektik düşünce Tarihsel Maddeciliktir.

En basit Burjuva bilgileri bile artık daha başka türlü düşünemez olmuşlardır. Psikoteknik üstadı Lahig der ki:

"Teori gittikçe daha evrimli metotların yardımıyla pratikten doğar ve bilimsel diyalektik hareketin aracılığı ile ortaya çıkar. Öyleyse bilim, ne sırf teoridir, ne sırf pratiktir. Bilim, teorice güdülen pratiğin ve pratikçe boyuna zenginleştirilen teorinin sentezleşmesidir."

Bilim sentezleri havada kalmazlar. İnsanın yapısı da bunu gerektirir. Düşünce: İnsan beyninin gördüğü iştir. Ruh olayı: Beyin radyosunun yakaladığı objektif olay dalgalarının sübjektif sentezleridir. Bu sentezler bilinç kertesine vardı mı, önüne geçilmez dinamizm ve madde gücü kazanırlar. "La Force Ideo-Motrice: Motorlaşan Fikir Gücü" olurlar. İnsana hem kendisini, hem çevresini yani toplumu değiştirme hızı verirler. G. Belot şöyle der:

"Kendi kendimiz üzerine sırf bilgi edinmiş olmamız, bizi değişikliğe uğratarak, bulunduğumuz durumda kalmamaya götürür."

Onun için, bütün sosyal düşünceler, hep sosyal bir problemi - doğru ya da yanlış- çözmeye yeltenirler. Toplum bilimi, toplum problemlerinin aynası olur. Modern toplum binbir zıtlıkların mahşeridir. O yüzden, sosyal düşünceler de bir tek bilim olacaklarına, çoğu birbirine zıt tezlerin, antitezlerin ve teorilerin ayrı ayrı diller konuştuıkları Babil Kulesi yaratıklarına benzerler.

Sosyal kavram zıtlıkları, ilk bakışta, genel bilgi eksikliğinden yahut iddia edenlerin kişiliklerinden ileri gelmiş gibi görünürler. Gerçekte, en tarafsız geçinen bilgin de gökte zembille inmemiştir. Belirli bir sınıf veya zümrenin adamıdır. Her şeyi adamı olduğu sınıf veya zümrenin durumu yahut çıkarı açısından değerlendirip yorumlar. Sosyoloji Okulları denilen şeyler, ancak o bakımdan incelenirlerse anlaşılabilirler. Teorilerin hangi sosyal sınıf veya zümre eğilimine göre ortaya atıldıkları kestirilmedikçe, sosyal görüşlerin ve eğilimlerin içyüzleri kavranılamaz.

Bütün toplumsal düşünceler hep sosyal bir problemin çözümlenmesi amacı ile ortaya atılmışlardır. Saint-Simon: "Üretimdeki anarşiyi" kaldırmak için; Auguste Comte: "Devrime son verecek" bir "pozitif (müspet:artı) siyaset" kurmak için; Spencer: "Endividüalist (tek kişici: bireyci) liberal ekonomi" adına, "Organisizm: Uzviyetçilik" doktrininin görüşlerinden yararlanmak için; Marks ve Engels: "Çalışan sınıfların kurtuluşu için"; Durkheim, kendi deyimiyle: "Fransa'nın toplumsal yeniden kuruluşunda yemden rol oynamak için" vb. vb... gibi sebeplerle ayrı sosyal ideolojiler (fikriyat) öne sürdüler.

Durkheim "**İşbölümü**" kitabında şunu açıklamaktan kendini alamıyor: *"Kanaatimizce araştırmalarımız, eğer akıl kurmaktan (taakkulden) başka bir şeye yaramasaydılar, bir saatlik bir çabaya bile değmezlerdi."*... Ampirik (kaba denemeci) ve pragmatist (kaba görenekçi) Birleşik Amerika; Sosyal-Bilimi, "eğitini" (yani, yığınları Finans-Kapital yararına muma döndürmek | uğrunda büsbütün itself bir aygıt kılıfına soktu. Bize <kl sayılı uzman olarak çağrılan Dewey'ye göre, d'Espinas'ı sosyolog (içtimaiyatçı: toplumbilimci) yapan şey: "Milletin siyasal ve ahlaksal (politik ve manevi) onarımını amaç edinmiş" olmasıdır.

Türkiye'de sağlıklı sollu bütün öğretmen örgütleri, ikini irtfil tükenmez baskısıyla allak bullak ediliyor. Bu modanın nereden geldiğini Batı Anavatan bilginlerinden daha iyi kimse bize açıklayamaz. F. W. Roman, "**Birleşik Amerika'nın Eğitiminde Sosyolojinin Yeri**" kitabında (bizde daha derebeyice ve alabildiğine uygulanan) şu dilsiz trajediyi salık veriyor:

"Amerika'da Orta Eğitim, her yıl, okutup öğrettikleri ve kapitalist sınıfların onaylamadıkları kanaatlerinden ötürü açığa çıkarılmış profesörlerin listesini yapmaktadır."

Bütün bu örnekler ve daha niceleri, Sosyolojinin neye yaradığını az çok gösterebilir. Genel olarak Sosyoloji: topluma bir

düzen vermeye yarar. Bu yüzden, topluma kaç türlü düzen verilmek isteniyorsa, en az o denli çok çeşitte Sosyoloji akımları belirir. Sosyoloji teorilerini (nazariyelerini) bu açıdan inceleysek anlayabiliriz. Başka türlü o kargaşalı görüşlerin niçin ortaya atıldıklarını kestiremeyiz.

10- SOSYOLOG "ZORLAMA" LARI

Sosyoloji bir bilim olabilir. Ancak tipik Burjuva Bilimi olarak hasbî [gönüllü, karşılıksız yapan], objektif, tarafsız olamaz. Sosyologlar, önlerinde dört kat eğilinerek saygı gösterilen ve ünleri her gün yeryüzünün dört bucağında göklere çıkarılan kişilerdir. Hepsinin kullandığı gözlük, Burjuvazinin dumanlı görüşüdür. " Büyük Sosyologların" göstermeye çalıştıkları gibi, Sosyoloji, masum, saf ve ne olursa olsun "gerçek arayıcı" bir bilim değildir. Sosyoloji: 19. yüzyılda serbest rekabetçi kapitalizmin, 20. yüzyılda tekelci Finans-kapitalizmin emrindedir ve her ne pahasına olursa olsun, kapitalizmi haklı çıkarmak için kan teri dökenlerin uydurdukları yığınla tarikatlar mahşerine bugün Sosyoloji adı veriliyor.

Kadim çağlarda, Tanrı'ya adanmış zenginlikleri tapınak diplerinde halktan gizleyen Saserdoslar (kutsal imtiyazlı aileler) vardı. Bugün Antika Saserdoslardan daha geniş ve aldatıcı patentli burjuva bilginleri vardır. Bunlar, halkın erişemeyeceği kadar yüksek ve yasak katlarda saklanan modern kültür hazinelerinin üzerlerine oturmuşlardır. Kendilerinden başka kimsenin o hazinelere girememesi için, sihirli anahtarlar gibi özel vokabülerli [kelime hazneli] kuş dilleri icat etmişlerdir. Onların dillerini anlayan çıksa bile, söylediklerinin içinden çıkılmayacağı düşünerek ciltler doldururlar ve o cüretle Firavunlar çağındaki tapınak sihirbazları kadar ince hesaplı kurnazlıklara dalarlar. Kendilerine güvenerek, sosyal olayları esrar parçalayıcı bir sürü karanlık güçlere bağlamayı pek severler.

O reklâmlarla kutsallaştırılmış "Sosyolog" uydurularını, bizim aşağıda yaptığımız gibi, ibretle gözden geçirmek zahmetine değer. Bakarsınız, toplumun elle tutulur olayları ve ilişkileri oportada açıklarlar. Öyleyken, şanlı şöhretli Sosyologlar, olayların üstünde toplumu karakterize edecek bir "kriteryum" [ölçüt] (mısdak: mihenk taşı) ararlar. Bir madeni mihenk taşına vurursanız, içindeki altın mıdır, bakır mıdır belli olur. Tıp-

kı öyle, Sosyologların bulacakları "filozof taşı" da toplumun ne olduğunu, insanlığın neden şu veya bu yönde yürüdüğünü bize açıklayacaktır.

Kapitalizmin, faşizm kadar azılı sosyal canavarlıklara başvurmak zorunda kalmadığı bir dönem vardı. O sırada, Sosyoloji, henüz bilimsel maskesini yüzünde makyajla süslerdi. Bu makyajların en sürümlü ve en çok iz bırakanı Durkheimcılıktır. Durkheimcılık, Meşrutiyet Çağında, rahmetli Ziya Gökalp eliyle bize dek sokulmuştu. Durkheim'a göre, toplum olayını bütün öteki olaylardan ayırt eden kalite; "La Contrainte" (zorlama: icbar) kriteriyumdur. Durkheim der ki:

"Kişi (fert) üzerinde dışarıdan zorlamayı uygulamaya elverişli olan pekiştirilmiş veya pekiştirilmemiş her işlem ve hareket yordamı sosyal olaydır."

Ciddi ciddi ortaya atılan bu "zorlama" nedir? İnsanın içinden gelen bir güdü ise, bu zorlama sürü halinde yaşayan her hayvanın içgüdüdür. Hattâ cansız varlıklarda bile, atomlar içinde elektronların, madde içinde atomların bir araya gelmeleri de çekici veya itici birer "zorlama"dır. Mesele bu denli soyut ve genel bir sözcük uydurmakta değildir. Özellikle toplum içindeki "zorlama"nın somutça ne olduğudur. Durkheim'in zorlaması insana "dışardan" geliyorsa, o zaman "pekiştirilmemiş veya pekiştirilmiş" olsa dahi, toplumun üstünde esrarlı bir güç değildir. Pekiştirilmemiş zorlama: Tarihöncesinde yaşamış Kan örgütünün üyeleri arasındaki "kandaşlık bağları"dır. Pekiştirilmiş zorlama: Tarih içinde sınıflı Medeniyetle birlikte beliren yazılı, devlet gücüyle uygulanan "kanun" zorudur. Kendi başına "zorlama" sözcüğü, bize Tarihin her çağında ve Tarihöncesinde yaşamış toplumların ayrı karakterlerini vermez.

Onun için, Durkheimcılann kendileri de sonradan "zorlamalının adını koymak "zorunda" kaldılar. Toplumun, zorlama yerine: "kollektif bilinç: ma'seri [toplumsal] vicdan" ürünü olduğunu öne sürdüler. Oysa, "kollektif bilinç" topluluğun tek kişi üzerinde etkisi demek ise, "zorlama"nın adı değiştirilmiş oluyordu. Nitekim, Durkheim "kollektif bilinç"i, kimi "ideolojik" (fikirden gelme), kimi "ahlâkçıl" (maneviyattan gelme) bir şey saydı. P. Lacombe "kanının (kanaatin) bir "zorlayıcı güç" olduğuna inandı.

Dikkat edersek, Durkheimcıların ne ad takacaklarını bilemedikleri şey, papazların basitçe "Tanrı" dedikleri güce benzer. İnsan "fikir-ahlâk-kanı" yüzünden toplum içinde yaşar di-

yorlardı. İnsanlarda, hayvanlardan ayrı "fikir-ahlâk-kanf'nın nasıl doğduğunu bilmek gerekti.

Böylece en kabadayı Sosyoloji, ta Gılgamış Destanı'ndan beri sürümlenen tezi ortaya atıyordu. İnsanda "fikir-ahlâk-kanf"ı yaratan toplum değildi: toplumu yaratan "fikir-ahlâk-kanf" oluyordu, Bu uyduru sosyal üst tabakaların 7 bin yıldır alt sınıflara aşıladıkları inançtı. Onu din babaları gibi açıkça söylemiyorlar, Sosyolog "zorlama"sına çeviriyorlardı.

11- METAFİZİK SOSYOLOJİ-DİYALEKTİK SOSYOLOJİ

Marks-Engels ve öğrencileri, kendi sosyal görüşlerine "Sosyoloji" adını vermediler. Çünkü:

1- "Sosyoloji" adı verilen bilim, Tarihsel Maddecilikten sonra icat edilmiştir.

2- "Sosyoloji" sırf İşçi Sınıfına karşı, dolayısıyla da Tarihsel Maddeciliğe karşı savaşmak için kurulmuştur.

3- "Sosyologlar": Tarih ile Sosyolojiyi birbirinden ayırmakla hem Tarihi, hem Sosyolojiyi kısırlaştırmak istemişlerdir.

4- Burjuva bilginleri, "Sosyoloji" çabaları ile Tarihi bozmaya (tahrif etmeye) ve toplumu her türlü değişiklikten alıkoymaya çalışmışlardır.

Sosyolojinin bu sayılan ve sayılmayan ana karakterleri ile İşçi Sınıfının toplumbilimi olan Tarihsel Maddeciliği birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü;

1- Tarihsel Maddecilik: Sosyolojiden önce yığınlara mal edilmiş objektif ve halkı yanıltmaz bir bilimdir.

2- Tarihsel Maddecilik: İşçi Sınıfının kapitalizmden daha ileri ve olumlu bir yüce bilim-insanlık amacını savunur.

3- Tarihsel Maddecilik: Tarih ile sosyal düşüncüyü karşılaştırarak, her iki bilim çabasını en yüksek sosyal sentezlerine kavuşturur.

4- Tarihsel Maddecilik: Tarihin gerçek yüzüyle tanınıp yorumlanmasına dayanarak, toplumun kurtarıcı değişikliklerine ışık tutup yol açar.

Buna rağmen, irili ufaklı burjuva bilginleri, "Sosyoloji" etiketini taktıkları bir sürü tezler, hipotezler, teoriler arasına Tarihsel Maddeciliği de karıştırırlar. Kendi sübjektif iddiaları gibi, Tarihsel Maddeciliği de, nereye çekersen oraya gelir bir kuru hipotezler torbası biçimine sokmaktan hoşlanırlar.

"Sosyoloji" adı sözlük anlamı gibi gerçekten "toplumun bilimi" olsaydı, toplumun maddi temel ilişkilerini örtbas etmeye kalkışmazdı. Sosyologların hemen hepsi, eğer Tarihsel Maddeciliği bilmezlikten gelemezlerse, onun karşısına dikilirler. Toplumun temel ilişkilerini maskeleyen, gidiş kanunlarını bozmaktan kendilerini alamazlar.

O bilimsel haydutluklar, Sosyologların yüzlerindeki maskelerini düşürmekle düzeltilemez. Ne var ki, onları, gerçek bilim adına konuşuyorlar sanan insanlar çoktur. Hele bütün öğretim, eğitim, basın-yayın onların patentleri altına verilmiştir. Bu yüzden "Sosyolog tekerlemelerini" tarafsız bilim çabası sanarak izleyen genç kuşaklara, sosyal bilimin bir Ortaçağ simyagerliği olmadığını açıklamak gerekir.

Bütün burjuva Sosyologlarının ortak talihsizlikleri şudur: canlı olayları metafizik metotla içdiş etmeye yeltenirler. Rahat koltuklarında para ve ün sağlamak için, Marksizmi kötileyici geviş getirmelere Sosyoloji adını takarlar. Kendi kuruntularını, sanki Tarihsel Maddecilik dünyada yokmuş gibi öne sürerler. Bunların hepsi metafizik mantıkla düşünüp davrandıkları için, yani diyalektik düşmanlığını benimsedikleri için, Burjuva Sosyoloji Okullarının topuna birden **"Metafizik Sosyolojiler"** adını vermek doğru olur.

Sosyal-Bilim anlamına gelen gerçek Sosyolojiyi yani Tarihsel Maddeciliği burjuva Sosyolog uydurmalarından ayırmak, gerektir. Marksizm, başlıca çalışma aygıtı olan "Diyalektik" metottan güç alır. Onun için, Tarihsel Maddeciliğe "Diyalektik Sosyoloji" adı da verilebilir. Bu ayırım, okurlara Tarihsel Maddeciliğin nasıl ve niçin doğduğunu daha iyi anlatır.

O zaman, şöyle bir ayırım yapmak yerinde olur. Tarihsel Maddecilik aşağı yukarı 19. yüzyıl ortasında doğdu. O tarihe dek sosyal olaylar ve kanunlar üzerine söylenmiş her düşünce, az çok tarafsız bir araştırma sayılabilir ve saygı ile ele alınabilir. Fakat, Tarihsel Maddecilik gündüz gibi doğduktan sonra, hâlâ onu hiçe sayarak sahneye çıkan "Sosyoloji" tezleri, sırf bir düşmanlığın üstü kapalı iddialarıdır.

O bakımdan, bütün burjuva ve küçükburjuva Sosyologları gözümüz önündedirler. Bunlar "sırf bilim" yapmak gösterisine bayılırlar. "Sosyoloji" göklerinde Tanrısal düşünce kanatları açmış kutsal melâike yapımlarını maskeleyebildikleri ölçüde aldatici olacaklarını pek iyi bilirler. Oysa hepsi de sırf Tarihsel

Maddeciliği Şu veya bu yanından çürütmek kaygısıyla Haçlılar Seferine çıkmıŐ aylıklı askerlerdir. Onların korsan uçaklarını saklandıkları metafizik bulutları içinden diyalektik füzelerle birer birer düşürmek daha öğretici olur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKEL VE MÜJDECİ SOSYAL DÜŞÜNCELER

Birinci bölümde, önce: Kadîm Çağdan 19. yüzyıla dek geçmiş, başlangıç ve yoklama karakterini taşıyan sosyal fikirleri sıralarıyla acele bir film gibi şemalaştıracağız. Sonra, 19. yüzyıl başlarında beliren asıl Sosyolojinin müjdeleyici düşünceleri üzerinde duracağız.

AYRIM I

BAŞLANGIÇLAR

Bu ayırımında, İlkçağ, Ortaçağ ve Rönesans dönemleriyle İngiliz Devrimi yüzyıllarına has sosyal düşünceleri kısaca belirteceğiz.

1- İLKÇAĞDA SOSYAL DÜŞÜNCELER

Düşünce tarihinde, her bilimin önce pratik elemanları belirir. Ardından müjdecileri ortaya çıkar. En sonra bu uzun birikim sonucu olarak bilimin kendisi doğar.

Avrupa'da, 18. yüzyıla gelinceye değin, Sosyolojinin ancak pratik elemanları belirmişti. 18. yüzyılda bu elemanlar: İki önemli devrimden malzeme toplayarak iyice birikti. Avrupa'da ilk defa toplum olaylarının birtakım kanunları bulunacağı, 18. yüzyılda ciddiyetle düşünüldü. Bununla birlikte, doğru olsun yanlış olsun, belirli sosyal kanunlar ortaya atan asıl bilim olarak Sosyoloji, 19. yüzyılın çocuğu oldu.

Sosyolojinin pratik yanı: topluma düzen vermektir, denildi. Onun için, toplum üzerine ilk ortaya atılmış düşünce elemanları bir dizi davranış kuralları (les regles d'action) oldu. Sosyal davranış kuralları, genel olarak, toplum içinde zıtlıkların, çelişkilerin büyüdüğü, değişikliklere gebe olan zamanlar ileriye sürüldü. İlk ortaya çıkan fikir şu oldu: Sosyal düzen bozuk... En iyi politika ve toplum düzeni nasıl kurulmalıdır?.. Ve bu soru üzerine, toplu yaşamayı düzeltecek bir dizi norma (kural)lar sıralandı.

Yunan Medeniyeti son kertesine geldiği gün, Platon "Kanunlar" ve "Cumhuriyet", Aristo "Politika" adlı eserlerini yazdılar.

Platon'un anlattıklarına: "Üçüzlü Sistem" adı verilebilir. Platon "Cumhuriyet" kitabında (Kadım Kentlerde köleler yurttaş sayılmadıkları için) hür insanları üçe bölüyordu:

- 1- Zanaatkarlar,
 - 2- Savaşçıl askerler,
 - 3- Hâkimler veya filozoflar...
- İnsanda üç karakter görüyordu:

- 1- İrade,
- 2- Gönül (kalb),
- 3-Akıl...

Ve dünyada üç türlü erdem (fazilet) sayıyordu:

- 1-Ölçülülük (itidal),
- 2- Yüreklilik (cesaret),
- 3- Us (akıllılık)...

Platon gene hür insanlar arasında, kadınlar dahil her şeyi, bütün mülkleri ortak, orta malı yapmayı öne sürdü. Uydurduğu "ebedi fikir" kavramı yüzünden tarihin akışını inkâr etti.

Aristo bize büyük bir söz armağan etti: *"İnsan siyasi bir hayvandır"* dedi. İnsanlığa amaç olarak mutluluğu gösterdi. Şöyle düşünceler öne sürdü: Avrupa soğuk olduğu için oranın insanları yürekli, Asyalılar ise zeki olurlar. Yunanistan bu ikisinin ortasında bulunduğu için yürekliliği zekilikle birleştirir. Hürriyete ve üstünlüğe erişebilir... Aristo elindeki malzeme kit olduğundan orada kaldı.

Hipokrat (Lokman Hekim) şu kaniya vardı:

"Dinlenme ve kaygısızlık korkaklığı, faaliyet ve iş yürekliliği besler... Değişken iklim bedene ve hayata faaliyet verir."

Stoisyenler (Revakiyun: Kemeraltılılar) ile Kinikler (Kelbiyun: İtseller) yıkılmak üzere olan Yunan topluluğuna tevek-küllü ve sabırlı (katlanıcı) insanlık fikrini aşılamağa istediler. Sanki ondan sonra gelecek çöküş devrinin Müslüman dervişliğine ve Hıristiyan keşişliğine kapı açtılar.

2- ORTAÇAĞDA SOSYAL DÜŞÜNCELER

Roma Medeniyeti biterken Hıristiyanlık doğdu. Ve bütün Ortaçağın davranış kuralları: Hıristiyanlık prensipleri oldu. "Toprak bütün insanlara ortaklaşa verilmiştir" diyen Kilise Babaları çıktı. Kanonist'ler (papaz meclislerinde karar verenler) "doğru fiyat"ın bir yandan şeylere, öte yandan "ortak değerlendirme"ye tabi bulunduğunu söylediler. Aya (Eizze'den) [Azizlerden] **Tomas d'Aken'e** (1225-1275) göre: egemenlik doğrudan doğruya Tanrı'da, ancak dolayısıyla "bütün ahalide" bulunurdu. Aya

Ogüstiyen "De Civitate Dei: **Tarihin Tanr>bilimi** (İlahiyatı)" kitabıyla Avrupa'da tarih felsefesine başlangıç hazırladı.

İsa'nın doğumundan 622 yıl sonra gelen Hazreti Muhammet'in Kuran'ında "Rıbâ" yani faizcilik yasak edildi. Malın kırkta biri zekât alındı. İşlâmlık'ta Ahret "Melekût Âlemi", Dünya "Mülk Âlemi" idi. Kuran "*Mülk O'nundur*" (Zümer, 7), "*Yerlerde ve göklerde ne varsa hep Tanrı'nındır*" (Lokman, 26) diyordu. Ve sık sık haykırıyordu: "*Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız fitneden başka bir şey değildir.*" (En'am, 28). "*Tanrı'nın kentlerde oturan ahaliden Peygamberlerine verdiği mallar, Allah'a ve Peygamberine, akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir. Ta ki bu mal içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşmasın.*" (Hüsn, 7) vb...

Ortaçağın sonlarına doğru, Derebeylik sallanmaya başladı. Savaşlar, din dövüşleri, milletleşme eğilimleri mahşer gibi kaynaşıyordu. Bu kargaşalık ortasında, topluma yeni bir düzen vermek aşkı yer yer alevlendi. Çünkü Derebeyliğin çelişkileri, Kadîm Mecleniyetlerdeki çelişkiler gibi toplumu batırmaya, insanlığı Medeniyetle birlikte yıkılmaya götürülüyordu. Toplumun ölüme değil, yeni bir hayata, bir doğuma gittiği seziliyordu. Ancak bu doğmak isteyen yaşantı ne olacaktı?

Ortaçağın ardından "Diriliş: Rönesans" dönemi geldi. Ne var ki asıl Büyük Rönesans'tan önce, sanki bir Rönesans'a Giriş Konağı oldu.

Rönesans'a Giriş Konağında Tarih Felsefesi yapan kişi İbn'i Haldun*' (1332-1406) olmuştur.

İbn'i Haldun'a göre: Tarihin konusu savaşlar değil; "Ümran" yani Medeniyet ve sosyal kalkınmadır. İnsanlar niçin toplum haline geldiler? Bunun sebepleri:

İbn-i Haldun 1332 yılında Tunus'ta doğdu. 1352'de Sultan Ebu İshak'a, 1356'da Sultan Ebu Aynû'ya kâtip oldu. Ertesi yıl hapse atıldı. 1359'da Ebu Salem'e kâtip oldu. Darılıştı. 1362 yılı Gırnata Kralı İbn'il Ahmer'in hizmetine girdi. Ertesi yıl Kastilya Kralı zalim Piyer'e elçi gitti. 1365'de İbni Abdullah'ın Birinci Veziri oldu. O ölünce, payitahtı bıraktı. 1366 yılı Klemsen Sultanı Ebu Hammon'un Birinci Veziri oldu. 1370'te Gırnata Sultanı zamanında tevkif edildi. 4 yıl hizmet etti. Sonra İspanya'ya çekildi. Oradan kovulunca Afrika'ya döndü. Oran eyaletinde 4 yıl kaldı. "Mukaddemat" eseriyle tarih karalamalarını orada kotardı. 1378 yılı, eserini yayınlamak için Tunus'a, oradan Cezayir'e geçti. Kadı oldu. Suiistimallerle mücadele ettiği için azlolundu. 1387 yılı Mekke'ye hacı olmaya gelince Büyük Kadı tayin olundu. 1400 yılı Suriye Sultanı ile birlikte Timurlenk'e esir düştü. Bırakıldı. Mısır'a Büyük Kadı oldu. 1 Mart 1406 günü 74 yaşında öldü. Makyavel'inkinden daha hareketli bir yaşayış!

1- "İnsanın sosyal kabiliyeti" (sanki: "insan sosyal bir yaratıktır" diyen Marks gibi konuşuyor),

2- "İhtiyaçların zorlu gereği",

3- "Sanayii ve geçim araçlarını üreten emek"tir.

İbn'i Haldun, zamanı için iki üretim yordamı görür:

1- Göçebelik,

2- Kendilik...

Ekonomiyi temel, ideolojiyi lüks sayarak der ki: "*Gelenek ve göreneklerle kurumlar arasındaki başkalık, insanların geçim araçlarını edinmiş yordamlarına bağlıdır.*" (Mukaddemat, s. 254). Görülüyor ki, İbn'i Haldun Kadîm Çağın Müslüman Marks'ı gibidir. Toplumun temelini üretim yordamı sayar. Yalnız çağının egemen din kavramlarından kopuşamaz. Gene de o zamanlar bile, (Avrupa'da 450 yıl sonra gelecek olan) Hegel'den aşağı kalmaz. Tarihi bir "vetire" yani prose [süreç] halinde görür. Yalnız bu proseyi Tanrısal bir tecelli (dışarlayış) sayarken bile Hegel'den daha materyalisttir. Der ki:

"Evrenlerin tavırları ve ümmetlerin âdetleri daima bir tek süreç üzerinde durmayıp, zamanın değişimi ve devrimi ile bir durumdan başka bir duruma geçiş geçiyor." (**Tercüme-i Mukaddeme-i İbn'i Haldun**, s. 27. Köprülü Asım Pey Kütüphanesi, No. 374, Çev.: Pirîzade Osman Sahip, el yazması: Mehmet Sadık Pravadi. 1262).

İbn'i Haldun'un bu kanıları, Avrupa Rönesansı'ndan yüz yıl önce yazıldı. Avrupa o düşünceleri ancak ikinci, üçüncü elden, hatta kaynağını dahi bilmeyerek pek geç işitti.

Rönesans'a Giriş Konağında İbn'i Haldun'dan sonra iki büyük insan belirdi. Biri Simavnalı **Şeyh Bedrettin** (1360-1421), ötekisi **Jan Hüs** (1369-1415) oldu. Bu iki adamdan Şeyh Bedrettin, yalnız İbn'i Haldun'u tanımakla kalmadı, İbn'i Haldun gibi sırf teori ile ele kalmadı. Kargaşalı topluma bilfiil düzen vermeye kalkıştı. Yazdığı 48 eserden, yakıla yakıla bugün bize kalan ancak 4 tanesi oldu. Gene de bunlardan tek başına "Varidat" eserciği bile Şeyh'in ne denli yüce bir evren kavrayışı beslediğini göstermeye yeter. Şeyh, yerle gök ayırdından sonra, yeryüzündeki sınır ve kanun ayırtlarını da "iptal" etti. Tümüyle insanlığı ortak bir topluluk durumuna getirmek istedi. Oysa dünya bambaşka bir yöne çevrilmişti. Onun için düşünceleri uğruna Şeyh çırılçıplak asıldı; Hüs diri diri yakıldı.

3- RÖNESANS'TA SOSYAL DÜŞÜNCELER (15. VE 16. YÜZYILLAR)

Sosyoloji ile kapitalizm arasında az çok bir paralellik vardır. Avrupa'da kapitalizmin yerleşmesi üç konak geçirmiştir:

- 1- Rönesans (Diriliş),
- 2- İngiliz Devrimi,
- 3- Fransız Büyük Devrimi...

Kapitalizm, Rönesans'la tohumunu attı, İngiliz Devrimi ile ilk zaferini kazandı, Fransız Büyük Devrimi ile son zaferine erdi. Demek kapitalizm, Rönesans'tan Fransız Devrimi'ne doğru gittikçe artan bir güç kazandı. İşte sosyal düşünceler de tıpkı bu gidişe uydu, Avrupa'da kapitalizmle birlikte gelişti. Üç gelişim konağını belirli yüzyıllara mal etmek istersek şöyle diyebiliriz: Rönesans 15 ve 16. yüzyılların, İngiliz İhtilâli 17. yüzyılın, Fransız Devrimi 18. yüzyılın malıdır.

Rönesans, basamaklı bir evrim (tedrici tekâmül), bir reform idi. İngiliz Devrimi, geniş insanlık evreninden çok Büyük Britanya adasına kapanmış, oldukça yerel bir devrim idi. Asıl Avrupa ile birlikte insanlığı baştan başa sarsan ve zamanı için "Büyük" adını hakkıyla alan devrim, Fransız Devrimi oldu. Her sosyal hareketin önemine göre sosyal düşünceleri olur. Onun için bu üç konakta en büyük sosyal fikir hareketlerinin, Büyük Fransız Devrimi'ne düşeceği kendiliğinden anlaşılır. Onun için sosyal düşüncelerin kaynağı Fransız Devrimi çağında, yani 18. yüzyılda bulunur. Bilim olarak Sosyolojinin doğması ise, ancak bu üç önemli değişiklikten sonra, İşçi Sınıfının sahneye çıkmasıyla görülür.

Rönesans yeniden doğuş demektir. O tarihte eski Yunan ve Roma'nın Akdeniz Medeniyeti sanki yeniden İtalya'da dirilmişti. Akdeniz ticaretiyle birlikte önce İtalyan kent cumhuriyetlerinde modern uyanış canlandı. Sonra bu diriliş Fransa yoluyla Felemenk'ten İngiltere'ye atladı.

Rönesans'ın, söz yerinde ise İbn'i Haldun'u, İtalyan hukukçusu **Machiavel**'dir. Machiavel (1469-1527); siyaseti bir bilim olarak inceledi. "**Prens**" adlı eserinde toplumla ilgili kanunlar değilse bile, deneyerek edinilmiş kurallar öne sürdü. Tarihi ilk defa materyalist gözle elden geçirmeye çalıştı.

Rönesans'ın öteki ülkelerde filizlendirdiği sosyal düşünceler, genel olarak monarşi idarelerini ve istibdadı, tek sözle de-rebeylik sistemini eleştirdiler.

İngiliz Thomas Morus (1480-1535):

Başvekilliğe [Başbakanlığa] dek çıktı. Yeni doğacak yaşantının kanunlarını bulamadığı için, kuruntulu bir kardeş toplumu adına "**Ütopia**" eserini yazdı. Ondan sonra sosyal gidiş kanunlarına uymayan ülkeler, hep o ütopia adıyla anıldı.

Thomas Morus, krallığa karşı saygısızlık gösterdiğinden dolayı asıldı. Böylece yüz yıl sonra; İngiltere'de kopacak devrimin ilk müjdecisi kurban gitti.

Alman Melanchton (Melanton; 1497-1560): Reformcuymdu.

Fransız Rabelaie (Rabele; 1495-1553): Doğa felsefesi kurdu. İnsaniyetçi ve Epikürcü idi.

Fransız la Boetie (Lâboti; 1530-1563): İstibdat düşmanı idi.

Büyük işkilci (septik) **Montaigne** (Monteyn; 1533-1592):

İmmoralist (maneviyat düşmanı), Epikürcü idi. Akıl, kendiliğinden hiçbir metafizik doğruya, gerçeğe eremez, derdi.

Bu üç Fransız da, özellikle Kadîm Yunan ve Roma kültüründe derindiler. İnsanın "doğal haklarına" inanıyorlardı.

Jean Bodin (Jan Bodin; 1530-1590):

Ancak Fransız çerçevesi içinde ılımlı krallık isteyebildi. "*Ne kadar ülke varsa, o kadar çeşit insan doğası vardır*" demekle, insanın çevresine uyduğunu anlatmak istedi. Beğendiği krallık, Fransa'da sermayenin dilediği merkezleşmeyi yapacaktı.

4- İNGİLİZ DEVRİMİ ÇAĞINDA SOSYAL DÜŞÜNCELER (17. Yüzy>I)

17 ve 18. yüzyıllar, Avrupa'da kapitalizmin açtığı büyük bu-
luşlar, büyük üretimler ve büyük devrimler çağları oldu. Sos-
yoloji bu yüzyıllarda doğmadıysa bile, doğmak için gereken
belli başlı elemanlarını o tarihlerde topladı.

17. yüzyılda patlak veren İngiliz Devrimi (1648), her ülke-
de: modern sermaye ilişkilerinin gelişim kertesine göre sosyal
düşüncelere kapı açtı.

17. yüzyıl İngilteresinde, o ülkeyi "materyalizmin beşiği"
yapan üç büyük materyalist yetişti.

Bacon (Beykın; 1561-1626):

Bütün felsefesini buram buram gelişen endüstri (sanayi)
gereklerine uydurdu. Deneysel metodu (tecrübe usulünü) ahlâk
ve siyasete de uyguladı. (Ama gerçekte kendisi pek ahlâk-
cıl davranmadı. Kendinden önce gelen adasına borçlu oldu-

ğunu gizledi ve bu manevi vurgunculuk yanında, bir burjuva olarak maddi vurgunculuklar da yapmaktan geri kalmadı).

Hobbes (Hobs; 1588-1679):

"**De Cive**" ve "**Leviathan**" adlı eserlerinde burjuvaca materyalist bir determinizme (belirlendiriciliğe) vardı. Zamanındaki her orta halli İngiliz gibi: Felsefede materyalizm; ahlâkta utilitarizm (yarcılık); siyasette despotizm (müstebitlik) yanlısı idi. Toplumu, bencil (egoist) ve birbirine kurt gibi bakan kişilerden kurulu gördü (Homo Homini Lupus: İnsan insanın kurdudur). Her şeyde sırf kaba kuvvetin ilkel biçimde egemenliğini önerdi (Bellum Omnium Contra Omnes)... Bu kavramlar, besbelli Hobbes'un sözcülük ettiği rakip sermayedarlar sınıfının dünyayı görüşüne uygundu.

Locke (Lâk; 1632-1704):

Kendinden öncekiler gibi, bilgiyi denemeden çıkardı. "**Sivil Hükümet Üzerine Deneme**" kitabında, bir hayli sosyal kurallar öne sürdü. Böylece, Hobbes'un bencilliğini daha keskin biçimiyle ortaya koydu.

17. yüzyılda Fransa, Burjuva Devriminden henüz yüz yıl uzakta bulunuyordu. Onun için, Fransız kültürü tam materyalizme girmek cesaretini kendisinde bulamadı. Yalnız, bölük pörçük skolastikle (medrese usulüyle) savaştı.

Descartes (Dekart; 1596-1650):

Ancak Bacon'ı uzaktan izleyerek skolastiğe karşı yürüdü. Şöyle söze başladı:

"Gerçeğe erişmek için, insanın, yaşantısında bir yol edinilmiş bütün kanılarını bir yana atıp, bütün bilgi sistemlerini yeniden ve ta temelinden kurması gerektir" (**Metot Üzerine Söylev**). İnsanın kendisi aynı insan iken: Fransa'da büyüye başka, Çin'de büyüye başka olacağı düşüncesini belirtti.

(Doğuda İslâm filozofları skolastiğe "taklit" adını verdiler. Hemen bütün tasavvufçular: "Taklid ehli" yani skolastik olan kimselere saldırdılar. Descartes'tan 250 yıl önce gelen Şeyh Bedrettin "**Varidat**" eserini yazarken, işlediği konuda kimse-den bir şey öğrenmediğini açıklayarak, bütün basmakalıp düşünceleri çürüttü ve **Spinoza** kadar mantıklı bir Panteizm (bütün varlık Tanrıdır doktrini: tümtanrıcılık) kavramını savundu.

Gazali (1068-1109): Descartes'tan 500 yıl önce açık seçik olarak: insanların doğdukları topluma göre din ve kanı edindiklerini yazdı. Ne var ki, sonraları Doğu durdu. İlerlemeyi Avrupa sürdürdü. Onun için, bu sosyal bölümlenmeyi Avrupa'ya göre yapmak zorunda kaldık.)

Pascal (Paskal; 1623-1662):

23 yaşına dek erken deha gösteren bir bilgindi. Sonra bozdu ve papazlaştı. Sağlamken şunu söyleyebildi:

"Hiçbir haklı veya haksız şey yok ki, iklim değiştirence kalite (keyfiyet: nitelik) de değiştirmesin. Üç derece Kutba yükseliş, bütün Hukuk Bilimini tersine çeviriyor. Bir boylam çemberi aşıldı mı gerçek karışıyor. Bu ne tuhaf adalettir ki, bir ırmak veya dağ ile sınırı çiziliyor. Pirene'nin ötesinde doğru olan şey, berisinde yanlış!" (Düşünce)

Bossuet (Bossue; 1627-1707):

Kralların Tannıcıl haklarını savunan bir papazdı. **"Genel Tarih Üzerine Söylevler"** gibi eserlerinde, insanlığın gelişimi bir kanuna uyar, kanısını açıkladı. Ancak, o kanunu tıpkı ustası Aya Augustien gibi, Tannıcıl alinyazısı kılığında gördü.

17. yüzyılda Felemenk henüz Rönesans'tan kalma ticaret hızını yitirmemişti. O ticaret hızı, İngiltere'de aldığı sanayileşme atılışına kavuşamamıştı. Bu yüzden sosyal fikirler Felemenk'te de mistik (tasavvufçu: gerçekten kopmuş) bir kılıktan kurtulamadı.

Felemenkli Grotius (Grotius; 1583-1643): Diplomattı. **"Savaş ve Barış Hukuku"** adlı bir eser yazdı.

Spinoza (1633-1677): Başlıca eserlerinde bir hayli sosyal kurallar koydu. Bu kurallar, genellikle İngiliz filozoflarının benicilliklerini azıcık ılımlaştırmaktan öteye geçmedi. **"Tractus Theologico-Politicus"** adlı kitabında dinsel bir Rasyonalizm (Akılcılık: Uşçuluk) ileri sürdü. Bütün sistemi: (Mesafe+Fikir=Tanrı) dengesiyle özetlenebilecek bir Panteizm (Vahdet-i Vücut) oldu.

17. yüzyıla girerken, İtalyan Kentlerinin yıldızı söndü. Çünkü, Akdeniz ticareti Osmanlı koltuğuna girdi. İtalya'da Rönesans'ın çöküşü başladı. Bu yıkılış altında ezilen yığınlar adına, ancak bir ütopi doğabildi.

Thomas Campanella (Kampanella) 1568-1639):

"Güneş Kenti" kitabında insanları kardeş eşitliğinin ege-men olduğu surlarla çemberlenmiş bir şato kurmaya çağırdı. O yüzden 27 yıl zindanda yattı.

Nihayet, gene _ yüzyılda Alman **Puffendorf** (1632-1692): **"Doğanın ve İnsanların Hukuku"**nu yazdı.

Borlanque, Althusius da bu yüzyılın düşünenlerindendi.

Fransız. **Fenelon** (1651-1715): Bile, krallara karşı halis yürekten öğütleriyle 17. yüzyıl stilinde bir toplum kavramı taşıdı.

Alman Leibniz (Lâybnic; 1646-1716): Gene, iyimser felsefesiyle 17. yüzyıl sınırı içinde kaldı.

AYRIM II

FRANSIZ DEVRİMİ ÇAĞINDA SOSYAL DÜŞÜNCELER (18. Yüzy>I)

İngiltere'de kapital devrimini yapmış, yerleşmiştir. İngiliz için artık sosyal problemleri kapatmak gerekir. Ekonomi ve politika açılıp saçılması birinci plana geçer. Materyalist felsefe ikinci plana düşer.

Fransa kapitalizmi devrimini 18. yüzyılda yapacaktır. O yüzden, İngiliz kapitalizminin bir yana bırakmış olduğu materyalizmi, yani devrimci felsefeyi Fransız düşünürleri daha büyük bir güçle ele aldılar. Bütün sosyal bilgi alanlarına uyguladılar.

18. yüzyıla gelinceye değin sosyal bilgiler alanı, genellikle Felsefe adı altında bir karma düşünce olmaktan kurtulamamıştı. 18. yüzyılda da sosyal bilgiler gene Felsefe patentinden gereği gibi kurtulamadılar. Ama, doğa bilimlerinin etkisiyle, Felsefe içinde bir parçalanma ve bölünme belirdi. O zamana değin görülmedik, yepyeni, bağımsız bir bilim ortaya çıktı: Ekonomi Bilimi... Üretim güçleri öylesine baş döndürücü bir çabuklukla geliyor ve ortalığı allak bullak ediyordu ki: hayatta ve toplumda olduğu gibi, bilgi alanında da ekonomi ilişkileri çarçabuk kendilerine özge bölge istedi ve buldu.

18. yüzyılın bütün egemen düşünce akımlarında iki başlıca eğilim ağır bastı:

- 1- Doğallık,
- 2- İyimserlik...

1- DOĞALLIK: Doğada olduğu gibi toplumda da belirli kanunlar var deniliyordu. Bunlar, toplumun "doğal kanunları" demektir. O kanunları bulup uygulamak insanların "doğal hakları" olur vb. Bu "doğal" sözcüğü, o sıra endüstri ile birlikte dev adımları atarak ilerleyen doğa bilimlerinin, sosyal bilimlerden çok daha üstün ve güçlü bulduklarını gösterir. Yalnız, doğanın kanunları, doğanın kendisinde arandığı halde, toplumun var olduğu öne sürülen kanunları, ya insanın kafasında, yahut Tanrının dileğinde aranıyordu.

2- İYİMSERLİK: 18. yüzyıl başlarında beliren Leibniz' in: *"Mümkün olan dünyaların en iyisinde her şey daha iyidir"* düsturu (formülü) ün kazanmıştır. Bu düstur, 18. yüzyıl ideolojilerinin alınlarına basılmış ferahlık damgasıdır. Çünkü, insanlık, yeni ve ileri bir çağa hızla atlayacağını seziyordu. İyimserliğin maddecil deyimi "ilerleyiştir. Onun için, hemen bütün 18. yüzyıl düşünürlerine egemen olan şey ilerleyiş fikridir. Toplumun doğal kanunları "iyi"dirler. Çünkü, ilerleyiş faktörüdürler. Evrim ve ilerleyiş (tekâmül ve terakki) Tanrıciil bir kanundur. İktisatçıılar, ancak o kanunlara uyararak "ekonomik ahengi" kurmaya çalışıırlar. O yüzyılın insanlığı böylece boyuna daha verimli bir üretim yordamına doğru ilerliyordu.

Bu çağda yetişen ekonomistler bir yana bırakılırsa, bütün öteki düşünörlere toptan "18. yüzyıl Filozofları" yahut "18. yüzyıl Maddecileri" adları da verilebilir. Bu bakımdan Sosyal Felsefelerle Ekonomi Bilimlerini ayrı ayrı görmek yerinde olur.

Bu ayrıma giren düşünce akımlarını daha kolay anlaşılır kılmak için 4 bölümde belirteceğiz:

- 1) Sosyal Felsefeler,
- 2) Hukuk Felsefeleri,
- 3) Materyalistler ve Ansiklopedistler,
- 4) Ekonomi Bilimleri...

1- SOSYAL FELSEFELER

Sosyal Felsefenin konumuzla ilgili biçimlerine TARİH FELSEFESİ adını verebiliriz.

18. yüzyıla gelinceye değin genellikle "Tarih Felsefesi" denilen çerçeveye: "Kıyamet" fikri girebilir. Mitolojilerde, masalarda ve dinlerde bu kaniya sık sık rastlanır.

Doğu mitolojilerine göre: İnsanlığın yaşadığı "Altın Çağ", tâ bilinmez gerilerde kalmıştır. Bugün biz "Altın Çağ"ın sınıflı ve kördövüslü Medeniyetlerden önceki, sınıfsız kardeşlik toplumu olan İlkel Komuna olduğunu biliyoruz. İlk insan Medeniyet berzahına girdikten sonra kaybettiği kankardeşlik çağını bir türlü unutamamıştır.

Gene Doğu mitolojilerine göre, ileride bulunan şey: "Nirvana" yani yokluktur. Bu da, her Antika Medeniyetin en sonunda bir yıkılışla yok oluşundan kinayedir.

Yunan Felsefesinde Herakleitos, evrensel bir patlangıç tasavvur eder. Çünkü kendisi, Yunan Kentlerinde Medeniyeti kuran Bezirgânlık ilerledikçe eski asalet (toprak sahibi) sınıfının yıkıldığını görmektedir. Ve kendisi de o yıkılan sınıftandır.

İbranilerde "Mehdi", Müslümanlarda "Deccal", Hıristiyanlarda "Antekrist" çıktığı zaman patlak verecek olan "Kıyamet" fikirleri de, Semil Uluslarının Yakınoğu'da binlerce yıl dışarıdan içenden izledikleri Medeniyet yıkılışlarının sembolleridir. Bu örnekler, hemen Medeniyetle uzak yakın ilgili olabilmiş her toplumda, ilkel ve kötümser "Katastrof: Yıkılış" olaylarını anlatır. Ve bu yıkılışları bir çeşit kaçınılmaz sosyal kanun durumuna sokar.

O güne değin gelip de sonuna dek ayakta durabilen hiçbir Medeniyet gösterilemiyordu. Bu durum her toplumun önünde sonunda bir gün yiteceğı fikrini en yüce sosyal kural yapıyordu.

Cihan kültüründe Tarih Felsefesini bilinçli ve olumlu biçimiyle ilk ortaya atan kişi, İslâm bilgini, İbn'i Haldun'dur. O büyük düşünür, zamanının bütün tarih bilgisini inceledikten sonra, çeşitli ulus ve Medeniyetlerin durmaksızın art arda gelip geçtiklerini pekiştirdi.

İbn'i Haldun'a göre:

İlkin Siryanî, Nıptî, Kıptî, İsrail, Fars, devletleri doğdular, battılar. Sonra, ikinci Fars, Rum, Arap ulusları çıktı... *"Bunların kimi tören ve görenekleri kendilerinden önceki ulusların göreneklerine uygun ve benzer ve kimileri uygunsuz oldu. İkinci Karn'dan [yüz yıllık süreden] sonra dahi batma ufkunda (küremizde) Kureyş Kabilesi doğusundan dünyayı aydınlatan güneş olarak İslâm Devleti doğup, Birinci Karn'da yürüyegelen görenekler ve davranışlar tümüyle yok oldu."* (Sonra Araplık da çöktü.) *"Hüküm ve tasarruf Arab'ın gayri Acem'ler eline girip, Doğu'ya Türkler ve Mağrib'e (Batı'ya) Berberi'ler ve Kuzey'e Efrenc istilâ eyledi."*

(Böylece, bir devlet çıkar, ötekisi batır.) *"Bundan sonra bir devlet dahi ortaya çıkıp ikinci devlete üstün geldikte, ol devletin adamları dahi kapladıkları devletin nazı davranışlarını benimseyip, hoş görüp ve kendülara mahsus olan davranış ve görenekleri dahi eskiden olduğu üzere yürütüp açıklamalarıyla, kapladıkları ikinci devletin kimi göreneklerine uyup ve kimisine uymayıp, ama önceki devletin davranışlarına aykırılıkları ve karşı koyuşları daha çok olup, bunlardan sonra gene, her ortaya çıkan devletler dahi tutumlarında ve davranışlarında ken-*

dilerinden öncekilerine uyarak ve karşı koyarak, basamak basamak ve kerte kerte giderek ön basamaklarda bulunan devletlere sonra gelenlerin uygunlukları tümüyle yiterek ve tören ve şölenleri toptan işlemez olup yok oldu ve unutuldu." (**Terçüme-i Mukaddeme-i İbn'i Haldun**, s. 27)

Görülüyor, yukarıki düşünceler 14. yüzyılın ürünüdür. Batı Avrupa'da 18. yüzyılda ona yakın düşünceler ancak ortaya çıkabilecektir. Avrupa'da 400 yıl sonra yapılacak olan "Tarih Felsefesi": İslâm Dünyasında çok daha gerçekçi ve güçlü olarak 400 yıl önce yapılmıştı.

Bu anlaşıldıktan sonra, Avrupa'nın 18. yüzyıl Tarih Filozoflarını özetleyelim.

İtalyan Vico (Viko; 1663-1744):

"**Yeni Bir Bilimin Prensipleri**" adıyla yazdığı eserde, İbn'i Haldun'unkine yakın, Tanrıci bir Tarih Felsefesi kurdu. Rönesans yurdunda yetişen Vico, belki de Endülüs yoluyla sızan İbn'i Haldun'un etkisi altında kalmıştı.

Vico'ya göre: Filozoflar, Tanrı'nın yaptığı ve dolayısıyla ancak Tanrı'nın anlayacağı doğa evrenini bırakmalılar, insanın yaptığı sosyal evrene bakmalılar. Her insan kümesi, önceden kurulmuş (ezeli ülkücül bir tarih) yolunda yürür. Yırtıcılık (Ordu = Yürekliik) + Pıntilik (Ticaret = Zenginlik) +

Mevki Hırsı (Siyaset İktidarı = Düzen) denilen üç rezillik ile sonuçları: Tarihte rahmâniyetin, Tanrı'nın yaptığı etkiyi gösterir. Bunlar değişmezler. İnsanın maddecil ve manacil varlığı, yani ihtiyaçları ve âdetleri boyuna değişir (annelik duygusu, eşitlik fikri ve benzeri gibi). Maddecil, manacil, ahlâkcil bakımdan insan, içinde bulunduğu ortamdan etkilenir. Tarih bir çemberin çevresinde döner, Pascal'in: "İtus" ve "Reditus" sözcüklerine karşılık, Vico'nun: "Corsi" ve "Ricorsi" dediği geliş-gidiş, oluş-yokoluş, bir çeşit "Loi du Cycle: Çember Kanunu" (Rappoport) görünüşünü alır. Vico, Filolojiden (Dilbiliminden), çeşitli uluslarda görülen gelişim kanunlarının tıpkı olduklarını, insanlığın hep aynı art arda gelen çağlardan geçtiğini öğretir.

Frans>z Voltaire (Volter; 1694-1778):

18. yüzyıl filozoflarının en verimlilerinden biridir. Yazı sanatının her dalında (Felsefede, Tarihte, Edebiyatta) çok ve çeşitli eserler vermiştir. Tarih Felsefesinde "**Görenek ve Adetler Üzerine Deneme**" eseri ün kazanmıştır. Hindistan'ın Fiziği başka olduğu için Morali de (ahlâkı ve maneviyatı da) başka-

dır, der. Voltaire'e göre felsefe: Fatalizmi (Yomsuz [Uğursuz] alınyazıcılığı) boğmasıydı, Avrupa mezarlığına dönerdi.

Frans>z Condorcet (Kondorse; 1744-1794):

Her şeyden önce ilerleyiş kanununa inandı. Condorcet'ye göre: İnsanın vaktiyle ne idiği, bugün ne olduğu görülürse, doğaca imkan verilen ilerleyişleri sağlamak ve aceleleştirmek araçlarına bundan sonra da erişileceği anlaşılır. Filozof, Matematik Bilimini Sosyal Bilimlere uygulamaya çalıştı. İnsan ruhunda olagelen ilerleyişlerin tarihçil bir tablosunu taslaklaştırdı. İnsan türünün evrimlenmiş olduğunu öne sürerek, Evrim Teorisine bir çeşit hazırlık yaptı.

Alman Herder (1744-1803):

"Tarihçil Tablo" adıyla 1794 yılında çıkan eserinde, ilerleyiş kanunlarını pekiştirmeye çalıştı. Herder'e göre: Tarih Felsefesi, aldığı ada lâıyk olmak için, yıldız sistemlerini gözden geçirmekle işe başlamalıydı.

Bunlar dışında **Mably** (1709-1785), hatta **Holbach** (1723-1789) ve **Morelly** gibi filozoflar dahi Tarih Felsefesi yaptılar.

2- HUKUK FELSEFELERİ

Tarih Felsefesinin bir bölümü sayılabilir. Yalnız, Tarihten çok Hukuk ilişkilerini işleyerek, İngiliz Devriminden ders alır.

Frans>z Montesquieu (Monteskiyö; 1688-1755) derki:

"Maddecil evren gibi düşünce evreninin de güdülmesi gerekir. Çünkü, moral evrenin de tabiatı iktizası [doğası gereği] değişmez kanunları varsa bile, moral evren kendi kanunlarını maddecil evren gibi izlemez."

Filozof ünlü **"Kanunlar>n Ruhunu"** (1748) eserinde: *"Kanunlar, şeylerin doğasından kaynak alan gerekli ilişkilerdir"* kanısıyla yola çıkar. İnsanların kanunlara boyun eğmeleri de ancak ondan ötürüdür. Eğer kanunlar insanların ve şeylerin doğasına uymasalar, kimse onlara boyun eğmez.

Kanunları belirlediren "şeylerin doğası" nedir? Şu üç kategoridir:

- 1- Fizik ortam: çevredeki güneş, iklim vb. maddecil evrenin etkileri;
- 2- İnsanın doğası;
- 3- Tarihçil durum ve ve çevre şartlarının ilişkileri.

Böylece, doğayla insanı, toplumu ve tarihi birbirine karıştıran Montesquieu en sonunda şu kaniyi açıklar:

"Doğaya en uygun hükümet, özet durumu hangi ulus için kuruldu ise, o ulusun durumuna uygun düşer."

Montesquieu doğa bilimlerinin etkisi altında kaldı. Coğrafya sebeplerini aşırıca önemlendirdi. Kuzeyliler ahlâklı, Güneyliler hırslı, ılımlı iklimde yaşayanlar değişken ahlâklı olurlar, dedi.

Fransız Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Russo; 1712-1778):

Montesquieu'nün kanıları ile Hobbes'un "doğal haklar" kavramını Fransız politika hayatına uygun bir anlamda geliştirdi. Medeniyetin insanları soysuzlaştırdığını, doğaya dönmekten başka kurtuluş yolu kalmadığını savundu. **"Sosyal Kontrat"** (1762) adlı eserinde: Doğa düzeninde bir politika sistemi kurmanın esaslarını anlattı. Bu yolda Eski Yunan Kentlerindeki demokrasiyi örnek gösterdi.

3- MATERYALİSTLER VE ANSİKLOPEDİSTLER

Tarih ve Hukuk Filozoflarından sonra gelen Maddeci ve Sansüalist (materyalist duyumcu) filozoflar vardı. Bunlardan Ansiklopedistler: Hukuk ve Tarih filozoflarından ayrı sosyal kavramlar besliyorlardı. Onlar da öncekiler gibi toplumda genel bir determinizm (muayyeniyet: belirlilik) aradılar. İnsan bilgilerinin birliğini ispatlamaya çalıştılar.

18. yüzyıl filozofları: **Hume** (Hyûm; 1711-1776) bir yana bırakılırsa, hepsi Fransızdırlar. Çünkü, çağın kımıltısı: Devrim Fransa'da olacaktı.

18. yüzyıl filozoflarından en ünlülerinin yalnız adlarını analiz:

Diderot (1717-1785): Ansiklopedi'yi 1751 yılı kurdu.

Helvetius (1715-1771): Mutlak Sansüalist idi.

Condillac (Kondiyak, 1715-1780): Sansüalist.

D'Alembert (Dalâंबर; 1717-1783): Ansiklopedi kurucularından. "İnsan Bilimi"ni aradı.

Holbach (1723-1789): Doğa sistemi gibi bir sosyal sistem tasarladı.

Cabanis (Kabanis; 1757-1808): Hekim... Eseri: **"İnsanın Maddeci ve Manacıl Tretesi"**.

Bichat(Bişa; 1771-1802): Anatomici. vb.

4) EKONOMİ BİLİMLERİ

18. yüzyılın İktisat Bilimini iki dalda toplayabiliriz:

1- Ekonomi Politik,

2- İstatistik.

1- EKONOMİ POLİTİK: Bu çağda Ekonomi Politik Bilimi "Fizyokratizm" adını aldı.

Fransız **Quesnay** (Keney; 1694-1774):

Ekonomi Politiği başlı başına bir bilim yapanlardandır. Açtığı yolda yürüyenler şunlardır: **Turgot** (Türgo; 1727-1781), **Dupont de Nemour** (Düpon dö Nömur; 1739-1817), **Mercier de la Riviere** (Mersiye dö lâ Rivier), **Mirebeau** (Mirabo; 1744-1791). vb.

Quesnay "**Ekonomik Tablolar**" (1758) eserinde, tarım temeli üzerine kurulmuş bir "doğal düzen" fikrini anlattı. Dedi ki: *"Pozitif Hukuk bilimi, toplum olarak birleşmiş insanlar için besbelli en yararlı düzeni örgütleyen doğal kanunların bildirilmesinden ibarettir. Bir imparatorluğun sürekli olarak huzurunu ve genişliğini (refahını) sağlayacak olan şey, o yüce kanunları bilmekten ibarettir."*

Dupont de Nemour 1768 yılı Quesnay'ın yazılarını (makalelerini) "**Fizyokrat**" adı altında topladı. Kendisi: "**Toplumla İlgili Fizik Kanunlar**"dan konu açarak şöyle dedi: *"Doğal kanunlar, doğanın yaratıcısı tarafından kurulmuş düzen içinde her şeyin akıp gittiği esaslı şartlardır."*

Mercier de la Riviere, 1767 yılı yayınladığı "**Politik Toplumlar>n Doğal ve Esaslı Düzeni**" eserinde şunları yazdı:

"Kanunları yapmak deyiminden, hiç de vaktiyle yapılmamış, yani toplumun esaslı düzeninin doğal sonuçlarından bulunmamış olan bir sıra pozitif kanunlar kuruntu, icat etmek ve kurmak anlamı çıkarılmamalıdır."

2- İSTATİSTİK: İlk olarak İtalyan Sanso Visso, 16. yüzyılda hükümetlerin kıyaslamalı incelenmesi fikrini ortaya atmıştı. 1660 yılı Alman erüdisi (mütebahhiri) [bilgin] H. Conring o fikri "Staatskunde", yani devlet sanatı veya anlatılışı devlet bilimi olarak Helmstedt Üniversitesinde okuttu.

"İstatistik" sözcüğü ancak 18. yüzyılda (1759) Gottfried Achenwald tarafından konuldu. Ona göre İstatistik: *"Devletlerin karşılıklı ve kıyaslamalı durumlarının derinleştirilmiş bilgisi"* oluyordu.

AYRIM III

SOSYOLOJİ MÜJDECİLERİ (19. yüzyılın İlk Yarı)

17. ve 18. yüzyıllarda, bilim henüz: "Birleşik Bilimi" idi. Her alanda bol materyaller yığıldı. Bu yığın yığın olaylar içindeki zincirleme" bağılıkları, kanunları ancak 19. yüzyılla birlikte bulmak gerekti. Ve o zaman bilim "Bölümleme Bilimi" durumuna girdi.

Geçen yüzyıllarda, doğa bilimlerden yalnız Mekanik bilimi bir kerte ileriye. Onun için, sosyal yorumlamalar ister istemez mekanik biçimde oluyordu. Doğaya, kısımlı yani hareket halinde görülüyordu. Ama bu hareket, değişmeksizin aynı çember çevresinde dönüp dolaşır sanılıyordu. 18. yüzyıl filozofları "Makine İnsan" öne sürdüler. Kant "İnsan Fakültelerinin (melekelerinin) Gelişimi"ni kategoriler biçiminde koydu. Oysa, fikir ile gerçeği birbirine zıt saydı. Kant'a göre doğru, hakikat (realite: gerçek) bir kaos, bir mahşerdi. O mahşer içinde maddeye düzen verecek şey ancak Fikir olabilirdi.

19. yüzyıl ile birlikte, doğa bilimleri çarçabuk yeni sonuçlara ve buluşlara ulaştı. Sosyal bilimlerden Tarih çok gelişti. Ekonomi Politik, İstatistik, Etnografya incelemeleri dönüm noktalarına geldiler. Doğaya Bilimleri endüstrinin gelişimine paralel olarak ilerledi. Yalnız, Sosyal Bilimler, yaman materyal yığımlarına rağmen, gerekli sonuçları çıkarmakta bir hayli engellere uğradılar.

O zamana dek Sosyal Bilimlerde "hasbî" sayılacak, sırf kendini bilime verip doğruyu araştırma bir kerteye dek elden gelmişti. 19. yüzyılın ikinci dörtte biri gelir gelmez, ileri Avrupa ülkelerinde yeni tezli bir sosyal sınıf, İşçi Sınıfı toplum ve politika sahnesine ansızın ve gürültüyle çıktı. Ortaçağ'da nasıl burjuvalar din ve toprak ağalarına karşı savaşırken var olan

bilimlerden yararlandıysalar, tıpkı öyle, 19. yüzyıl ile birlikte Avrupa İşçi Sınıfları da burjuvalara karşı savaşırlarken var olan bilimlerden yararlanmaya kalkıştılar.

Bütün bilimler: doğada ve toplumda her şeyin değiştiğini göstermek sonucuna varıyorlardı. Bu eğilim, yaşantısında bir değişiklik bekleyen işçilerin çıkarlarına uyuyordu. Ama, karşı yanın, burjuvalarla onlara katılan emlak sahiplerinin işine gelmiyordu. Bunun üzerine, egemen toplumda bilime karşı zıt ilgiler belirdi.

Bir zaman filozoflar: Materyalist ve İdealist diye iki kampa bölünmüşlerdi. Şimdi sıra bilimlere gelmişti. Özellikle toplum bilimleri açıktan açığa keskin iki zıt kampa ayrıldılar: Sosyal değişiklikten yana olanlara genellikle Devrimci (Revolusyoner: İnkılâpçı), değişikliğe karşı olanlara Gerici (Reaksiyoner: Mürteci) yahut tutucu (Konservatör: Muhafazakâr) denildi. Özel olarak devrimci eğilimlere Sosyalist, gerici eğilimlere Antisosyalist adları verilebilir.

19. yüzyılın ilk yarımı, hele ortalarına doğru, sahici Sosyal Bilim ile yalancıları arasında ve Sosyalistlerin de gerek birbirleriyle gerek Sosyalizm düşmanlarına karşı yaptıkları uzun dövüşlerle dolup taşacaktır.

Sosyal kavramların 18. yüzyılda, Fransız Devrimi'nden gelme hızla, hep aynı yönde ilerleyiş parolasıyla nasıl yürüdüğünü görmüştük. 19. yüzyılda, sosyal kavramların birliği sona erdi. Toplumun iç zıtlıkları düşüncelerin ikiye bölünmesini gerektirdi. Bu iç zıtlıkla düşünce bölünmelerini bize en iyi gösterecek örnek Almanya'dan alınabilir.

17. ve 18. yüzyılların yığıldığı uçsuz bucaksız bilgi materyali, Alman filozofu Hegel'in kişiliğinde kaçınılmaz sentezine uzandı. Hegel ilk defa olarak diyalektik metodu modern bilim düzeyine uygunca ve güçlü olarak koydu. Gerçi Hegel'in diyalektiği idealist (fikirci) ve mistik bir buğu ile kaplı ve tersine dönüktü. Ne var ki, belirttiği prensipler canlı olaylardan çıkartılmıştı.

Diyalektiğe göre zıtlık yahut çelişki: "bütün hayatın ve hareketin kökü"dür. Biricik akla yakın (makûl: akılcıl) olan şey: OLUŞ (Tekevvün) ve PROSE (Vetire: Gidiş), [Süreç], yani zincirleme değişikliklerle ilerleyiştir. Genel olan diyalektiğin gidiş kanunundan dışarıda ne Doğa ne Toplum olayı vardır vb...

Hegel, güçlü görünüşüyle birlikte, önce: 18. yüzyılın Mekanist etkisinden sıyrılamadı. Prosenin, değişmenin ve oluşun

zaman içinde değil mekân içinde geçtiğini öne sürdü. Bütün sistemini mutlak Fikir üzerine kurdu. Böylece Hegel'in diyalektik metodu evrende değişmeyen mutlak hiçbir şey bulunmadığını söylerken, Hegel Sistemi Fikir'in mutlak olduğunu yani değişmediğini Öne sürebildi. Bir düşünce için bu durum kendi kendisini çatlatacak bir iç çelişkisi idi.

Hegel sisteminin içinde kabaran çelişki, ona dışarıdan, o zamanki Alman toplumundaki çelişkiden geliyordu. Nitekim çarçabuk, Hegel Felsefesine bağlı olanlar iki zıt Hegelianistlere bölündüler:

1- SAĞ HEGELCİLER: Filozofun Mutlak Fikir sistemine dayandılar. Alman toplumunda mutlak iradeli bir kralın egemen olmasını, devletin mutlak iktidara sahip bulunmasını savundular. En koyu Prusya ağalığına ve gericaliğe destek oldular.

2- SOL HEGELCİLER: Hegel'in Diyalektiğine önem verdiler. O zamanki Almanya'da henüz burjuvazi kendi devrimini yapmamıştı. Küçük burjuvazi ve işçilerle birlikte az çok devrimci geçiniyordu. Sol Hegelciler bu üç sosyal sınıftan hangisini temsil ettilerse o kertede devrimci oldular. Sol Hegelcilerin en ileri İşçi Sınıfına yakın düşen elemanları Sosyalizme ve Tarihsel Maddeciliğe dek vardılar.

Bu bir tek ülkede bir tek filozofun doktrini çevresine toplanmış görünen bölünme, gerçekte Avrupa sosyal eğilimlerinde hemen bütün Batı düşünücülerini kaplayan büyük çelişki ve bölünmenin sembolünden başka bir şey değildi. Bunu sosyal meselelere ocaklık eden Fransa ölçüsünde daha geniş bir örnekle belirtelim.

1- SAİNT-SİMON VE AUGUSTE COMTE

Sosyoloji biliminin ilk büyük ve eşsiz müjdecisi **Saint-Simon**'dur (1760-1825). Ancak, Saint-Simon sosyalisttir. Onun için, Sosyalizme düşman olan cephe, Sosyoloji'ye hep başka kaynaklar aramıştır.

Antisosyalist Sosyologlar kendilerine **Auguste Comte**'u (Ogüst Kont; 1798-1850) müjdecisi saydılar. Gerçekte A. Labriola'nın pek doğru olarak söylediği gibi: "Dâhi Saint-Simon'un soysuz ve gerici öğrencisi" olan Comte, Saint Simon'u sırf çalmış (intihal etmiş) ve kalplaştırmış (tahrif etmiş) [bozmuş ve biçimsizleştirmiş]tir. Burjuva cephesince pek olumlu ve makbul

tutulmasına da sebep bu iki kalpazanlığıdır. Dediğimizi kısa yoldan ispatlamak için usta ile çömezi alt alta yüzleştirmek yeter.

1- SAİNT-SİMON'A GÖRE: Milletlerin evrimlerinde (tekâmüllerinde) benzerlik var. Bu benzer *"evrim denilen şeye, insanlar, ellerinde olmayarak ve farkına varmaksızın boyun eğmeler"*. Bu sözülle Saint-Simon iki önemli noktayı belirtiyor:

a) Toplum bir sıra kanunlarla evrimini yapar,

b) Bu kanunları insan iradesi etkilemez. Bu iki görüş de Saint-Simon'un eleştirdiği kapitalist toplumu için doğrudur. Ayrıca düşünür, o kanısıyla pasiflik (davranış düşmanlığı) yahut fatalizm gibi sonuçlar çıkarmaz. Gerçi Saint-Simon, insanların niçin farkına varmaksızın bir sıra kanunlara boyun büktüklerini açıklayamıyor. Bununla birlikte, insan bilincine ve iradesine söz geçirmek için, kuruntulu da olsa, bir Sosyalizm kurmak ister.

1- AUGUSTE COMTE'A GÖRE: *"İnsan ruhunun ilerleyişlerindeki en yüksek kanun, her şeyi ardından sürükler, her şeye egemendir. O kanun için insanlar bir sıra aygıtlardan, aletlerden başka bir şey değildir."* *"Bize düşen: bu kanun (yani hakiki Tanrımız) tarafından körü körüne itilmektense, onun bize çizdiği yö-rüngeyi hesaplayarak, sebebini bilerek boyun eğmektir."*

"Felsefe mükemmelliği" sayılan Comte'un, düşündüklerini Saint-Simon'dan aşırıldığı besbelli oluyor. Yalnız, Saint-Simon için bilimsel bir gözlem olan şey, intihacı [aşırımacı] Comte'ta şöyle alt alta soysuzlaştırılır:

a) Önce: Saint-Simon "milletlerin evrimi" der. Comte bunu "insan ruhunun ilerleyişleri" biçimine sokar. Başka deyimle "evrim"i toplumdan alıp "ruh" dediği bulutlar arasına göçürür.

b) İkincisi: Saint-Simon sosyal kanuna "farkına varmadan boyun eğiyoruz" der. Comte hemen kanuna karşı "aletten başka bir şey değiliz" diyerek kanunu "Tanrı" kılığına sokar. Ona insanüstü "Mukadderat" gibi bir kuvvet yakıştırır.

c) Üçüncüsü: Yukarıki kanı başkalıklarının sonuçları bellidir. Saint-Simon sosyal kör kanuna karşı insanları bilinçle silahlandırmaya çağırır. Auguste Comte, modern bir peygamber çalımıyla Kanun-Tanrı'nın emrine körü körüne boyun eğmemizi vadeder.

2- SAINT-SİMON'A GÖRE: *"Bir toplumda ortak bir ahlâk fikri olmazsa, o toplum durucu olamaz (beka bulamaz)"*. Düşünür bakıyor. İçinde yaşadığı toplum insanları zıt çıkarlarla düşman kamplara ayrılmış. Birinin "iyi" dediğine, ötekisi "kötü" diyor. Saint-Simon, öyle iç çelişkili bir toplumun sürüp gidemeyeceğini anlatıyor.

2- COMTE'A GÖRE: Tarihe egemen olan güç moral faktördür (manevi amildir). Savaşlar "tarihcil birer kaçınılmazlıktır". Bu kanısıyla Comte, tarihi, moral faktörler üzerine bindirmekle, insanlar arasındaki ilişkilerin maddecil, ekonomik temelden çıktıklarını hiçe sayar veya maskeler. Sonra, harp gibi çelişkileri önüne geçilemez mukadderat yahut - doğa kanunu sayar. Onlarla savaşmayı reddeder.

3- SAİNT-SİMON'A GÖRE: Bir "yeni bilim" gerekir. Fizyolojik vücut (organizma) için ne ise, yeni bilim de toplum için odur. **"İnsan Bilimi Üzerine An>"** adlı eserinde yeni bilimi: olayların inceleniminden ve eleştiriminden çıkacak bilgiler üstüne kurmayı öne sürer. *"Bir parçasını insan bilimi teşkil eden Fizyoloji, öteki maddecil bilimler için kabul edilmiş olan metotla inceleneyecektir"* der. Tarih şimdiye dek büyük olayları küçük sebeplere bağladı. Artık "Milli Tarihler" yerine "Türün Tarihi" (insan cinsinin tarihi) gelmelidir.

Görüyoruz Saint-Simon, henüz adı konulmamış bulunan Sosyolojinin pozitif, olumlu bir bilim haline gelmesini istiyor. O bilimi Fizyoloji'den ayıramaması bile ince anlamlıdır: O zamanlar doğa bilimlerini ayrı, toplum bilimlerini ayrı metotlarla incelemek âdetti. Saint-Simon o metot ayrılığını çürütme çabasıyla, insan bilimini Fizyoloji'den sayıyor ve Tarihte başlıca rol oynayan büyük sebepleri, kanunları arıyor.

Nitekim onun sahici öğrencisi Buchez (Büşe) 1826 yılı, Saint Simon'cu Le Producteur dergisinde: "Kişicil Fizyoloji'den Sosyal Fizyolojiye Geçiş Hadleri [Sınırları, Dereceleri]"ni araştırıyor.

3- AUGUSTE COMTE'A GÖRE: Bilimlerin en yukarisında Fizik vardır. Fizik Bilimi: Organik Fizik, Anorganik (Gayri Uzvi) Fizik diye ikiye bölünür. Organik

Fizik de ayrıca iki bölüktür:

1- Fizyoloji: kişicil olayları inceler;

2- Sosyoloji: "tür üzerine" olur. Böylece karşımıza gene, Saint-Simon'un daha anlamlı düşen "Türün Tarihi" sözü çıkar.

Auguste Comte, Saint-Simon'un "Fizyoloji" sözcüğü yerine önce "Sosyal" Fizik" deyimini kullandı. Ancak, 1839 yılı bu yeni bilime -Quetelet'nin "Sosyal Fizik" (1835) deyimiiyle karıştırılmaması için- Sosyoloji adını koydu. Ne var ki, bu ad altında düşünce bakımından Saint-Simon'u aşacak yerde, ondan çeyrek yüzyıl sonra geldiği halde, hep geri kaldı.

Örneğin, Saint-Simon'cu Le Producteur Dergisi: Türü (yani genel insan tarihi) ile kişi fizyolojileri arasındaki farkı şöyle açıklar:

"Sosyal olaylar yer yuvarlağının çeşitli noktalarında ve çeşitli tarih sınırlarında aynı değildir. Kişi hep aynı içgüdüyü, aynı ihtirası ve aynı ihtiyaçları gösterdiği halde, sosyal örgüt bundan mümkün olduğu kadar ayırtlı olur ve birçok belirgin intikal [değişim] (Mutation)lar geçirir: bu durum bize ispat eder ki, toplum, sırf kişicil eğilimlerin ifadesi değildir. Türü, fizyolojiye ait olan kanunlardan başka, özel bir sıra kanunlara bağımlıdır."

Auguste Comte yukarıki düşünceyi başka lâkırdılarla biçim değiştirerek tekrarlar: "Fizyolojik kanunların etkisini değiştiren sosyal şartlar, özellikle en esaslı mülâhazalardır," der. Sonra şöyle bir sınıflama yapar:

a) Sosyal Statik: "Sosyal Anatomi" gibi, sosyal sistem içindeki çeşitli cüzülerin (parçacıkların) birbirlerine karşı olan etkilerini inceler. Sosyal statik "düzen"e ve aynı zamanda v birlikte varoluş (koekzistans) kanunlarına bakar.

b) Sosyal Dinamik: Başka başka kuşakların art arda birbirleri üzerine etkilerini araştırır. Sosyal dinamik, gelişim anlamına gelen ilerleyiş kanunlarına bakar. Bu ilerleyiş "Başka başka bağımsız uluslarda görülen paralel gelişimlerin açık seçik kıyaslamaları ile" anlaşılacak olan bir düzene bağlıdır.

Burada dikkate değer orijinallik şudur: Auguste Comte, Saint Simon'dan çok gerici olan kavrayışlarını, biçim bakımından sözde yeni ve ileri bir sıra bölümlere uğratar. Yani öz ve iç züğürtlüğünü, biçim ve dış gösterisi ile örtbas etmeye çalışır. Aşağıda göreceğiz, bu çelişik eğilim ondan sonra gelecek bütün Sosyoloji Okullarında tekrarlanacaktır. Nerede Sosyal Bilim bir sıra kalplaştırmalara uğratılacaksa, orada yığınla tarifler ve sınıflamalar bizi ucu bucağı bulunmaz dehlizler içinde çıkmazlara sokmaya çabalayacaktır.

Bundan önce söylediklerimizin özeti şudur:

Saint-Simon devrimcidir: Endüstri ağalarına karşı üretimi "örgütlendirmek" gerektiğinden konuşur.

Auguste Comte tutucudur: "Pozitif Politika" ile "devrime son vererek" "ilerleyiş" dediği gidişi "düzen" kurup savunmaya bakar.

Saint-Simon: işin içyüzünü, doğrusunu arar. Auguste Comte: artık iktidar mevkiini sağlamlaştırmış olan Sermayenin kararlılığını, tutarlılığını korumaya çabalar.

Auguste Comte'ta, Saint-Simon'dan yeni denilecek adlandırmalardan başka bir şey yoktur. Ona karşılık, Metodoloji bakımından Saint-Simon'da -hatta Comte'un doğru dürüst kav-

rayamadığı- dahiyane görüşler yaşar. Örneğin, Saint-Simoncuların başlıca bildirimlerinde doktrinin'açıklanması şöyle yapılır:

"Ekonomi-Politik'te metot tarihcil olacaktır. Herhangi bir sosyal olaylar düzenini, örneğin ekonomik olayları bilimselce açıklamak, o olayların art arda gelerekten yarattıkları serinin [dizinin] değişme kanununu, bir veya birçok başka serilerin değişme kanunlarına bağlamak gerekir."

Gene Saint-Simoncular, *"İnsanın insan tarafından sömürülmesinin ve mülkiyet hakkının boyuna değişmesi"* gözlenirken *"mülkiyetin değişmezliği"* üzerine öne sürülen iddiayı: *"genel bir önyargı (batıl itikat)"* sayarlar. Derler ki: *"Bütün öteki sosyal olaylar gibi, mülkiyet de ilerleyiş kanununa uyan bir sosyal olaydır; öyleyse, çeşitli çağlarda, çeşitli yordamlarla ortalığa yayılmış olabilir, deyimlendirilebilir ve düzenlendirilebilir."*

Saint-Simon ve öğrencilerinin görüşleri, sanki Tarihsel Maddeciliğe taban hazırlar. Ne var ki, onlar henüz doğa bilimlerinin etkisinden kurtulmuş değillerdir.

2- İKİ KAMP

Buraya dek söylediklerimizden şu sonuçlar çıkıyor:

1- Saint-Simon'dan beri, sosyal bilimler alanında pek açık seçik bir bölünme başlamıştır. 18. yüzyıldaki düşünce ayrılıkları bu kertede kesin değildi. Filozofların çoğu az çok ilericiydiler. Çünkü, o yüzyılda burjuvazi, köylülük, esnaf ve İşçi Sınıfı Derebeyiliğe karşı bir tek cephe olarak dövüşmeyi bitirmemişlerdi. Derebeyilik devrilip kapitalist sınıfı iktidara gelir gelmez bütün öteki halk tabakaları ve özellikle İşçi Sınıfı ile arasında ekonomi bakımından var olan çelişkiler her gün biraz daha politika alanında keskinleşti. Bu çelişkilerin yarattığı direnme ve dövüşmeler 19. yüzyıl ile birlikte ekonomik ve politik işçi örgütleri biçimine girdi. Sosyal bölünmeler ve kavgalar ister istemez düşünce alanında bölünmelere ve kavgalara yol açtı.

2- Saint-Simon'dan beri İşçi Sınıfı adına konuşan sosyal bilim adamları yetişti. Bunlar ellerinden geldiğince, bilim araştırmaları ve ilerleyiş keşifleri yapmaya giriştiler. Üstün sınıflar adına konuşanlar ise -Auguste Comte Örneğinde gördüğümüz gibi- boyuna karşı tarafın bulup ortaya attığı yeni düşünce ve tezleri baltalayarak; gericiyi bilimleştirmeye uğraştılar.

- Onun için, bu çağın sosyal tezleri iki kampta özetlenebilir:
- I- İlerleyişten yana olanlar (Sosyalistler);
 - II- Gerileyişten yana olanlar (Sosyalizm Düşmanları)...

I- Ünlü Gericiler

Maistre (1753-1821): Siyasette kuvvetli yumruk (otorite) ister.

Malthus (1766-1834): İngiliz iktisatçısıdır. "**Nüfus Prensipleri Üzerine Deneme**" kitabında, insanların besinlerden daha çabuk arttığını ileriye sürdü. Buna karşı evlenmeleri azaltma yolunu gösterdi. Malthus'un teorisine göre: savaşları hatta salgın hastalıkları büe topluma yararlı saymak gerekir. Oysa Malthus'un tezi önce gerçek dışı bir uydurmadır. Endüstri ilerledikçe şehir üretimi gibi köy üretiminin de verimi artar. Kıtık Ortaçağ ürünü bir âfettir. Kapitalizmde görülen Krizler (buhranlar; bunalımlar) bolluktan ötürü zaman zaman gelip çatar. Modern ekonomi krizlerinde yakılan buğdaylar, denize dökülen kahveler, Malthusianizm tezinin kalplığını [sahteliğini, düzmeliğini] ispatlamıştır. Aslına bakılırsa toplumda her şev gibi nüfus da ancak ekonomi olanakları kertesinde artar. Ekonomice beslenemeyecek olan nüfus yetişemez. Bizde doğumcu profesör Besim Ömer, bütün ömründe bir şeyi ispatlamıştır: Doğan çocukların % 75'i ölüdü. Yani, geçimi sağlanamayacak çocuk ana-karnından düşmezse, beşikte ölür.

İş böyle iken olayların tersine giden Malthus'a bu sözde tırkır nereden gelmiştir? Kimi aldatıcı görünüşlerden. Malthus'un demagogisi şu görüntüden kaynak alır. Kapitalizm ilerledikçe Özellikle sanayii gelişen şehir nüfusu artar ve kaldırımlara bir fazla nüfus taşar. Gerçekte fazlalık "izafi"dir. Ona iktisat dilinde "yedek sanayi ordusu" adı verilir. Endüstri ilerledikçe sokağa dökülen bu "izafi fazla nüfus", yani işsizler ve açlar ordusu, toplumda besi bulunmadığı için işsiz ve aç kalmış değıllerdir. Tersine, gene "izafi" adı verilen "fazla üretim" sonucudur.

Başka deyimle, üretilen yığınla mallar satılamadıkları için "aşırı üretim" yapılmış sayılır. O yüzden kapanan fabrikaların işçileri "aşırı nüfus" imiş gibi sokağa dökülür. Krizler ve savaşlar hep Kapitalizmin tutumu ve çıkarı için ortaya dökülen o izafi aşırı nüfus ile aşırı üretim arasındaki çelişkinin patlak verdiğini sonuçlandırır.

Malthus ve ona dört elle sarılan burjuva Sosyologları, kapitalizmin iç çelişkilerini çözemedikleri için yahut çözmek istemedikleri için, o çelişkinin kötü sonuçlarını (savaşları, krizleri) bilim kılığı giydirerek haklı çıkarmaya kalkıştılar.

Ballanche (Blanş; 1776-1834): "**Sosyal Ölümden Sonra Diriliş**" eserinde mistiktir.

Savigny (1776-1861): Alman uyrukluğuna dönmüş hukukçu bir Fransız'dır. Alman "Tarihçi" (l'Historisme) okulunu kurdu. Savigny'ye göre: Hukuk kuralları "doğal hak" değildirler. Kendiliğinden ve bilinçsizce doğarlar. "Folksgeist: Manevi ruh" ürünüdürler. Hükümet kanunlarından önce pozitif olarak "yaşayan âdet olmuş hukuk" vardır.

Görüyoruz, Tarihçi okul gerçekçi davranmak perdesi altında, burjuvaların devrimci iken öne attıkları insan haklarını çürütmeye çalışıyor. "**Zeitschrift für Geschichtliche Rechtswissenschaft**" adlı dergi çevresinde toplanan Alman Tarihçi okulunun öteki şahısları şunlardır: **K. Fr. Eichhorn**, daha sonra: **A. H. Post, Y. Grimm, H. Brunner, F. Pollock**, vb.

Bu okul henüz devrimini yapmamış olan Almanya gibi ülkelerde yer etti. Burjuvalar modern kültüre açılabildikleri ölçüde, bir yanda Antika Derebeyi devletinden "hak" ararlarken, öte yanda korkarak söylediklerine pişman olurlar ve kendi kendilerini inkâra kalkıştılar.

Tarihçi metoda göre bir Ekonomi Politik Bilimi kurmak isteyen iktisatçılar: **G. Roscher**, 1843'lerde **Hildebrand, Knies** gibileri oldu. Onlardan sonra "Genç Tarihçi Okul" çıktı. Almanya'da: **G. Schnöller, L. Brentano, K. Bücher, W. Sombart**; İngiltere'de: **C. Leslie, A. Toynbee, W. J. Ashley** gibi.

Genç Tarihçi Okul der ki: Ekonomi Bilimi, öteki sosyal olaylarla ilişkilidir. "*Sosyal yaşantının bir tek yanını bilimcil olarak anlamak için, her yanını bilmelidir Hele dikkati: dil, din, güzel sanat, bilim, hukuk, devlet ve iktisat üzerine iyice pekiştirmelidir.*" (**Curviller**).

O sözlerine bakılınca insan bu Tarihçi Okulu neredeyse Tarihsel Maddeciliğe yaklaşmış sanacak. Oysa, asıl maksatları Ekonomi bilimini yeniden kurmak perdesi altında, İngiliz klâsik Ekonomi bilginlerinin bazı keşiflerini örtbas etmekte. Çünkü, İngiliz klâsik iktisatçıları, sırf bilim araştırması yaparlarken korkunç sonuçlar çıkartmışlardı. Bunun en baş geleni: değeri yaratanın insan emeği olduğu keşfiydi. İşçi Sınıfı politika ala-

nına çıkar çıkmaz, bütün insanların içinde yaşadıkları toplumda değerlerin emekten doğduğunu söylemek devrimci bir tehlike taşıyordu. Onun için, bu zıppıktı geri ülke allâmeleri: Klasik Ekonomi Bilimini "istibdatçılık: absolutizm" ve "ebedcilik" gibi uydurdukları suçlarla damgaladılar. Bütün çabaları ve sureti haktan görünerek sosyal olayların birbirlerine bağlı olduklarını itiraf zorunda kalmaları sebepsiz değildi. Ekonomi olaylarını, öteki sosyal olaylar yanında küçük düşürmek, önemsiz bırakmak istiyorlardı.

LeMenais (1782-1854):

Gerici okul bilginlerinin hangi dala konacaklarını bilmeyişlerine örnektir. Önce devrimci idi. Sonra ilâhiyatçı, en sonunda serbest Katolik oldu çıktı.

Viconte de Bonald (1793-1840):

Politikada "doğal düzen" aradı. **"İktidar Mevkii Teorisi"** adlı eserinin önsözünde şöyle dedi: Toplum gibi, din toplumu da *"iki toplumdan her birini derleyen varlıkların doğasından kaçınılmaz bir sonuç olarak çıkar; tıpkı cisimlerin doğasından sonuç olarak ağırlığın çıkması gibi"*. Kanun koyucu "kanun yapmak"tan ziyade kanunu tanıyıp ilan etmekle kalmalıdır. *"Kanun koyuculardan bir anayasa isteyen millet, hekimden bir mizaç isteyen hastaya benzer."*

Bu bilgin de sözüne bakarsanız bir doğru determinizm yapmak sevdasında görünür. Aslında, insan düşüncesinin önceden plan kurma ve öngörü yapma eğilimini körletir ve neredeyse bir anayasa kurulmasına karşı durur.

Buches (1796-1865) Gene o depresyon (çöküntü) geçiren gerici bilgin örneğidir. Önce Saint-Simon'cudur. Sonra "Yeni Katolik Okulu" kertesine geçer.

Auguste Comte (1798-1850): Gördük.

Bastiat (1801-1850): İş hürriyeti, serbest değişim prensiplerini öne süren vülger (bayağı) iktisatçılardanır. "Ekonomik Ahenk" eserinde, klasik ekonomi devine saldıran bir cüce burjuva meddahı olur.

II- Kuruntucu (Ütopist: Hayalci) Sosyalistler

Bu kampın bilginleri, toplum alinyazısına yeni doğan İşçi Sınıfının o zamanki sosyal eğilimlerini bilimleştirirler. İçinde yaşadıkları toplumun çelişkilerini, rezilliklerini çok doğru ve keskin olarak eleştirirler. Ne var ki, kapitalist toplumunun gelişim

kanunlarını bulamamışlardır. Onun için, kapitalist çelişkilerin hangi çözüm sonucuna ulaşacağını kestiremezler. O zaman, toplumun gerçek gidişini bir yana bırakırlar. Toplum dışı bir sıra çözüm yolları düşünürler. Bütün insanlığı en iyi yaşama şartlarına kavuşturacak dizi dizi projeler, planlar tasarlarlar. Tasarladıkları projeler toplumun gelişim kanunlarına uymadığı için, Ütopya (kuruntu, hayal ülkesi) adını alır.

Üç büyük ütopyacı vardır:

Saint-Simon (1760-1825): Gördüğümüz gibi, 19. yüzyıl başlangıcında gerçek Sosyoloji Biliminin eşsiz büyük müjdecisi oldu.

R.Owen (1771-1858): İngiliz sosyalisti idi. İlk üretim ve tüketim kooperatifleri düşünce ve davranışını ortaya attı. Kurduğu fabrikada İşçi Sınıfına insanca yaşama sağlanırsa daha verimli üretim yapılabileceğini ispatladı. Küçük üretmenler için de kooperatifçiliğin babası oldu.

Ch.Fourrier (1772-1858): Bir çeşit komünist düzenli Apartman-Çiftlik kılıklı Falansterler kurdu. Bunlar komünist toplumuna örnek olacaklardı.

Bu üç sosyal düşünücü ve ülkücü kendilerine komünist demekten geri kalmadılar. Onların yanında daha başka sosyalistler ve hayalci komünistler küçük kaldılar.

Sismondi (1773-1842): İsviçreli. Tarihçi.

P.Lerroux (1797-1871): Gazeteci. Pecqueur gibi Lerroux da Saint-Simon'un öğ-rencilerindendi.

E. Cabet (1788-1856): "**İcarı (İkari)'de Gezi**" adlı eseriyle ün aldı. Bu eserde gelecek toplumun komünist örneğini vermeye çalıştı. Sonra kimi yerlerde İcari'ler kurmaya girişti.

L.A. Blanqui (Blânki) (1805-1888): "**Ne Allah Ne Efendi**" dergisini kurdu. Devrimlere ve hükümet darbelerine davranışıyla girişti. Bir çeşit kitesiz hareket özleyen anarşizme kaydı.

Proudhon (Purudon) (1809-1865): "*Mülkiyet hırsızlıktır*" dedikten sonra "Sendikalizm" ile yetindi. "Anarşizmin babası" oldu.

Louis Blanc (Lui Blan) (1811-1882): 1848 Temmuz Devrimi'nde "Geçici Hükümet" üyesi oldu.

Bütün bu sosyal bilim müjdecilerinden İşçi Sınıfı sosyalizmini ayrı ayrı kuran kişiler ve yarattıkları akımlar ayrı bir kitap olmaya değer. Onları Burjuva Sosyolojisi ile karıştırmamak için, buracıkta bırakacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

METAFİZİK SOSYOLOJİ SİSTEMLERİ

Metafizik Sosyoloji Sistemlerine girmeden önce, genellikle Sosyolojiler ve özellikle Metafizik Sosyolojiler üzerine birkaç satır konuşmalıyız.

GENELLİKLE SOSYOLOJİLER

Asıl Sosyoloji denecek sosyal bilim, 19. yüzyılın ikinci yarısı başlamak üzere iken doğdu. 19. yüzyılın birinci yarısında iki zıt (çelişik) eğilim belirmişti. Bunlar ortak bir kanı çevresinde birleşmek şöyle dursun, gittikçe daha kesin olarak çatıştılar. Bu bakımdan bugün önümüzde bir tek Sosyoloji değil, birçok Sosyoloji olduğunu yukarıda giriş kısmında belirtmiştik.

19. yüzyılın ikinci yarısında bir yanda Sosyalizmi kuruntuculuktan bilimselliğe getiren Diyalektik Sosyoloji "Tarihsel Maddecilik" kuruldu. Öte yanda mutlak Sosyoloji adıyla her gün sayısı artan yığın yığın hipotezler türedi.

Tarihsel Maddecilik dışındaki sosyal tezlere "Resmi Sosyolojiler" adı da verilebilir. Doğrusu bunlar hep Tarihin çarklarını tersine çevirmek istedikleri için "Antisosyal Sosyolojiler" sayılmalıdır. Ancak, mantık bakımından iki bin yıllık Antika mantığa uydukları için, bunlara toptan "Metafizik Sosyolojiler" diyeceğiz.

Tarihsel Maddecilik diyalektik metotla işleyen biricik ölü sonunu tutar tek sosyal doktrindir. Metafizik Sosyolojiler, hiçbir metoda bağlanmazlar. Ara sıra materyal toplamak için kullandıkları teknik özel işlemleri metot yerine koyarlar. Nasıl anarşistlerin sayısı kadar çok Anarşizm teorileri varsa, tıpkı öyle: kapitalist toplumda Resmi Sosyolog ününü kazanmış kaç kişi varsa, o denli sayıda Metafizik Sosyoloji akımı, okulu, hipotezi ortalığı kaplar.

Metafizik Sosyolojiler, burjuva toplumunun bunalımlı gidişi ve tertibi [düzeni] içinde resmi üniformalı olduklarından, moda gibi parlayıp çıkar, sonra batarlar. Burjuva hükümetlerinin kabineleri gibi bazen biri, bazen ötekisi "iktidar mevki-i"ne gelir. Sonra, saman alevi gibi sönüp gider. Gene de ortalıkta dolaşan hep onlardır.

Hekimlikte bir söz vardır: "*İlacı çok, ilacı yok*" denir. Bir hastalığın esaslı tek ilacı varsa, o birdir ve gerçekten vardır. (Sitma-

nın kinin ilacı gibi). Aynı hastalığın 40-50 türlü ilacı varsa, anlaşılır ki, o hastalık henüz sahici ilacını bulamamıştır. (Vereme karşı bir zaman sayılan çeşitli ilaçlar gibi)... Metafizik Sosyolojilerin çokluğu tek derde karşı öne sürülen binbir ilaca benzer. Hiçbirisinin dediği ötekisini tutmaz. Her Sosyoloji okulu kendi kendisinin bile bir yerde söylediğini ötede bozar. Ortada sosyal bilim adına tek kalan şey bir yığın boş lâkırtılar, frazeolojidir.

Ruh hastalıklarında bunama semptomu sayılan "neolojizm" (yeni laf uyduruculuğu), Metafizik Sosyolojilerde araştırma yerine sözde bilimci! terim kalabalığını geçirir. Her Metafizik Sosyolog dilediği sosyal olaylara: bir bakarsınız "decalage" (yer değiştirme) der, döner "Extrapoler" (kutbu dışına atma) sözcüğünü kullanır. O da yetmez "interferange" (iki titreşimin çatışması) yahut "interaction" (ara etki, karşılıklı etki), "recurence" (geri dönüş), "interhumaine" (insanlararası)... vb. gibi beğendiği sözcükleri sosyal olaylara yakıştırır. Sonra, önemli birer buluş gibi o lafları kitaplara doldurur, öğrencilere ezberletir, hatta bilmeyenleri sınıfta çaktırır. Ancak, çoğu kendi uydurduğu sözcüğün anlamını ve önemini kendisi de pek kestiremez. Bugün şöyle der, yarın başka türlü çevirir. Açık anlatması için sıkıştırılınca "durun bakalım, henüz ben de sonucunu çıkaramadım" karşılığını verir. Öğrenciler müritleşirler. Bir zamanın "derviş ubdulları" gibi, ünlü Sosyolog üstatlarının yattıkları bilim "istiharesinden hangi kerametle kalkacaklarım uzun süre beklerler.

Hiçbir noktada birbirleriyle anlaşamayan Metafizik Sosyolojiler, bir noktada birleşirler: Tarihsel Maddeciliğe (yani asıl gerçek Sosyolojiye) karşı hepsi de söz birliğiyle yaylım ateşi açarlar. Bu durum onların hikmet-i vücutlarını (niçin dünyaya geldiklerini) ispatlayan tek şeydir. Bütün Metafizik Sosyolojilerin gprevi Tarihsel Maddeciliği sözle yenmektir. Sosyal kanunları yerin altında gömülü bir maden filizine benzetirsek, diyebiliriz ki: Tarihsel Maddecilik o filizi bulmak üzere maden kuyusunu açar, Metafizik Sosyolojiler aynı kuyuyu molozla doldurmaya uğraşır. Metafizik Sosyolojilerin hiç dillerinden düşürmedikleri parola Leibnitz'in şu sözüdür: "Natura non facit saltus" (yani: doğa sıçrama yapmaz). Tarihsel Maddecilik ise, tersine, bütün oluşların yeni birikmelerden sonra gelecek kaliteye [niteliğe] doğru atlamalar yaptığını gösterir.

Bilim, incelediği konunun kanunlarını bulmakla uğraşır. Metafizik Sosyolojiler, toplumun diyalektik kanunlarını buldurmak için, örtbas etmeye çabalarlar. Öyleyse onlara "Bilim" denebilir mi?

Belki bir gün gelecek, düşünceye hiçbir ileri adım attırmayan Metafizik Sosyolojilere artık "Bilim" denmeyecek. Belki onların kendilerine sorulsa her biri ayrı ayrı doğrunun, gerçeğin yalnız kendisinde bulunduğunu söyleyecek. Ancak biz şu kadarını soralım: Metafizik Sosyolojiler, hiç mi bir gerçeği yankılamazlar? Elbet onların da bir "gerçek"leri vardır. Yalnız, o kendi söylemek istedikleri gibi soyut ve genel "mutlak gerçek" değildir. Belki toplum gerçekliğinin ve olaylarının bir parçasıdır. Bu parça Metafizik Sosyologları kendisine bağlamış olan egemen sınıflar bakımından toplumu görmeyen verdiği izafi (relatif) gerçektir.

Metafizik Sosyolojiler: Tarihin büyük akışını, toplumun gidişini, yani gerçek sosyal proseyi "izah" etmezler [açıklamazlar]. Hele "değiştirme"ye hiç gelemezler. Yalnız insanlığın gidişi içinde belirli bir çağın, çoğu kapitalist dönemin egemen kavrayışlarını, akıntıya kürek çekerce savunurlar.

O yüzden Metafizik Sosyolojilere bilim adı verilecekse, onlara Savunma Bilimi adı verilebilir. Bu bakımdan Metafizik Sosyolojiler, sosyal açıklama yapmak şöyle dursun, kendileri açıklanmaya "muhtacı himmet birer dede"dirler. Yani, falan veya filan çağ yahut sosyal olay üzerine şu veya bu kavramlar, tezler, teoriler neden ortaya çıktı? Onu bilmek gerekir. Böylece Metafizik Sosyolojilerin halk için yararlı olan tek yanları "tecrübe tahtası" olarak kullanılmalıdır.

Oysa Tarihsel Maddecilik her şeyden önce bir metottur. Bu metot önce Engels'in deyişiyle sosyal ilişkileri etüt için bir direktiftir. Ve şu üç işi önce fikir alanında düşünce olarak başarır:

1- Tarihin büyük akışını, prosesini (gidişini), insanlığın ilk gününden zamanımıza dek geçirdiği değişiklikler içinde açıklayacak metodu verir. (Toplumu açıklar).

2- Metafizik Sosyolojilerin zaman zaman batıp çıkmalarındaki sebepleri gösterir. (Aykırı kavrayışları açıklar).

3- Tarihsel Maddeciliğin kendisinin de hangi kaynaklardan, ne gibi kaçınılmazlıklarla doğduğunu ispatlar. (Kendi kendisini açıklar).

Ancak, bütün bu açıklamaları yapıp düşünce alanında aydınlığa çıkardıktan sonradır ki, Marks'ın bilim için başlıca şart koştuğu ikinci noktaya yani toplumu değiştirmeye yarayacak direktifleri, davranış metotlarını araştırıp sunar.

Bu bakımdan bilim olarak tarihin maddesini, yani sosyal varlığı (toplumu) ve sosyal düşünceleri, yani ideolojileri (fikriyatları) aynı zamanda hem açıklamak (izah), hem değiştirmek için tek şaşırtmaz ve şaşmaz bilim yolu: Tarihsel Maddeciliktir.

Sosyolojiler üzerine ileri sürdüğümüz bu kısa ve kestirme kanılar öncileyinden (â priorique) yani belge gösterilmeksizin söylenmiş sözler değildir. İçine gireceğimiz konunun ana çizgilerini olduğu gibi verebilmek için ortaya konulmuştur. Her anlatışta dedüksiyon (istidlâl [tümdengelim]) denilen kaçınılmaz bir yol önce açılmalıdır. Yukarıki genel kanılar öyle bir dedüksiyon yapabilmek üzere verilmiştir. Hiçbir önyargıya kapılmaksızın bütün Metafizik Sosyolojilerin dediklerini gözden geçirmek, yaptığımız dedüksiyonun doğruluğunu ispatlayacaktır. Tabii Tarihsel Maddeciliği dikkatle gözden geçirmek de gerekli olacaktır.

ÖZELLİKLE METAFİZİK SOSYOLOJİLER

Metafizik Sosyolojilerin hepsi, Tarihsel Maddecilikten sonra ve Tarihsel Maddeciliğe karşı doğdular, dedik. Öyleyse önce Tarihsel Maddeciliği vermek doğru olmaz mıydı?..

Metafizik Sosyolojilerden hiçbirisi, Tarihsel Maddecilikten ileri ve yeni bir sosyal düşünce ortaya atamadı. Hepsi Tarihsel Maddecilikten çok gerilerde kaldılar. Kimi Metafizik Sosyolojiler ise, araştırmacısının biraz dürüst davrandığı yerde, Tarihsel Maddeciliğe basit materyal vermek durumunda teslim oldu. Bu yüzden önce çok daha ilkel kalan ve ancak ikinci derece konularda materyal olabilen Metafizik Sosyolojileri daha önce gözden geçirmek yerinde oldu.

Metafizik Sosyolojiler 19. yüzyıl Avrupa'sında doğup büyüyen ve 20. yüzyılda son kertesini taşıran iç ve dış sosyal çelişkilere karşı düşünülmüş burjuva tedbirleridir. Modern toplumun iç çelişkileri emekle sermaye ilişkisi'nden doğar. Dış çelişkiler iç çelişkilerin kaçınılmaz sonucu olarak dünya hegemonyası eğilimlerinden çıkar. Metafizik Sosyolojiler bu iki yönde alevlenen dertlere deva olmak üzere uydurulurlar.

Metafizik Sosyolojiler amaçlarına ulaşmak için başlıca iki büyük çeşit davranış gösterirler:

1- Ortaya çıkan her yeni bilim, yeni olduğu için herkesçe kolay anlaşılabilir. Sosyologlar bu dumanlı durumdan yararlanarak yeni bilimi Tarihsel Maddeciliğe karşı yorumlamaya ça-

lışırlar. Böylece, genel olarak sahneye Metafizik Sosyolojinin SİSTEMLERİ doğar.

2- Her çeşit Sosyoloji Okulu, en çok sürüm bulduğu ülkenin egemen eğilimlerinden yararlanıp Tarihsel Maddeciliğe karşı. savaş açar. Böylece, özel olarak o eğilimlerden Metafizik Sosyolojinin METOTLARI doğar.

Gerçi, Metafizik Sosyolojinin sistemleriyle metotlarını birbirinden ayırmak hayli güçtür. Gene de, öyle bir ayırt yapma (suni) olmaz. Metafizik Sosyolojiler sistem olarak daha çok 19. yüzyılda epey derme çatma ve anarşik okullar durumunda belirdiler ve epeyce lokal (yerel) kaldılar. Ancak, 20. yüzyıl ile birlikte yeryüzü ölçüsünde yayılmaya başladıkları zaman az çok metotlaştılar.

Bu yayılışı duruca anlaşılır kılmak için, şematik olmaktan çekinmeyerek diyebiliriz ki: yeni bilimlere göre dağınık okullar biçiminde fıskıran Metafizik Sosyoloji sistemleri kapitalizmin serbest rekabetçi çağına uygun düşer. Ükelere göre saldırgan yordamlarda beliren Metafizik Sosyoloji metotları kapitalizmin tekelci çağına uygun düşer.

Kolaylık olmak üzere, Metafizik Sosyolojilerin önce sistemlerini, sonra, metotlarını gözden geçirelim.

SİSTEMLER ÜZERİNE

19. yüzyılın hele ortalarından sonra büyük sanayi ile atbaşı giden olumlu (pozitif) bilimler furyası baş gösterdi. Konumuzla en ilgili olanları şöyle dizilebilir:

Biyoloji (Can Bilimi): Organizmanın yapısı, işleyişi ve hayat kanunları ile uğraşan bilim.

Zooloji (Hayvanat): Hayvanları konu edinen bilim.

Antropoloji (İnsan Bilimi): İnsanın doğada oluş tarihini inceleyen bilim.

Etnoloji (Irkiyyat) [İrk Bilimi]: İnsan çeşitlerinin ve ırklarının maddecil karakterlerini ve biçimlerini inceler. Ve Etnografyanın verilerini ilişki ve kanunları içinde belirtir.

Etnografya (Kavmiyyat) [Budun Bilimi]: Çeşitli ulusların yaşama çabaları bakımından anlatılışlarıdır. Burada, daha çok ilkel uluslar konu edilir.

Monografya: Bir tek kişinin tarihçesi veya bir tek semtin coğrafyası üzerine araştırmalar.

Demografya: İnsan toplumlarının istatistik incelenimi.

Bu gibi bilimlerin akın akın getirdikleri olaylar ve gerçekler insan düşüncesi için devrim yapıcı olgular. Tarihsel Maddecilik her yeni bulunan bilimsel olayda ve gerçekte kendi doğruluğunu bir yol daha ispatlıyordu. Ona karşı bütün burjuva Metafizik Sosyoloji yapımlarının Haçlılar Seferi şart oldu.

Bunların davranışları kahredici bir basitlikte ve bayağılıkta toplandı. Toplumun temel kanunları mı aranılıyordu? Kolaydı. Ya Biyoloji, Zooloji, Antropoloji vb. gibi toplum dışı (hayat, hayvanlar, ırklar) üzerine yeni buluşlara bağlanılıyordu; yahut: Psikoloji, Morfoloji vb. gibi toplumun sırf görünüşüne veya üstyapısından bir bölümüne giren (ruh, ahlâk, âdet, görenek, gelenek vb.) olaylarında aranılıyordu. Toplumun maddecil temeli olan üretim ilişkilerine ya hiç bakılmıyordu, yahut üstünkörü tahriflerle bozmak üzere dokunuluyordu. Böylece, Sosyologlar toplumun temel kanunlarını boyuna toplum temeli dışına attılar.

Yeni bilimlere uygun olarak başlıca dört grup Metafizik Sosyoloji sistemi çıktı:

- 1- Doğa bilimlerinden: Organisizm okulları;
- 2- Tarihöncesi insan bilimlerinden: Antropoloji okulları;
- 3- Ruh ve ahlâk bilimlerinden: Psikoloji okulları;
- 4- Sosyal bilimlerden: Formalizm okulları...

Bu dört çeşit okul kategorileri de ayrıca, toplumun geçirdiği değişikliklere uyararak, bir sürü bölünmelere uğradı. Kimileri doğdukları ülkelerin egemen çevrelerine uygun eğilimde metafizik metotlara dek uzandılar. O kerte uzaklara gidemeyenlerden iki grup üst üste Organisizm ve Antropoloji okulları vardı. Bunlar kendileri de farkına varmaksızın, Tarihsel Maddeciliğin ağır silâhları önünde gerileye gerileye en sonra teslim oldular.

Gene onlardan son iki grup: Psikoloji ve Formalizm okulları vardı. Bunlar her ne pahasına olursa olsun, Tarihsel Maddeciliğe teslim olmamaya ahdetmişlerdi. Gericiliğe bata bata en sonra yerden ayaklarını keserek, ruh evrenine fırlayıp gittiler. Bu dört sistemi sırasıyla görelim:

AYRIM IV

I- DOĞA BİLİMLERİ KARŞISINDA ORGANİSİZMLER

Hayvan deyince iki şey akla gelir:

- 1- Hayvanın vücudu yani organizması,
- 2- Hayvanların bir arada yaşayışları...

Organisizm bu iki açıdan iki ayrı eğilime bölünebilir:

- 1- Özellikle Organisizm,
- 2- Zoo-Sosyoloji...

1- Özellikle Organisizm (Uzviyetçilik)

Batıda her bilimden çok, doğa bilimlerinin ilerlediği gün organisizm teorisi çıktı. Bu Sosyoloji kavramına göre, toplum, bir canlı vücut, organizma gibidir. Toplumun sınıfları, zümreleri arasındaki ilişkiler, organlarla cihazlar (birçok organı bir araya alan vücut sistemleri) arasındaki ilişkiye benzer.

Avrupa'nın 19. yüzyıl ikinci yarısına düşen bu kavrayış, Doğu'da yüzlerce yıl daha önceden başladı. **İbn-i Haldun**, toplumun bir kararda durmadığını, bir durumdan ötekine "inkılab" ettiğini [değiştirdiğini] bildirdikten sonra şöyle der:

"Bu *hal*, âdemoğullarının şahıs olarak küçüklüğünde ve büyüklüğünde, vakit ve zamanların uzunluğunda ve kısalığında, kent ve hisarların bayındırlığında ve yıkıntılığında yürürlü olduğu gibi, evrenin ufuklarında ve devirlerinde, devlet ve saltanatlarda dahi olağandır." (**Mukaddemat**).

Osmanlı yazarları, özellikle Osmanlı tarihçileri, aynı temayı, pek canlı bir biçimde geliştirdiler. Başlı başına bir inceleme konusu olan bu noktada iki örnek verelim:

Mustafa Hacı Halife, Avrupa'daki Organisistlerden üç yüzyıl önce şunu söyledi:

"Her insanın büyüme çağı (sinn-i nema) ve duraklama çağı (sinn-i vukuf) ve en büyük yaşı (sinn-i azami)leri gibi, her devlet ve toplumun da üçer tavrı vardır ve her birinin gerektirdikleri, ondan sonraki tavrın gerekliliğine aykırı idüğü uyanık kişiler için bellidir. Ve her insan küçüklüğünde baba ve ana eğitimine muhtaç olduğu gibi, her devletin ön ve ortaya çıkışı taassub (kandaşlık) ve yardımlaşma ile olur..." vb.

Bu anlayışla **Hacı Halife** bir toplumun ömür yıllarını bile şöyle pekiştirir:

"Her şahsın doğal ömrü 120 yıl olduğu gibi, her ulusun (taifenin) topluluk süresi olaylar gereği ol miktardır. Kuvvet ve zaaf, telif ve terkîp (uzlaştırma ve sentez) sebebiyle fazlasına ve eksikliğine itibar olunmaz." (**Takvim'üt Tevarih**).

Tarihçi **Naima**, aynı açıklamayı, bugün Avrupa'daki değme Organist Sosyologun ağız sularını akıtacak bir ayrıntınlık ve başarıyla yapar:

"Mülk ve saltanat olan devlet, bir çeşit töre üzere insan topluluğu demektir." deyiminden sonra şöyle anlatmaya girişir: "İnsanın devletten ibaret olan içtimaî (sosyal) hali, üç mertebe üzredir: Büyüme zamanı, duraklama zamanı, çökme zamanı." "İnsan sosyal heyeti dahi, dört rüknden [temel direği] 12 birleşik bulunur. Hislere ve kuvvetlere karşılık olan devlet ayanı aracılığı ile, tedbir ve tasarruf dizgini: Nefs'i natika (ruh) makamında olan yüce şanlı sultanın egemenliği eline bağlı kılınmıştır. Dört rükn dediğimiz: Ulema ve Asker ve Tüccar ve Reaya'dır." (**Tarih-i Naima**, Cilt 1, s. 28)

Dört devlet erkânından Ulemayı "kan", yahut "hayvan ruhu", Askeri "balgam", Tüccarı "safra" ve "tabiatı [doğası] yer-cil ve alt" dediği Reayayı: "Sevda" sayar. (Keza, s. 30)

Naima bu ilkel organist teorisini adlandırmaksızın alabildiğine açar: Vezir: "akile", Müftü: "müdrîke", Hazine: "mide", Sarraf: "zaika" (tad duyusu), Muhsil: "vezzan ve cazibe" (ölçücü ve çekici), Hazinedar: "masike" (tutucu), Defterdar: "hazime" (hazmedici) olur. vb. vb.

Bu ilkel organizizm teorileri, sırf toplum ilişkilerini (şüphesiz zamanının egemen kavrayışlarına uyarak) elle tutulur biçimde anlatabilmek kaygısından ileri gelir. Bugün bize çocukça görünse bile, zamanının koca koca çocukları olan devlet adamlarına bir fikir aşılamağ ister. Az çok bilimcil araştırma ve yönelme ihtiyacından doğar. Haklıydılar. Çünkü, o zamana

dek İbn'i Haldun'dan daha ileri görüşlü bir doktrin anlayışı henüz doğmamıştı.

Avrupa'da, 19. Yüzyıl ortasında (2 - 4 yüzyıl sonra) ortaya çıkan organizizm böyle değildir. Sosyal Bilim; Tarihsel Maddecilik en yüksek biçimine kavuştuktan sonra, ona karşı olmak üzere çıkar. Onun için, çocukça olmaktan çok düşmanca bir demagojidir. Önemli teoriler keşfetmiş görünüşleriyle koskoca ün yapmış kerli ferli bilginler sahnede görünürler. İncelemedikleri tezlerinin havasına kapılıp çizmeden yukarı çıkarlar. Küp küp üstüne dizer gibi, toplumla organizma arasında gülünç sonuçlu kıyaslamalar kurarlar. En elebaşlarından birkaçını analım.

İngiliz Darwin:

"Doğal Seleksiyon (istifa) [Seçim] **Yoluyla Türlerin Kökeni** (Orijini)" (1859) eserinde değerli **"Evrım Teorisi"**ni buldu. Orada kalsa ya! Hayır, kendisi her İngiliz burjuvası kadar kilise meraklısı idi. "Yaşama Dövüşü" dediği şeyi, Malthus adlı papazın saçma nüfus ve ekonomi teorisine dayandırmak istedi. Vücutta çeşitli organ ve dokulara has olan sellül (hücre) farklarını, toplumdaki endüstri işbölümüne benzetti. Oysa, toplum sınıfları arasında, organ ve doku hücreleri arasındaki eşitlik yoktu. Vücutun kanı her hücreye elverişli besiyi götürüyordu. Toplum sınıf ve zümreleri arasındaki geçim farkları ve zıtlıklar gün günden büyüyordu.

Ne yazık ki Marks, Darwin'i büyük bir keşif yapmış bilgin yerine koydu. Darwin kendi kitabıyla aynı yıl çıkan Marks'ın **"Ekonomi Politığın Eleştirisi Üzerine"** adlı eserinden bir şey anlamadı.

Alman Lilienfeld:

"Geleceğin Sosyal Bilimi Üzerine Düşünceler" (1873-1878) eserinde: "Kapitalin şekillenmesini" organizmada ihtiyat yağların miras kalmış eğilimlerle türemesine benzetti. Oysa, insan vücudunda yağ dokusunun bir hücreyi kaplaması o hücrenin ölmeye başlamasıdır. Ayrıca vücudun normal yağ dokuları bir organı kupkuru, öteki organı yağla boğulmuş duruma sokmaz. Ayrıca kapitalin hep anadan doğma kapitalistlerin elinde birikmediği bir olaydır.

İngiliz Spencer (Spenser):

Organizizm yakıştırmalarında biraz daha ihtiyatlı davrandı. **"Sosyoloji Prensipleri"** (1879) kitabında: anorganikten or-

ganiğe ve organikten "süperorganik" (üst organizma) dediği topluma doğru aralıksız bir "kontinüite: süreklilik" buldu.

Spencer'e göre: "*Sosyal evrim, genel evrimin bir cüz'üdür* [parçasıdır]." Oysa, sosyal olayı organik veya anorganik olaylarla karıştırmak yanlıştır. Anorganiğin kanunları Fizik, organik kanunlar Biyolojik, toplum kanunları Sosyal karakterdedir. Hepsinin genel hareketleri diyalektiğe uyar. Ancak, özel kanunları ayrı ayrıdır. Birini bilmekle ötekiler kavranamaz.

Labriola tarafından "Anarşik Burjuva Evriminin Özetleme Özü" diye anılan Spencer'in kendisi de, Organisizmin pek tutmadığını anladı. Toplumla organizma arasındaki benzerliği iki şeyde buldu:

- 1- "Sürekli büyüme",
- 2- "İşbölümü olayı"...

Oysa, ne organizma için, ne toplum için mutlak büyüme yoktu. Birçok organizmalar (hayvanlar, bitkiler) gibi birçok toplum biçimleri de büyümeden yok olmuşlardır. Sınıf bölümü ancak sınıflı toplumla başlamış, kapitalizmde son haddini bulmuştur. Sınıf bölümü işbölümüyle karıştırılmamalıdır. Sosyologların bütün çabaları ise bu karışıklığı çıkarmakta toplanır.

Spencer toplumla organizma arasındaki farkı şöyle yorumlar:

1- Toplumda kişiler (fertler) [bireyler] dağınıktır, organizmada hücreler elle tutulur (konkre) bir bütün biçimlendirirler. Bu anlayış serbest rekabetçi burjuva kafasının her insanı keçi gibi kendi bacağından kasap çengeline asan ve Robenson'laştıran ters anlayışıdır. Organizmada örneğin kan hücreleri dağınık ve akıcıdır. Sosyalist toplumda şöyle dursun, kapitalist toplumda bile kişiler canlı vücut organları içindeki hücreler kadar bütün teşkil eden ekonomik, politik, sosyal organlar içinde yaşarlar.

2- Bilinç toplumun her parçasında vardır. Organizmanın bir parçasığında toplanır, der Spencer. Oysa, bilinç toplum ilişkilerinin insan beynindeki sentezleridir. Yani, sosyal yapının kafa aynasındaki yankısıdır. Beynin kendisinde bulunan bir karakter değildir.

3- Toplumda sensorium (bütün duyuların merkezi sayılan bir nokta) yoktur. Organizmada bütün mutluluklar ve mutsuzluklar bütün parçalar için eşittir, der Spencer. Oysa, örneğin sınıflı toplumun devleti organizmanın beyni gibi bütün duyuların toplandığı merkez noktasıdır. Ancak, öyle bir sınıflı toplumda parçaların (kişilerin) mutlulukları ve mutsuzlukları eşit olmaktan çıkar... vb.

Alman Schaeffle (Şefle):

"**Sosyal Vücutun Yap>s> ve Yaşant>s>**" (1875-1878) eserinde, toplumu "gönüllü organizma"ya benzetir. 1896'da o benzetişini biraz kısar. "**Sosyoloji Denemesi**" (1906) kitabında, toplumu organizma biçiminde de olsa öyle elle tutulur, madde biçiminde göstermeye dayanamaz. Artık ona göre toplum bir ruhtur, kişicil bilinçlerin karşılıklı etkilerinden doğma bir kozmos, bir mahşer olur. Çünkü, 20. yüzyıla gelmişizdir. 19. yüzyıl kapitalizmi kadar olsun maddeye bağlı ilerlilik durmuştur. Nefs [ruh, can, hayat] ve talkın [aşılama, zihne sokma, yerleştirme] yollu maneviyat üfürükçülüğü gerektir.

Belçikalı W. Greef:

1908 yılına dek inatçı organisisttir. Kendisine göre toplum bir "aşırı organizma: hiper organizm" olup organik maddenin yapısına, işleyişine ve genel kanunlarına uyar. Organizma gibi toplumun da ilerleyişi ve gerileyişi önce yüksek görevlerinde belirir. Aralarındaki fark şudur: "*Toplum bize, başka hiçbir yerde rastlanmayan karakterler ve kombinezon biçimleri gösterir...*"

Böylece Belçikalı, toplumun temellerinde olan biteni hasır altı eder.

Fransız Alfred Espinas:

"**Hayvan Toplulukları**" (1877) eserinde şöyle, der: "*Her kompleks kişi, bir hücreler kümeleşmesidir.*" Toplumda madem ki bir yardımlaşma (concour), ortak duygulanma (consensus) var, öyleyse toplum bir: "*Canlı bilinçtir yahut bir fikirler organizmasıdır.*"

Rene Worms:

"**Toplum ve Organizma**" (1898) adlı kitabında: "*Sosyoloji biyolojinin basit bir uzama eki olamaz*" der önce. Sonra, toplumun Biyoloji kanunları ile nasıl yürüdüğünü anlatır. Ancak bu kanunların "*topluma sayısız yüzyıllar boyu fikirlerin ve insancıl iradelerin etkisiyle*" girdiğini keşfeder.

Görüyoruz, kendini göstermek isteyen bu burjuva bilgileri ortaya doğru dürüst bir fikir atmazlar. Bunlar arasında **J. Novicow, E. de Robertz, Y. İzoulet, Solway...** vb. uzatılabilirler.

2- Zoo-Sosyoloji (Hayvancıl Sosyoloji)

Hayvancıl Sosyoloji, organisizmin bir parçası gibidir. Hayvan topluluklarından toplum için ahkâm [hükümler, yargılar] çıkarılmaya uğraşılır.

Ed. Gerrier'nin "**Hayvan Kolonileri**" (1881), **P. Girrod**'nun "**Hayvanlarda Toplular**" (1891), **E. L. Bouvier**'nin "**Böceklerde Komünizm**" (1926)... gibi eserleri, toplumu sahiden "çok hücreli" bir organizmaya benzetirler.

Picar, "*Seksüel Çekicilik toplumun temeli olamaz*" der. Bir de bakarsınız toplumun temeli "taklit" imiş. Demek, en temel toplum maymunlarda olacaktır... Yahut, **Bouvier**'ye göre bu temel "cemmigafir [insan kalabalığı] davranışı" (action de la foule)dir. Yani, toplum gürültülü bir kuru kalabalık olur...

Öteden **Rabaud** atılır, cemmigafir'in dış bir heyecanlanma etkisiyle doğduğunu, toplumun ise bir "ara davranış: interaction"dan ileri geldiğini öne sürer. **Prenant** çıkar, Biocoenotique (biyosönotik, yani hayvan toplumlarının incelenimi) ile Sosyoloji arasında "büyük nitelik farkları" bulunduğunu tam 1933 yılı keşfeder. Ve toplumun temelini maddecil bir aksiyonda, yahut "interaction: ara davranış"ta bulur... vb. vb.

Bütün bu birbirini tutmaz neolojizmlerden (yeni laf uyduruluculuklarından) maksat nedir? Genel olarak toplumu "doğal yola" sokacaklardır. Bu yol "ölkücülük" (mefkure) ve "erdem" (fazilet) gibi anlamı yerine, zamanına, adamına göre değişen kavramları "doğal" kılmaktır. Bu doğal yol nedir? Her yazarın yakıştırdığı bir şeydir. Kimisi metafizik düşüncelerle "Çağdaş Kent" kurmak ister (Izoulet). Kimi müdahalecilik (devletin ekonomiye karışması), üretimcilik ve sosyal muhasebecilik (comptabilisme) yollarından parayı ortadan kaldırmak teklifinde bulunur (Solway).

Böylelikle, 19. yüzyılın başlangıcında söylenip geçilmiş fikir kırıntıları yeniden gevelenir. Hemen hepsinin çıkardıkları sonuç: Dayanışma'dır. Canlı vücutta nasıl ayak başa isyan etmez, kalp mideye karşı savaşmazsa, tıpkı öyle, toplum içinde de işçilerle patronlar arasında çekişme bulunmamalıdır.

Organisistler besbelli: toplumun gidiş kanunlarını aydınlatmıyorlar. Sırf bir sürü dileklerde bulunuyorlar. O dileklere bilim süsü verebilmek için, toplumla ilgisi bulunmayan örneklerden bayağı ahkâm kesmeye girişiyorlar.

Bununla birlikte, her bilim alanında olduğu gibi, bu alanda da, her yeni keşif Tarihsel Maddeciliğe hak verdikçe, bu hakkı tek tük ve az çok teslim edenler çıktı. Tarihsel Maddecilik Sosyoloji alanına iki prensip getirmişti:

1- Toplum, doğa içinde ayrı bir doğadır. Kendine özge kanunlarla yürür. Toplum kanunları doğa kanunlarından bağımsız bir inceleme konusudur. İnsan toplumcul bir yaratıktır. (Sosyal Determinizm)

2- Toplum ilişkileri aşırıca kompleks (girift: karmaşalı)dır.

Bu ilişkilerin topu birden karşılıklı ilişkilerdir. Yani, birbirlerine etki-tepki yaparlar. Ne var ki, son duruşmada bütün sosyal, politik vb. ilişkiler maddecil, ekonomik ilişkilerle belirlendirilirler. (Ekonomik determinizm).

Toplumu doğa bilimleri açısından inceleyenlerden kimileri en sonunda Tarihsel Maddeciliğin o iki dediğine yaklaşmak zorunda kaldılar.

1- İnsan her şeyden önce sosyal bir yaratıktır: Bu düşünceye benzer olarak Worms şöyle dedi: "*Sosyoloji Biyolojinin basit bir ek uzanışı değildir.*" **Espinas** 1901 yılı şunu söyledi: "*Kişiler olmaksızın toplum hiç demekse de, kişilerden her biri toplumun yaratıcısı olmaktan çok ürünüdür.*" **Greef**: "*Sosyoloji egemen bir bilim olmalıdır.*" kanısına geldi... Bütün bu Tarihsel Maddecilikten 50 yıl sonra yapılan üstünkörü "keşifler" artık organizizm, biyoloji, zooloji bakımından sosyal teori okulları kurmaya paydos dememeli midir? Madem ki toplum organizmadan başka tabiattadır, Sosyolojide organizmanın yeri ve anlamı nedir?

2- Ekonomik Determinizm: Hayvancıl Sosyologlar sosyal ilişkileri ve bağılıkları birer fizyolojik, yahut içgüdüsel, yahut taklit, cemm-i gafır hareketi gibi elemanlarla açıklamaya kalkarlar. En sonunda kendilerinden birisi, **Prenant**, bütün o açıklamaların tutmadığını görerek şu sonucu çıkarır:

"Temelli olay, kişiler birbirlerine oldukça yaklaşmış bulunmak şartıyla, kişiler arasında yapılan maddecil nitelikte bir davranış ve hareket (action)tir. Bu aksiyonun niteliği bir türden ötekine, bir çevreden başka çevreye gittikçe değişebilir. Ama, aksiyonun kendisi hiçbir vakit yok olmaz. Aynı nitelikte sebep için bu ara davranış ve etki (interaction) çevre şartlarına göre çeşitli etkiler gösterir: Çekme (cezb), itme (def), yahut ilgisizlik (tarafsızlık) yapar. Yahut, istenirse bu etkiye olumlu çekme, olumsuz çekme, çekicilik yokluğu adları da ve-

rilebilir. Yalnız birinci durumda (maddecil nitelikte olumlu çekicilik etkisi bulunduğu zaman) sözün geçer anlamıyla ortada bir sosyal olay vardır. Başlangıçlarında insan toplumu bu çeşit bir kafiye (troupe) olmalıdır. Ne var ki, insanın çeşitli özellikleri sosyal haline katılınca, teknik, avadanlık ve aletler (outillage) ve ona paralel olarak insancıl determinizm (illiyet: belirlendiricilik), finalizm (gaiyet: amaçlılık) ve hürriyet kavramlarının gitgide gelişmesine olanak bulunmuş olur." (s. 38)

Bu anlattığına göre **Prenant** toplumu bir amaç ardına düşmüş görüyor. Böyle idealist (her şey fikirden gelir diyen) yorumu bir yana bırakalım. O zaman kendisi de toplumun temelini "maddecil nitelikte bir etki" yapan teknik gelişimde buluyor demektir... Hayvancıl Sosyologların içlerinden birkaçı 1933 yıllarında böyle bir doğruya, zoraki varabiliyorlar. Tarihsel Maddecilik ise, ondan 90 yıl Önce ekonomik determinizm kanunlarını açık seçik bilim metodu yapmıştı. Fark bu.

II- İNSAN BİLİMLERİ KARŞISINDA ANTROPOLOJİ OKULLARI

Avrupa'da denizaşırı uzak dış ticaret yeni kıtaların ve ulusların keşfedilmesine vardı. 17 ve 18. yüzyıllarda gezginler (seyahatçılar), kâşifler ve misyonerler (bezirgan papazları) rastladıkları yeni insanlar ve ülkeler üzerine üstünkörü rivayetlerle ortalığı doldurmaya başladılar. 19. yüzyıla doğru Etnoloji ve Arkeoloji araştırmaları genişledi. Bu alanda başlıca iki eğilimli Sosyoloji Okulu ortaya çıktı:

- 1- Teker teker sosyal kurumları inceleyen okullar,
- 2- Özellikle toptan antropoloji okulları...

1- Sosyal Kurumlar (İçtimaî Müesseseler)

Bu uğurda en büyük bilimcil incelemeler 19. yüzyılda ve özellikle o yüzyılın ikinci yarısında başarılıydı. Etnografya, Folklor, Etnoloji, Antropoloji bilimleri doğdu. Kapitalizm sömürü çabasıyla doğa bilimlerini yayından boşandırmıştı. Şimdi iç ufunetlerini [irinlerini, iltihaplarını, kokuşmuşluklarını] yatıştırmak için, büyük sanayie hammadde ve pazar bulma zorundaydı. Sömürgeci genişletmek için ora uluslarının ve geri halkların nabzına göre şerbet vermek bilimciliği gerekti.

1850'den beri yer yer incelemelere girişildi.

AVUSTURALYA'DA: **Fison ve Howitt** (1880), **Spencer ve Gillen** (1889), Alman misyoneri **Kari Strehlow...** vb.

ASYA'DA: **Henry Summer Maine** 1871 yılı Pencap'taki geri toplumlar ve Çin üzerine incelemeler yaptı.

AFRİKA'DA: **Hanoteau ve Letourneaux** (1872), **Emil Masqueray** (1886). Günümüzde Kuzey Afrika'yı, Berberileri inceleyenler: **Edmond Doutte, Rene Mounier...**

AMERİKA'DA: Groenlandlı Eskimolar, daha 18. yüzyıldan beri, İskandinavlılarca incelenmişler. Güney Amerika daha az aydınlatılmış bulunuyor. 1820'den beri Prens Wiednuwied Brezilyalılar üzerine bilgi vermişti. 1879 yılı Washington'da Etnoloji Bürosu kuruldu. Bu kurum Kuzey Amerika'yı hemen baştan başa inceledi.

Öteki araştırmacılar: **Boas, Swanton, Hilltout, Cashing, Krausse** vb...

Bütün bu araştırma ve incelemelerle biriken materyallerden şu önemli sonuç çıktı:

Hukuk, Aile, Ahlâk, Ekonomi gibi kurumlar o zamana dek maddeciliğe düşman Metafizik Sosyologlarca mutlak, değişmez birer kişilikmişçe incelenirdi. Bu kurumların son araştırmalar üzerine tarihte biçimden biçime girdiği su götürmez yolda ispatlandı. Bu ispat, Tarihsel Maddecilik için beklenen zafferdi. Çünkü o gerek doğada, gerek toplumda her şeyin diyalektik olarak değiştiğini belirtmişti. O değişiklikleri bilimlerin yetkili inceleyişine bırakmıştı. Yani, Hukuk, Aile, Ahlâk konularını Felsefenin saltanatından ve işkencesinden kurtarmıştı. Yeni doğan insan bilimleri, tıpkı doğa bilimleri gibi, Tarihsel Maddeciliği kıyıda köşeden haklı çıkarmamazlık edemiyordu. Böylelikle, doğada olduğu gibi, toplum kurumlarında da mutlak hayaleti bilim bakımından öldü.

I- EKONOMİDE: **Mauss "Sosyolojik Yıl"** (1923-1924) dergisinde Potlaç kurumunu anlattı. **Grierson "Sakin Ticaret"** (1903); **Sonlo "İlkel Toplumlarda Değiş-Tokuş"**

(Solway Enstitüsü, 1909); **Malinowski**, Malinezya'da kula ticareti (1920) üzerine yazdılar.

II- AHLÂK Konusunda: **H. Spencer'in "Çeşitli Milletlerin Ahlâkı"** (1896). Onu tamamlayan **E. Westermarck'ın "Ahlâkçıl Düşüncelerin Kökeni ve Gelişimi"** (1906-1908).

III- HUKUK: Almanlarda: Savigny "**Kadim Hukuk**" (1861), "**İlkel Kurumlar**" (1875) eserlerini ("**K>yasamal> Hukuk Bilimi Dergisi**" yayınlarında) yazarlar: **Summer Maine, R. von Jehring, A. Post, J. Kohler...**

Fransızlar: 1895'ten beri **P. E. Gerard "Romen Hukuku Elkitab>"** eserinde: Yunan, Hint, Cermen, Kelt, Kuzey Amerika, Afrika ve Avustralya üzerine incelemeler yaptı. **Goltz: "Kadim Yunan Üzerine Sosyal ve Hukuksal İncelemeler"** (1906). **Davay: "Yeminli İnanç"** (1922). **J. Duval: "Şer Ölüler"** (1924). **R. Meunier**'in idare ettiği: "**Hukuksal Etnoloji ve Sosyoloji Etütleri**".

IV- AİLE: Alman Bachofen İncil'de biricik aile biçimi gibi gösterilen Babahanca (Patriarkal) aile kavramını çürüttü.

"**Ana Hukuku: Das Mutterrecht**" (1861) eserinde rahim (ana yoluyla) akrabalığın baba yolundan önce geldiğini ispatladı. Avustralyalı İngiliz **Mac Lennan: "İlkel Evlenme: Primitiv ve Marriage"** (1865) eseriyle Avustralya'daki evlenme birleşmelerini anlattı. Bu anlatış yanlış olmakla birlikte, çok yayılan ve resmi İngiliz biliminde tutulan, Klan, Egzogami (dışarıdan evlenme), Endogami (içeriden evlenme) gibi deyimleri icat etti.

Engels "**Ailenin, Özel Mülkiyetin ye Devletin Kökeni**" kitabında Morgan'ın hor görülen fakat doğru olan ilkel Kan (Gens) Örgütünü açıklarken şunları belirtti: Egzogami demek bir Kanın kendi Kandaşları arasında evlenme yasağı demektir; Endogami demek aynı kabilenin içinde bulunan başka başka Kandan gelme kişilerin birbirleriyle evlenebilir olmaları demektir. Klan denilen şey, Kan deyimidir. Yoksa, egzogami başka başka kabilelerden evlenme, endogami aynı kabile içinden evlenme diye birbirine zıt kabile âdetleri değildir. Aynı kabilenin içinde kabile ölçüsünde herkes endogam (içerden evlenir), fakat Kan ölçüsünde herkes kendi Kanının dışında evlenir, yani ekzogamdır..

Malinezya üzerine etüt yapmış olan **Kohler, H. Cunovv, Malinowski** yukarıki incelemeleri ele alıp işlediler.

Andığımız dört alanda yapılan yüzeyde kalmış soyutlaştırmalar ve genelleştirmeler bir yana bırakılırsa, varılan sonuç şudur: Sosyal kurumlar tarihçil gelişimleri içinde değişiklikler gösterirler.

Kuzey Amerika ilkel uluslarından İrokua toplumu içinde Amerikalı **Lewis H. Morgan** tam 50 yıl yaşadı. Yaptığı incelemelerle Tarihöncesi biliminde en büyük keşif ve ilerlemeyi başardı. "**Kadim Toplum: Ancient Society**" adlı kitabında,

Tarihsel Maddecilikten haberi olmaksızın, Tarihsel Maddecilik buluşunu gösterdi. Tarihsel Maddeciliğin yazılı Tarih'te pekiştirdiği sosyal kanunları ve ekonomik determinizmi insanlığın Tarihöncesinde belirtti.

2- Özellikle Antropoloji Okullar>

Etnografya'nın getirdiği büyük materyal yığınları 18. yüzyıldan beri birikti. (**Demeunier: "Çeşitli Uluslar>n Görenek ve Adetlerinin Ruhunu"**, 1774) gibi...

Bu malzeme yığınlarına 19. yüzyıl daha çok şeyler kattı. **T. Waitz'in "Antropologie der Naturvölker"** (1859-1864); **Frazer'in "Totemism and Exogami"** (1910) eserleri gibi.

Genel olarak Tarihöncesi insanlığı üzerine gelişen yeni bilimlerden, Metafizik Sosyoloji 4 tür Antropoloji Okulu türetti.

I- İNGİLİZ ANTROPOLOJİ OKULU- Ampirik (kaba deneyci) metotla materyal yığıdı. Cüretli kıyaslamalar yaptı. Özellikle Din ve kıyaslamak Aile, Hukuk incelemelerine önem verdi.

John Lubock: İlkel insanların cinsel ilişkilerde karmakarışık ayıplar (promiscuity) içinde bulduklarını ileriye sürdü. **Bachofen** bu yanlış görüşü çürüttü. **Taylor**, Tasmanya'daki endüstriyi, Avrupa'nın Şeleen (4'üncü devir başlangıcı) basamağında yaşamış Tarihöncesi Toplumların Sanatlarına benzetti. İlkel inanç biçimlerinden "Animizm": İnsanın kendi içinde duyduğunu dış dünyaya aktarışı saydı. ("**İlkel Medeniyet**", 1871)... Gerçekte Animizm insanın içinden çıkmamıştı: İnsan dışındaki toplum ilişkilerinden insanın içine girmişti.

Howard, Starcke, Mitoloji incelemesiyle ün alan (1881) **Andrew Lang, "Semitlerin Dini"** (1889) yazarı **R. Smith, Lindsay, Hartland, VVestermarck...** ve bunların hepsinin üstünde "**Alt>n Kürek**" (1890) adlı anketleriyle John Frazer: özellikle büyümlü ayınlar (rite magique), halk masalları, inançlar, gelenek-görenekler, âdetler, folklor araştırmalarıyla uğraştılar.

II- ALMAN TARİHSEL KÜLTÜR OKULU: Almanca kültür alanında tarihsel kültürle ilgili üç okul belirdi.

a) KOLONYA OKULU: "**Ethnologie**" (1923) yazarı **Fr. Graebner, B. Ankermann**, Kolonya Etnoloji Müzesi müdürü **W. Foy...**

b) VİYANA OKULU: "**Antropos**" (1906) dergisinin kurucusu ve din tarihleri yazarı **P. W. Smidt, R Koppers, P. Schelbesta** daha çok Din ile uğraştılar.

c) MÜNİH "MORPHOLOGİE DER KULTUR" OKULU: Şefi **Leo Forbennius**'tur. Bu bilgin "**Afrika Atlası**" (1923), "**Afrika Medeniyet Tarihi**" eserlerinde Etnografya metodunu aletlerle Medeniyetlerin dağılımına, teknolojiyle güzel sanat tarihine vb. uyguladı.

III- AMERİKA: KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ OKULU: "**Eskimo-ların ve Kwakiute'lerin Antropolojisi**"

(1888) yazarı **Franz Boas**, "**İlkel Toplum**" (1920) yazarı **R. H. Lovvie**, "**Farly Civilisations**" (1922) yazarı **A. Goldenweiser**, "**Antropoloji**" (1923) yazarı **A. L. Kroeber**, **Clark Wissler**...

IV. FRANSIZ ANTROPOLOJİ OKULU: Sözcüleri: **Bouche Lec-lerque**, **Marillier**, **Van Gennep**, **Loisy**, **Salomon Reinach**.

Antropoloji okullarının sosyal sistem kavrayışları üzerinde uzun boylu durmuyoruz. Çünkü, antropologlar, henüz bir araştırma basamağında bulunuyorlar. Toplumun genel kanunları ve tüm ilişkileri üzerine ortaya bütünlü bir açıklama sistemi koymaya kalkmıyorlar. Yalnız, kimi sosyal olaylar üzerine, açıklama girişkinlikleri yapıyorlar.

O parça başına açıklamalar da darmadağınaktır. Önümüzde belli başlı dört büyük ölçül kümelenişi var. Bu okullardan her biri ayrıca ikinci kerte okullara bölünüyorlar. Onların da her temsilcisi, kendi başına özel bir sıra kanıları savunuyor. Aralarında ortak hiçbir görüş yok. Yalnız, çeşitli yanlarından incelenmiş bir konu, Antropoloji meseleleri var.

O bölüm pörçük açıklamaların hepsi üzerinde durmuyoruz. Çünkü bunlar, araştırdığımız genel sosyal kanunlar alanına pek az şey katıyorlar. Bir iki örnek verelim.

DİN: alanında Animizm (şeyleri canlı sayan ilk inanç biçimi) Taylor'a göre, insanın içinde durduklarını evrene yayması, doğada görmesi ile doğar. Yani, bu bilgin Din olayını bir kişi (fert) psikolojisi içinde sınırlar. Oysa, Din en mükemmel sosyal olaydır. Toplumda belirli farklılaşmalar ve bölünmeler olmadıkça, insanın içinde dahi ruh ve madde farklılaşması görülmemiştir.

AİLE: konusunda en yetkili bilgin ünü kazanan ve düşünceleri resmi klasik kitaplara geçirilen iki kişi var: Alman Bachofen, İngiliz Mac Lennan... Bu adamlar Tarihöncesindeki toplum yapısını, kendi çevrelerinin inançlarına uydurmaya çalışıyorlar. Örneğin, Babahan Sisteminden önce bir Anahan Sistemi, ana

hukuklu aile bulunduğunu inkar edemezler. Ama, Anahanlıktan da önce toplumun başka bir aile sistemi yaşadığını kabul etmezler. Onu promisküite (karışık cinsel ilişkiler ayıbı) sayarlar. Oysa, Morgan'ın bulunduğu ve Engels'in belirlediği gibi: ta Alt Vahşet Çağından beri toplumda zamanına uygun başka çeşit aile ve akrabalık ilişkileri varolmuştu. Bunlar kendi çaplarında meşru ilişkilerdi. O aile biçimleri Anahan ve Babahan kalıplarına sığmadıkları için aforoz edilemezler.

Bachofen ve Mac Lennan'ın aile üzerine Egzogami, Endogami, Klan deyimleri de, işaret ettiğimiz gibi, bilimsel gerçeğe uymaktan uzaktır. Görünüşe aldanır. İlk toplumda cinsel yasaklar, tümüyle seleksiyon kanununa uygundur. Yakın akraba arasında evlenmelerin kötü sonuçlarını önlemek için Kâfi (Gens) bölümleri kurulmuştu. Her Kan üyesi kendi Kandaşları dışından evlenebilir. Kanlar ayrı ayrı toplumlar değil, aynı kabilenin bölünmüş kurullarıdır.

Antropoloji öyle parçalı konular dışına çıkıp, toplum yapısını, sosyal hareket kanunlarını açıklamaya girişti mi, ya Durkheimcılık sistemine yahut Irkçılık teorisine kayıp gider. O konuları yerinde tartışacağız.

19. yüzyıl ortasına değin bilinen insanlık serüveni yalnız Yazılı Tarih Olayları idi. 19. yüzyıl ortasında insanlığın bir de Tarihöncesi Çağı bulunduğunu yukarıki okullar keşfetmekten geri kalamadılar. Onların araştırmaları bilimsel gerçeklere dayandıkça bir şey ispatladı: Tarihsel Maddecilik Metodu, Yazılı Tarihte olduğu kadar Tarihöncesi için de geçerli ve gerekli biricik Bilim Metodudur.

Antropoloji okullarının amacı ise bambaşka idi. Onlar, yeni materyallerle Tarihsel Maddeciliği çürütmek istiyorlardı Viyana Okulu: belirli ırkların kendilerine has (Habeş, Hami, Eritre, Sertik, Atlantik Medeniyetleri gibi) Medeniyetler uydurmaya çalıştılar. Sonra bu uydurulanların yapma bir sınıflama olduğu meydana çıktı. Tarihöncesinde "Medeniyet" yok, "Kültür" vardı. Medeniyet sınıflı toplum demekti.

Münih Okulu: Bilimden çok, Din meddahlığına yarayacak kurntulara düştü. Yazılı Tarihe giren Sınıflı Medeniyeti, Tarihöncesinde yaşamış sınıfsız toplum biçimleriyle karıştırdı En sonunda yığıldığı sonsuz materyal mahşeri içinde kendisini yitirdi.

Bütün bunlara rağmen, Tarihöncesi bilimleriyle uğraşanlar içinde azıcık ayık gezenler, çürütülemez bazı gerçekleri formüleştirmek zorunda kaldılar. Bu zorla bir çeşit Tarihsel Mad-

decilik kapısını çaldılar. Bildiğimiz gibi, Tarihsel Maddeciliğin iki ana tezi şudur:

I- ÖZ BÜYÜK FİKİR: *"Dünya son derece mükemmel bir şeyler kompleksi değil, bir proseler kompleksi sayılmalıdır."* (**Engels, Ludvvig Feuerbach**, Türkçe s. 60)

Prose (gidiş: süreç): Olayları bütünüyle karşılıklı ilişki ve değişme içinde, zincirleme gidiş halinde görmektir. Antropoloji okullarının genel eleştirimini yapan **Mauss** der ki:

"Bu teoriler özellikle -ve pek kolayca- insan evrimini biricik bir şey gibi tasarlayan basitçi fikirlere karşı korlar". "O bakımdan bu iddiacılar, hele tarihçiler ve Coğrafyacılarla birlikte Sosyologlar: Medeniyet olaylarını hipotetik (farazi) ve genel bir insanlık evrimine değil, toplumların kronolojik (zamanca) ve Coğrafyaca zincirleme gidişine bağlarlar". (Curvillier, s. 25-26).

Bu kavrayışlara göre, bir yerde görülen teknikler, sanatlar ve masallar, çeşitli yerlerden gelip birikmiş ve tabakalaşmış bulunurlar. Onlara "Kulturschichten: Kültür Tabakaları" yahut "Kulturkreise: Kültür Çemberleri" adları verilir... Bu kavrayış, olayları birbirlerine sıkı bağlı prose durumunda görmektir.

II- TOPLUMUN TEMELİ TEKNİKTİR: Tarihsel Maddecilik insanların manevi ve sosyal ilişkilerini, en son duruşmada maddi, yani ekonomik ilişkilerle açıklar. Ekonomi ilişkilerinin iskeletini de teknikte görür.

Yeni insan bilimlerinde Tarihsel Maddeciliği çürütmeye çalışırken, onun sosyal çağları teknik özelliklere bağlayışını ele alıyor. Kolonya, yahut Viyana Okulları toplum biçimlerini ayırt etmek için teknik farklara baş vuruyorlar. Kültürleri karakterize ederken onları: "Yay Kültürü: Bogenkultur" veya "Totem Baltası" gibi teknik elemanlara bağlıyor. Tarihöncesinin: Eski Taş Çağı, Yeni Taş Çağı, Tunç yahut Demir Çağları gibi ayrımlar da böyle oluyor.

Hele Morgan, içlerinde 50 yıl yaşadığı İrokuaları incelerken, Tarihsel Maddeciliği Marks ve Engels'ten sonra bir yol daha Tarihöncesinde keşfeder.

Tarihsel Maddecilik felsefe ve metafizik sistemlerini müzeye kaldırdı ve sözü yalnız bilime verdi. Ne var ki, burjuva bilginleri uzun ve yorucu bocalamalardan sonra, Tarihsel Maddeciliğe istemeyerek varıyorlar. İncelemelerine başlarken Tarihsel Maddecilikten yana çıksalar, hem insan emeğini tasarruf etmiş hem daha yararlı olmuş olmazlar mıydı?

III- RUH BİLİMLERİ KARŞISINDA ANTROPOLOJİ OKULLARI

Metafizik Metodun en büyük yanlışı, bir bütün olan olayları kesip parçalayarak dondurması, öldürmesidir. Sosyoloji, doğa ve Tarihöncesi olaylarında metafizik araştırma yaparken, insanın daha çok doğa (organ, ırk vb.) yanları ile uğraştı. Bu çeşit uğraşmanın ters sonuçlar verdiği görüldü. Bunun üzerine, Metafizik Sosyologlar ansızın öbür uca: insanın ruhuna başvurdu- lar. İnsan ruhunda üç alanı ele aldılar:

- 1- Kişi Ruhı,
- 2- Kollektif Ruh,
- 3- Ahlâk...

1- Kişicil Ruhçuluk (Taklit ve "Ara Psikolojisi")

Bu okullar insanı bilinçle davranacağına uykuda gezer biçime sokarlar. Bu kişinin ruhuyla dönüp toplumu açıklamaya çalışırlar.

Taine (1828-1893): İnsan beynini tekrarlayıcı bir organ sa- yar. Ona göre, duyuların getirdiklerini beyin tekrarlar. Bu ba- kımdan toplumda: TAKLİT, organizmada: VERASET [KALITIM], maddede: TİTREŞİM hep aynı tekrarlamının çeşididirler.

Taklitçi okulun şefi **G. Tarde** (1843-1904): O bakıştan il- hamlandı. Doktrinini üç yönde geliştirdi:

- 1- Tradisyonizm (gelenekçilik: ananecilik),
- 2- Endividüalizm (Kişicilik: ferdiyetçilik),
- 3- İpnotizm (uyutuculuk)...

1. GELENEKÇİLİK: **Tarde**'a göre: Toplum "*Birbirlerini taklit edip duran yahut şimdilik taklit etmeden birbirlerine benzeşen ve ortak çizgileri tek modelin eski birer kopyası olan varlıklar koleksiyonudur.*"

Burada maksat kapitalist toplumdaki birbirleriyle taban taba- na zıt durumda olan insanların gerçek yaşayışları ve çıkarları yerine, görünür kılık kıyafetlerini geçirmektir. İşçi, kılık bakımın- dan patrona benzese bile, patron benzeyen kabuğu altında du- rumu ve çıkarı ile işçiye benzemeyi aklından geçiremez... İkinci kasit insanların ve toplumun her gün yıldırım çabukluğu ile de- ğişerek ilerlemelerini gözden kaçırmaktır. Oysa insanlar, ne yal- nız kılık kıyafettirler, ne de yalnız gelenek görenekle yaşarlar. Eri gelenekçi Antika Tarihte bile, her toplum boyuna kendinden öncekine benzemeyen gelişmeler sağlamıştır.

2. KİŞİCİLİK: Gelenekçiliğin pek tutmadığını sezen **Tarde**, insanları iki kategoriye ayırır. Bir yanda maymun yahut koyun sürüsü gibi kalabalıklar (**Singerie, Moutonnerie**): bunlara yığın (kitle) diyor. Öte yanda toplum bağlarından yükselmiş tek tek kahramanlar... Nasıl kumandan emreder, ordu yaparsa, tıpkı öyle toplum kahramanları da Tarihi "icat" ederler. Geri kalan toplum onları "taklit" eder.

"Toplum olarak her şey icat ve taklitten ibarettir... Kişi icat etmek için, keşfetmek için, bir an Aile yahut Millet rüyasından uyanmak için, ansızın, yaşadığı toplumundan yakasını kurtarmak zorundadır."

Ancak, bütün sosyal ilintilerden "kayıtlardan" silkinebilen büyük adamlar: "Milletlerinin ruhunu kutuplaştırırlar". Bu bakımdan Tarih: *"En çok taklit edilen girişkinlerin bir koleksiyonudur... Toptan görünen benzerlikler ilkel küçük etkilerin yığılmasıyla, büyük şey küçük şeyle, toptan şey perakende şeyle açıklanmalıdır... Her şey en ufak sonsuzluktan gelir."*

Burada maksat gene toplumun sınıfsal yapısını gözden yitirmektir. Biz biliyoruz. Tarihöncesinin ilkel toplumlarında büyük adam diye ne bir kişi ne de bir olay vardır. Herkes eşit olarak aynı kertede kahramandır. Medeniyet ile birlikte gelişen "büyük adam" ve "kahraman" tipleri, sırf büyük kalabalıkların ezile sömürüle hiçe indirilmelerinden ileri gelir. Sınıflı toplumun anomalisi, geçmiş gelecek bütün toplumlar için örnek bir sosyal olay sayılamaz.

3. İPNOTİZMACILIK: Gelenekçilik: taklitçi toplumu, kişicilik (bireycilik) icat eden tek kahramanı gösterdi. Bu iki zıt kutup arasında bulunan ilişki nasıl kurulacak? Tıpkı sihirbaz doktorun isterik hastasını telkinle uyuttuğu gibi. İnanmazsanız **Tarde** anlatsın:

"Sosyal durum ipnotizma hali gibi bir rüya biçiminden, ısmarlama bir rüyadan, kıvıltı ve etki halinde geçen bir rüyadan ibarettir. Ancak, telkin edilen fikirlere sahip çıkmak ve onları kendiliğinden doğmuş sanmak vardır: İşte, uykuda gezer gibi sosyal insanı da etkisi altında bırakan illüzyon (bersam: kuruntu görme) budur."

Sınıflı toplumda üst tabakalar çeşit çeşit kültür ve teknik araçlarıyla yığınları kendi telkinleri altında birer uykuda gezere çevirmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Ancak, bu durum ne zamana dek sürüyor? Bir örnek alalım. 1908 yılına dek taklitçi

Osmanlı toplumu, Tarde'in "büyük adamlarından biri olan Abdülhamit'in "ipnozu" altında idi, diyelim. 1908 yılı hangi sihirbaz büyük adamın değneğiyle Osmanlılık Meşrutiyet Devrimi'ni yaptı?.. Enver'ler, Talât'lar, denilecek. İyi ama Devrimden önce o kişiler birer "küçücük" adsız memurdular. Onları "büyük adam" yapan şey Meşrutiyet Devrimi oldu. Siyasette olduğu gibi, başka her alanda da her yenilik, her keşif ve icat dahi böyledir. Keşif ve icadını yapmadan büyük kâşif ve mucit görülmüş değildir. Keşif ve icat ise, her toplumun belirli yapı ve düzeyine bağlı yığınla şartların ürünüdür. Bugün neden Türkiye'de Con Ahmetlerden başka bir icat ve keşif iddiası bile yapan yok? Biz Türklerin "büyük adam" yetiştirecek kabiliyette olmadığımızdan mı? Hayır. Türkiye'nin sosyal geriliğinden...

Demek toplum olaylarını, ister büyük ister küçük, kişilere bağlamak gözbağcılıktan başka bir şey değildir. Çünkü, ister politikada, ister bilimde ve sanatta yola çıkalım, biraz gözümüzü açarak olanı olduğu gibi gördük mü, Tarde'in iddiasına zıt bir sonuca varıyoruz: Değişiklikleri büyük adam yapmıyor, değişiklikler gereken büyük adamı icat ediyor.

Talkın Sosyolojisi "beyinlerarası: intercerebrale" psikoloji, yahut "ara-psikolojisi: interpsychologie" gibi koca koca terimler, adlar icat ediyor. Bu lafların kılığına sokulan açıklama toplumu aydınlatmıyor. Yalnız okuyanları bayağı soğuk imam telkiniyle budala yerine yahut uykuda gezer yerine koymak istiyor.

Gösterilen telkin çabasının bir tekke soysuzluğu taşıdığı, kullandığı: "introspection" (derunî murakabe: insanın içini yoklaması: içebakış) metodundan bellidir. Bu metoda göre her doğru, her gerçek, BEN, BENİMİZ, BENCİL (enayi: egoist) ruhumuz içindedir. Biz, sümüklüböcek gibi o ruhumuzun kabuğu içine çekilip, dünyayı kavramak için, gözlerimizi kapayarak murakabaya [içe bakış] dalmalıyız. Bu bizim alaturka ve gerici üfürükçülerimiz usulü ile elde tespah ilham beklemektir... Renouvier ile Marin o çeşit "ara-psikologlar"dandırlar.

2- Kollektif Ruhçuluk Teorileri

Ara - psikolojisi kişiye (ferde: bireye) dayanıyordu. Bunun çürüklüğünü gören burjuva bilginleri küme-psikolojisine, kollektif psikolojiye başvurdular. İlla ki toplumun temel ekonomik ve insancıl ilişkilerini önemsemeyeceklerdi... Burada Lâtin, Cermen, Amerikan dünyalarına bağlı çeşit çeşit akımlar belirmiştir.

1. ALMANYA'DA "ULUS PSİKOLOJİSİ"- Çok daha eskiden **Hegel** "Volksgeist: Ulus ruhu" diye, her milletin kendine has bir psikolojisi bulunduğundan konu açtı. Herbart psikolojiyi "ruh mekaniği" saydı ve düşünceleri o alanda rol oynayan güçler, kuvvetler yerine koydu. Kollektif düşüncelerde bir sıra kuvvet merkezleri bulunduğunu öne sürdü.

Herbart'tan, ilham alanlar oldu. **M. Latzarus** (1824-1903), **Heymann Steinthal** (1829-1899) ile birlikte 1859 yılı "**ZEİT-SCHRİFT FÜR VÖLKERPSYCHOLOGİE**" (Ulus Psikolojisi Dergisini kurdular. Bunlara göre: bütün sosyal kurullar gibi savaşlar ve benzeri her sosyal olay hep insan duygu ve düşüncelerinin ürünüdür. Dış etkiler bile ancak ruh aracılığı ile etken olurlar. Ruh toplumun eseridir. Kişiyi yapan ve bilinçlendiren toplumdur. Kişinin dışında bir "objektif ruh" yahut "tüm-ruh: allgeist" vardır. Ona "Ulus" yahut "Millet" denir. Milletın kollektif ruhu bütün öteki kurulları: Aileyi, Loncayı, Sınıfı vb. içine alır...

Görüyoruz. Bir toplumda sınıfların bulunuşu o toplumun sosyal psikolojisini yapmıyormuş, tersine nerede, nasıl bulunduğu bilinmeyen bir kollektif psikoloji sınıfları yapıyormuş. Bütün bu bilimsel yapınmaların amacı budur.

W. Wundt "Volkerpsychologie: Ulus Psikolojisi"ni: "*İnsan toplumlarının genel gelişimine dayanak olan ruhsal proseler*" saydı.

Oysa, hiç kuşku yok, insan gibi bilinci de sosyal bir üründür. Her insan hareketi bir sıra duygu ve düşüncelere dayanır. Ancak, insanlara zaman zaman şu veya bu duygu ve düşüncenin değil de ötekilerin gelişi ve nereden geldikleri açıklanmaya muhtaçtır. Savaşanlar, savaşı istedikleri için dövüşüyorlar sözünden ne anlaşılır? Tarihte ve günümüzde insanlar çok defa istemeksizin savaştılar. Demek savaşta psikoloji bir araçtır. O aracı insan ruhuna sokan güç nedir? Ulus psikologlarımızda buna karşılık yok.

Ulus-psikolojisinin genel gelişime yaradığı tezi de görüldüğü kertede güvenç verici değildir. Gerçi Modern Toplumda 500 yıldır insanlık hep ilerliyor. Ancak, Kadım Medeniyetler art arda yıkıldılar. Onlarda Ulus-psikolojisi yok muydu? Bildiğimize göre, bütün batmış Medeniyet uluslarının psikolojileri onları yıkılmaya hazırlamıştı. Öyleyse Ulus-psikolojisi ne tuhaf şeydir ki, önce geliştirdiği örneğin Yunan toplumunu, sonra çöktürdü. İnsan alinyazısını bunca kaprislerle inip çıkarak oyuncak yapan Ulus-psikolojisi Allah mıdır, Şeytan mıdır?

Böylece ne idüğü belirsiz ulus psikologlarının "nesnecil (objektif) ruh" dedikleri şey, en sonunda kocakarıların çocukları korkutmak için uydurdukları kara koncolosa döner. O zaman kişi psikolojisine egemen sayılan bu Ulus-psikolojisinin ne olduğu açıkta kalır.

2. AMERİKA'DA SOSYAL PSİKOLOJİ YAHUT RUHSAL SOSYOLOJİ: Amerikalılar, Almanların açıklamadan öne sürdükleri Ulus-psikolojisini yahut "nesnecil ruh"u aydınlatmaya kalkıştılar.

Bunlardan bir bölümü henüz Organisizm Okulundan kopuşamadılar: **W. G. Sumner, Lester Ward, A. W. Small** gibi. Ötekileri: **F. H. Giddings, Sh. Cooley, Sh. A. Ellwood, Mac Dougall** Organisizmi pek beğenmediler. **Coffins, J. M. Baldwin, Ross** da o kanıdadırlar. Ruhsal Sosyologlar toplum yaşantısını: arzu (dilek), çıkar (menfaat), eğilim (temayül) gibi ruhsal faktörlerle yorumlamaya uğraştılar. Yalnız bu faktörleri kişicil saymadılar. Bir kollektif ruh öne sürdüler. Ama, bu kollektif ruha hepsi ayrı ayrı adlar ve anlamlar yüklediler. **Small** "Ortak bilinç" dedi; **Giddings** "Türün bilinci" dedi; **Elwood** "Sosyal ruh" dedi; **Mac Dougall** "Grup ruhu" dedi vb...

Bu çok adlı şeyi ayrı ayrı yorumladılar. Ruhsal Sosyologlardan **Mac Dougall** önce kişi psikolojisini inkâr etti:

"Eski psikolojinin boyuna ve yalnız kendisiyle uğraştığı ke-since kişicil insan ruhu, gerçek varlığı bulunmayan sırf bir soyutlaştırmadır." "The Group Mind" (1920) adlı eserinde şöyle dedi: "Toplum, onu bağımsız birlikler halinde derleştiren tek tek zihin yaşantılarının basit bir toplamı değildir."

Bir yıl sonra çıkan; **"Introduct>on to Social Psychology"** (1921) kitabında, insan ruhunda doğuştan var olan güçlerle grup ruhunu açıklamaya kalkıştı. O doğuştan güçler: "the native lasses of the mind" (ruhun anadan doğma eğilimidirler. Bu güçler belirli şeyler karşısında gösterilen özel tepki tarzları, yani "ıçgüdülerdir. Sosyal psikologlar "ıcebakış psikolojisinin yapamadığını yaptıklarına inandılar: Konuştukları ıçgüdüleri pekiştirdiler. Şöyle ki, Din: korku, tecessüs [merak] ve boyun eğme ıçgüdü-sünden geliyordu. Büyük şehirler: kümeleşme ıçgüdü-sünden; Sermaye birikişi: Kazanma ıçgüdü-sünden ortaya çıkar vb...

Böylece hiçbir konunun ne sosyal ne ekonomik determinizmi kalmaz.. Kaç yüzyıldır olumlu bilimler insan ruhunun boyuna değiştirdiğini ispatlaya dursunlar, sosyal psikologlar bilimötesi gerekçelerle insanlığın bütün kültür kazançlarını havaya uçururlar. Sözde organisistleri ve taklitçileri yererler kendileri

dönüp dolaşıp bütün hayvanlarda ortakça bulunan içgüdülerle dünyayı açıklamaya girişirler ve papazlar gibi "anadan doğma" ruh eğilimlerinden kapı açarlar.

İnsan hep kazanma içgüdüleriyle yaşadığına göre: toplum neden Derebeylik kazanç yollarını bırakıp Kapitalist kazançlarına geçti? Bunu kendi kendilerine sormazlar bile. Yalnız, bütün kuruntuları sanki söylemekle ispatlanmış gibi, onlardan çıkan sonuçları: Pedagoji, Sosyal Hijyen (Hıfzıssıhha) [Sağlığın Korunması, Koruyucu Hekimlik], Şehircilik gibi kârlı işlerde harcar dururlar.

3. FRANSIZ "FOULE (FUL) PSİKOLOJİSİ": "Foule" sözcüğü Osmanlıca'da "cemmigafir" denilen kuru gürültülü kalabalıklardır. Ara-psikologu Tatde "**Kanı ve Ful**" adlı eserinde iki tarif yapmıştır:

Foule (kalabalık): *"Aslında fizik temastan doğmuş ruhsal salgınlar demetidir."*

Kamu (Amme): *"Tümüyle ruhsal bir topluluk, maddece ayrı ve bağları tüm zihinden gelen bir dağınıklık"tır.*

Kendi ülkesinden çok bizde bir zamanlar gürültü çıkaran **Gustave Le Bon "Uluslar Evriminin Psikolojik Kanunlar>"** (1894) ve **"Fullerin Psikolojisi"** gibi eserlerinde toplum içinde ara sıra haklı haksız etkilerle bir sürü insanın bir araya gelişinden doğan "Foule" adlı kalabalığı, toplumun yerine geçirmekten hoşlandı. O gibi kalabalıklarda insanların biraz da sürü içgüdüüne kapılarak yaptıkları akıl almaz gösteriler her şeyden önce çoğunlukla gelgeç kalır. Toplum ise sürekli bir organizmadır. Ful ile toplumu açıklamaya kalkışmak, içerleyerek kendinden geçmiş bir kişinin davranışlarını, o kişinin bütün hayatı ve davranışları yerine koymaya benzer. Ful gösterileri ancak belirli kriz günlerinde, bilinçli güdüm altına altnabilirlerse sosyal bir anlam kazanabilirler.

Fouillee, Raoule de la-Grasserie, ruhiyatçı [psikolojici] Paulhan, Lalo, Pozitivizmden Niçeciliğe dek giden Gugau, ruhiyatçı ve tarihçi Ernest Seilliere ve benzerleri psikolog Sosyologlar arasına girerler.

Rene Worms, Gaston Richard: toplumu bir "aşırı organizma: hyperorganisme" ve Sosyolojiyi: Sosyal Bilimlerin felsefesi sayarlar... Böylece Sosyal Bilim bir yandan organizmaya ve fizyoloji gibi doğa bilimlerine, öte yandan felsefe bulutları arasına göçürülür.

4. İTALYAN "CİNAYETÇİ: KRİMİNALİST" OKULU: Bu okula "antropolojik psikoloji okulu" adı dahi verilir. Fransa'da Gustave Le Bon'un savunduğu "ful psikolojisi" anlayışını kriminalistler biraz daha bilimleştirmeye özenirler. Kriminalist okul: **Lombroso, Enrico Ferri, Gavrofalo** ile başladı. **Scipio Sieghele, Pasquale Rossi** ve "**Rivista Italiana di Sociologia**" yayınlarıyla sürdürüldü. **B. Michels, iktisatçı Vilfredo Pareto, Yeni-Hegeliçi Benedetto Croce, Eugenio Rignano** da bu araya girdiler.

Ferri şu prensibi ortaya attı: "*Bir araya gelmiş kişilerden alınacak sonuç, teker teker ve ayrı olarak hepsinden alınacak sonuçlar toplamına hiçbir vakit eşit değildir.*" **Sieghele "Kriminal Ful: Cinayetçi Kalabalık"** adlı eserinde, kalabalığın kollektif sorumluluğunu konu ederken aynı düşünceyi tekrarlar: "*Bir insanlar toplantısının sonucu bir toplam değil bir üründür.*" Ona göre, homojen (mütecaneis)" ve örgütsüz bir küme olan kalabalığın (ful'un: cemmigafirin) iki kanunu vardır:

1- Hisler ve ihtiraslar kuvvetlenir: Bu yüzden kalabalıklar suç ve çılgınlık işlemeye elverişlidir.

2- Düşünce alçalır; yüksek zekâ gösterileri kalkar.

Rossi, bu kavramı benimser. Ama, Ful'un sırf ve yalnız patolojik ve kötü gösteriler yapmayacağını söyler. "Kollektif **"Psikoloji"** (1900) kitabında: kollektif ruhu yaratan şeyin dış etkilerle onları benimseyen kişi bilinci arasındaki benzerlik olduğunu anlatır. İki çeşit kollektif psikoloji ayırdeder:

1- Statik kollektif psikoloji ürünü: Ful'un karakterini verir.

2- Dinamik kollektif psikoloji ürünü: Sürekli toplum ilişkilerini verir (Aile, Millet vb. gibi).

Rossi "Sosyoloji ve Kollektif Psikoloji" (1904) adlı kitabında iki çeşit topluluk psikolojisi öne sürer:

1- Asıl "kollektif psikoloji": Ful psikolojisidir.

2- "Sosyal psikoloji": Milletlerin ve toplumların psikolojisidir.

Gerek Fransız, gerek İtalyan kollektif ruh Sosyologları, yalnız kuru kalabalığı yorumlamakla kalsalar, belki üzerinde durulmamış ufak bir toplum olayını aydınlatmaya yararlardı. Oysa, onların dertleri büyüktür. Onlar cemm-i gafirin inceleniminden çıkardıkları hükümleri, bütün topluma uygulanacak kanunlar kertesine yükseltirler. O zaman resmi Metafizik Sosyologlar bile kendilerini alaya alırlar. Örneğin, Dapreel "Dördüncü Enternasyonal Sentez Haftası" (1932) toplantısında "**Ful Psikolojisi**" adındaki eser üzerine şunları yazdı:

(⁶) Mütecaneis (homojen): Bağdaşık, her yanı aynı özelliği gösteren

"Yazarlarımızın ambisyonları (ihtirasları) küçük değil: konu, Tarihi ve İnsanlığı izah etmektir! Bir Le Bon yahut bir Rossi: Ful psikolojilerinin geleceğinde ve görüş ufkunda toplu yaşayan insanların bütün faaliyetlerini gözlerler. Le Bon, Ful üzerine yargı yürütür ve ondan İman ırkları, milletler, parlamento rejimi, jüri kurulu vb. vb. üzerine bir sıra mantıksal sonuç çıkarır."

3- Ahlâk Sosyolojisi

Toplumunu ahlâkla yorumlamaya kalkışan Sosyoloji eğilimini de, ruhsal Sosyolojiler sırasına koyabiliriz. Bu eğilim öylesine çok çeşitli iddialara türlü yollar açmıştır ki, burada onlardan ancak en göze çarpanlarına şöyle dokunmakla yetineceğiz.

1. KONTRAKTÜALİZM (Mukavelecilik [Sözleşmecilik]): Toplum temelini akıl üzerine oturtur. Buna "Rasyonalizm: Uşçuluk" üzerine kurulmuş toplum görüşü de diyebiliriz. Bu okula göre insanlar arasındaki ilişkiler akla yakın bir mukaveleye [sözleşmeye] dayanır.

Okulun sözcüleri şunlardır: **Fouillee, Rauh, Jacob, Seaille, F. Buisson, F. Peeaut, Brunschwig, Parodi, E. Chartier, Lupie...**

Teori, **Rousseau**'dan beri iflas etmiş bilinen "sağduyu" (akılsel) yaratığıdır. İnsanlar o teoriye göre, önce buluşup anlaşma yapmışlar, sonra toplum haline gelmişler gibidir. Oysa, anlaşmalar ancak Doğu Hint Kumpanyaları kertesinde sermaye birikimi görüldüğü zaman başlamıştır. Şirket kurar gibi toplum kurulmamıştır. Bütün sosyal bilimlerin her dalı ve özellikle Tarihöncesi bilimleri, toplumun hiçbir mukavelesiz kendiliğinden doğduğunu ispatlarlar.

2. ÜTİLİTARİZM (Çıkarıcılık: Faydacılık): Toplumdaki bütün ilişkileri insanlar arasında karşılıklı çıkar düşünülerek yapılmış sayar. Bu da bir çeşit kontratçılık, mukavelecilik demektir ve aynı zaafı gösterir. İlkel insan toplumunda çıkar ve hesap yok, Eşit Kandaşlık bağlılığı vardır.

Sözcüleri: **Belol, Leon Bourgeois...**

3. TRADİSYONALİZM (Gelenekçilik: Ananecilik): Toplumda her şeyin geleneğe dayandığını, gelenekle güdüldüğünü söyler. Geleneğe dayanmayan yenilikleri ne yapalım? Ahlâksızlıkla suçlayalım!

Deat bile bu kavrayışı: "Siyasal savaş makinelerinde" kulanılan bir çeşit benzin sayar. Gericilik benzinini.

Başlıca sözcüsü: **Charles Maurras.**

4. AHLAKSAL DİNCİLİK: Hemen her ülkede din adamları toplumu şeriat kurallarına göre yürütmek isterler. Avrupa'daki "Sosyal Katoliklik" akımının başı **Le Play**'dir. Bu zat, monografi metoduyla aile tutuculuğunu ve sosyal Babahanlığı (Patriarkalizmi) över.

Gerçi dinlerin ilk doğuş günlerinde toplumu güden gerçekçi kuralları canlıydı. Zamanla toplum ve insanların dünya görüşleri ilkel toplumun totem ve tabu gelenekli insanüstü inançlarını yitirdi. O zaman din kuralıyla toplumu gütmek imkansızlaştı. Çıkarıcılık en koyu dindarı inançlarını kaytarmaya götü-rünce, dinsel toplum güdümü rol oynamaz oldu.

Le Play'in öğrencilerinden **Desmoulins** ile **Abbe de Desmoulins** bu konuda üstatlarından ayrıldılar. "Coğrafya maddeciliği" yolunu tuttular.

5. ANARŞİZM: Bu arada Anarşizmi de unutmamalı. A-narşizm toplumun temelini ve kımıldatıcı gücünü ahlâkta buldu. Ona göre bütün sosyal çelişkiler ahlâksızlıktan ileri geliyordu.

Bugün her ahlâksızlığın sosyal çelişkilerden ileri geldiğini bilmeyen kalmadı.

Başlıca sözcüler: **Bakunin, Kropotkin** vb...

IV- SOSYAL BİLİMLER KARŞISINDA FORMALİZMLER

Sosyal bilimler deyince: Tarih, Hukuk ve Ekonomi bilimleriyle onların dallan göz önüne gelir. Bu üç bilim alanında spe-külâsyon yapan üç okul türer:

- 1 - Tarihçiler,
- 2- Özellikle Formalistler,
- 3- Durkheimcılar...

Her üç okul da toplumu: Organistler veya Antropolojistler gibi maddecil ve doğâl nedenlerle yorumlamayı tehlikeli bulurlar. Çünkü, öyle bir yorum insanı materyalizme dek kaydırabilir. Bir yol da materyalizme girildi mi, insan onun kaba mekanik ve metafizik biçimlerinde bocalamaktansa doğru Tarihsel Maddeciliğe gidebilir.

Psikoloji okullarına gelince, bunlar Formalistlerin işlerine el-verişlidirler. Yazık ki pek güdüktürler. Açıktan açığa sırf psikolojiyle koskoca toplum evrenini yorumlamak kimseyi kolay kolay doyuramaz. Onun için, sözde psikolojiden başka nedenlerle yola çıkılır.

Ancak, Tarihçilerin, Formalistlerin ve Durhkeimcilerin psiko-
loji okulundan ayrılmaları gösterişte kalır. Onların bulun çabası
psikolojiyi ellerinden geldiğince maskelemektir. Hepsi ayrı ağız
kullanırlar. Sonuçta hep birden psikoloji gölüne dökülürler. Bu-
nunla birlikte üçüzlü Formalizmleri ayrı ayrı incelemek yararlı
olur. Onların nasıl koca koca tezlerle ortaya atıldıktan sonra, ya-
vaş yavaş, hatta kendileri bile farkına varmaksızın ruh alanına
doğru soysuzlaştıkları ibretle seyredilmeye değer.

1- Tarihçiler

Tarih alanında 18. yüzyıl yazarları bir sıra bayağı materya-
list yorumlar bulmuşlardı. Örneğin, **Guizot** (1787-1874) Dere-
beyi Düzeninin karakterlerini şöyle çizdi: aylaklık, avantüryelik
(serüvencilik), kadınataparlık (zamparalık), gelenekçilik... Ve
bütün bunları "tek başına kalma: tecerrüt" olayına bağladı.

19. yüzyılda Tarihçiler çalışma alanları bakımından henüz
18. yüzyıl havasını soluyan tek tük daha yeni Tarihçiler oldu-
lar. **Renan** (1823-1892): Kabile üzerinde çadırın ve çöl yaşa-
yışının etkilerini anlattı. İstibdat için şu düşünceyi yürüttü:
"Bir monarşi (mutlakiyet) ne denli sınırlı çember içinde hüküm
sürerse, o denli çileden çıkartıcı olur." Böyle parça parça hü-
kümler toplumu aydınlatmaktan uzaktı.

F. de Coulange (1839-1889): "Sosyal eşitsizlikler daima
otoritenin gücüyle tersine orantılıdır." kuralını ortaya attı.
Langlois şunu formülleştirdi: "Kendi üzerlerine kıvrılmak ve
dinlenişlerini savunmak, artık yenileşmeyen cisimler gibi kişi-
lerin de içgüdüdür."

Albertini, Roma'nın düşüşünü şu nedenlere bağladı: "Sını-
rlarının aşırı kertede genişliği", "büyük bir bölük halkın içine dü-
şürüldüğü hakaret, küçük görme dolu durum", "nüfus azalma-
sı, üretim bunalımları (krizleri)"...

Görüyoruz. Bütün bu teşebbüsler [girişimler] hep toplum
olaylarını toplum maddesinde bulunan etkenlerle yorumlama-
ya çabalarlar. Aynı yazarlar, öyle ufak tefek zorlamalarla yo-
rulup fantezi yapacaklarına, kendi zamanlarında kurulmuş bu-
lunan Tarihsel Maddecilik metoduyla araştırma yapsalar daha
iyi olmaz mıydı?

Ne var ki bu Tarihçiler bir kerteye dek olsun henüz objektif
ve ayık kalmaya çalışıyorlar. Çünkü konuları hep eski zaman
tarihidir: "Antika Kent", "Roma Tarihi" vb. gibi.

Onlardan az sonra gelen meslektaşları, bilim yapma kuruntusuyla yüzgeri etmekten çekinmediler.

Paul Lacombe (1834-1919): "Bilim Sayılan Tarih" (1854) adlı kitabında önce Sosyolojiyi Tarih ile karıştırdı. İki çeşit olay öne sürdü:

1- Olanlar (Evenement: Vukuat): Biricik olaylardır. Tekerür etmezler [yinelenmezler].

2- Kurumsal Olaylar (Les Faits institutionnel): Bunlar tekrarlanır dururlar ve benzeşirler...

Tarih bir bilim olmak için o "sabit benzerlikleri" bulmalıdır. Bu yoldan bilgin Tarih'in önce kurumsal özünü sabit yani değişmez bir kılığa sokar. Sonra insanı ikiye parçalar:

1- "Gelgeç insan": *"Bir çağın veya bir yerin insanıdır. Bu insanın "düşünme, duyma ve davranma yordamları ne görülmediktir, ne geneldir. Az çok geniş birgrupta ortak olan tarzdadır."*

2- "Genel insan": İnsanın temelli ihtiyaçlarından meydana gelmiş bir yaratıktır. O yarattığı bize ancak "psikoloji" verir.

Böylece Sosyologumuz rahat rahat Tarih'ten Psikolojiye atlar. Neden mi? Çünkü: *"Tarih'in açıklayıcı kanunlarına ancak Psikolojide rastlayabiliriz,"* der. Artık bundan sonrasını kestirebiliriz. Lacombe'a göre, bütün kurumlar (besici, seksüel, sempatik, "honorifique: Şerefçil", artistik, entellektüel vb. gibi) insan ihtiyaçlarından doğar. Ne var ki, ilkel insanın çocuğunu yemesi ihtiyacından değil, "sempati azlığından" olmuştur. Tarihte "zor gücü: mücbir kudret" yalnız "kanı: opinion"dan gelirmiş. Kanının dışında kalanı, kanun bile koruyamaz: *"Bakarsınız köydeki falan parya, kanun koyucunun yüksek ve uzak çevresinde sanıldığından daha çok dövülür ve soyulur"* imiş. Çünkü, "kanı" denilen koruyucu melek uzaklarda kalmış. En sonunda bütün bu kanılar, şöyle Formalist (biçimci ve mesafeci) bir hükümlerle bağlanır: "Kanı, kişinin üzerine ortamın genişliği ile tersine orantılı olarak etki yapar.

A. D. Xenopol, 1908'de çıkan "**Tarih Teorisi**" eserinde aynı şeyi tekrarlar: Tarih ancak bir defa görülüp "art arda gelen" olaydır; Sosyoloji ise "tekerrür eden" olayları inceler.

Bir ara (1900 yılı "Tarihsel Sentezler Dergisi" çevresinde) Tarihçilerle Sosyologlar -yetki dolayısıyla- birbirlerine girdiler. Tarihin ve Sosyolojinin sınırlarını bir türlü çizemediler. Mantoux bu tartışmaların bilançosu olarak 1903 yılı, iki bilimin git-tikçe daha sıkı bağlarla birleştiğini anlattı.

Henry Beer "Tarihte Sentez" (1911) kitabında Sosyolojiye büyük yer ayırdı. **"İnsanlığın Evrimi"** serisinden **"İmparatorlukta Klanlar"** (1923) cildine başlarken şu yargıyı açıkladı:

"Kuvvetle deyimlendirilen ve özenle sınırlandırılan Sosyoloji demek, temeli bakımından, sosyal hayatta organik hayatın görevlerine karşılık düşen kurulların gözden geçirilmesi, toplum yapısının ve en sonunda görevlerle yapı ve gene çeşitli görevler arasında var olan ilişkilerin gözden geçirilmesi demektir. Sosyoloji soyut ve kıyaslayıcıdır. Çünkü, zamanca ve mekânca başka başka noktalarda Tarih'ten alınmış elemanları birbirlerine yaklaştırmak üzere soyutlaştırır. Ve bu elemanları elden geçirdikten sonra, Tarih'e bir zorunluluklar yahut kanunlar toplamı olarak sunar."

Yukarıdaki kılı kırka yarmalar bize Sosyoloji bilimini belki bir bakıma anlatır. Toplumun gidişini ve kanunlarını nedenlemez. Öyleyken yazar o tarifi bile yaptığına pişman olarak hemen şu kayıtlamayı düşürür:

"Şüphe yok, toplum, Tarih'in bize gösterdiği gibi sui generis (kendine özel) bir gerçekliktir: Kendine özgü doğası ve kanunları vardır. Ama, bu gerçeklik hazırca oluşmuş olarak kabul edilebilir mi?... Gerçi sosyal örgütün ilk oluş tarzları, başlangıç yoklayışları gözümüzden kaçırıyor, gerçi kökenlerin romanını kurmaktan sakınmak gerekiyor ise de, bu örgütlenmenin prensibini kişiden, kişinin sosyal içgüdüsünden başka yerde aramak hiç akla sığar şey değildir."

Böylece, döndük dolaştık gene toplumu anlamak için içgüdüye, kişi ruhuna dayandık... Yukarıki pasajı aktaran Curviller bile şöyle sormaktan kendisini alamıyor:

"Toplumu 'sosyal içgüdü' ile açıklamaya kalkmak, yeniden 'uyutucu erdem: vertu dormitive'ye dönmek değil midir?"

Doğrusu da bu. Tarihçiler skolastik cerbezeleriyle (çene kuvvetleriyle) "deyimleme" yapmak üzere sonu gelmez tartışmalara girdikten sonra, asıl meseleye, toplumun motor gücünü anlamaya sıra geldi mi afallarlar. Yahut, afyonun "uyutma gücü" gibi kişinin mutlak ve anadan doğma "sosyal içgüdüsü" tekerlek sözlerinden medet umarlar.

2- Özellikle Formalistler

Tarihçilerden daha mutlak bir sonuç Formalistleri beklemez. Aslında bir bölüm Formalist sırf Psikoloji yoklamalarında dikiş tutturamadıkları için Formalizm kapısını çalarlar.

Tarihçiler yalnız Tarih ile Sosyolojinin ilişkisi üzerinde durmuşlardır. Formalistler bütün sosyal bilimlerin Sosyoloji ile ilişkileri karşısında durum takınırlar. Formalistler bu davranışlarında iki cepheye ayrılırlara

1- GENEL FORMALİSTLER: Sosyolojinin sosyal bilimlerle hiçbir ilgisi bulunmayacağını kestirip atarlar. Onlara göre, özü ne olursa olsun bir olayda Sosyolojinin arayacağı şey sırf biçim'dir. Böylece Özellikle Formalistler sosyal bilimleri hiçe sayarak işin içinden çıkarlar.

2- DURKHEİMCİ FORMALİSTLER: Ötekilerin tersine, Sosyolojinin bütün sosyal bilimlerle ilişkili bulunduğunu Öne sürerler. Maksatları sosyal bilimleri bilmezlikten gelmektense, elverişli (işlerine gelen) bir biçim, bir şekil altına sokmaktır.

Bununla birlikte, Durkheimcılar ile Formalistler biçimcilikte ortaklırlar.

Önce sırf formalistleri göreceğiz. Sonra Durkheim'a hakettiği başka bir ayırım vereceğiz.

	Formalistlere göre	Durkheimcılara göre
Sosyal olay	Psikolojiktir	Entellektüeldir
Toplumda motor güç	Mesafedir	Sayı ve yakınlık kertesidir
Son sığınak	Psikolojidir	Psikolojidir

Formalistler özellikle Amerika ile Almanya'da görüldüler.

Amerikalı **Em. Bogardus** "**Sosyolojiye Giriş**" (1913), "**Sosyal Psikolojinin Temelleri**" (1931).

Amerikalı **Ed. Ross**, önce **Tarde**'in etkisinde kaldı. Sonra **Mac Dougall**'ın içgüdüler teorisine kapıldı. "**Sosyoloji Prensipleri**" (1920). 1930 yılı o fikrinden de caydı. Sosyal grupların biçimlerini, ilişkilerini incelemeye girişti.

Almanya'da Formalist gidişi daha göze çarpıcı bir evrim gösterdi.

F. Toennies (Doğuşu 1855). Ünlü "**Topluluk ve Toplum: Gemeinschaft und Gesellschaft**" (1887) eserinde Wundt psikolojisinden ilham aldı. Şöyle bir ayırt yaptı:

TOPLULUK (Gemeinschaft) denilen şey "Wesenville: Varlık iradesi"nden çıkar. "*Bu irade biçimlerinin kökleri duygululukta, eğilimde, içgüdüde bulunur, egzersiz ve uygulamayla güçlene-*

rek alışkanlık haline gelir ve inanç yahut güvenç biçiminde olgunlaşır." Topluluk, hısım akrabalık, sempati gibi doğal eğilimlere dayanır. Topluluğun temeli, kişilerin kendiliğinden "consensus: ortak duygululuğu" demek olan görenek (sitte)dir.

TOPLUM (Gesellschaft) denilen şey, serbest "Curville: Seçim iradesi" ile gelişir. Toplum içinde kişi iradesine daha geniş yer bırakan ve kendi kendilerinden dışarıda kalmış bir amaca dayanan gruplar ortaya çıkar. Toplumda göreneğin yerini moda tutar.

Toennies'in deyimlerini ciddiye alacak olsak, topluluk: akrabalıktan doğduğuna göre, Tarihöncesindeki ilkel Kandaşlık Toplumu demek olmalıydı. Oysa, Kandaşlık Düzeni de gene bir toplumdur. Topluma gelince, onu Mukaveleciler gibi kişiler arasında seçim iradesine bağlamak ve bütün sosyal ilişkileri birer moda durumuna sokmak herhalde insanı Hitler'cilere yarar bir kuşa çevirmek olur.

Ne var ki, o toplum ve topluluk ayırdına pek yaman bir anlam veren Alman Sosyologları birbirlerine girdiler. Kimisi toplulukla toplumun karakterlerini her kümeleşmede buldular. Kimisi bu karakterleri ancak zıt kümeleşmelerde sezdi. Topluluk bazen kan ve ırkla nedenlendi; bazan bir kontrat yahut dış zorla ortaya çıkan yapma gruplara zıt bir şey sayıldı. Daha başkaları Fransız sosyologu Durkheim'a benzediler: onun "mekanik dayanışma" ile "organik dayanışma" arasında bulunduğu farkı toplumla topluluk arasına yaydılar.

Böylece bir akıllının attığı taşı kimse kuyudan çıkaramadı. Oysa, Sosyologları şaşkırtan ayırt şuradan ileri geliyordu: Modern Toplumda bir Hukuk, bir de Görenek diye iki kurum yahut iki ilişkiler toplamı vardır. Hukuk: devlet zoruyla kabul ettirilmiş ilişkilerdir. Görenek (örf ve âdet): devlet zoru olmaksızın kabul edilmiş ilişkilerdir. Konu o basit anlamlara indirilirse, toplumla topluluk arasında bulmaca kalmaz ve zıtlık anlamsızlaşsın Almanların toplum dedikleri şey hukuktur, topluluk dedikleri şey âdettir. Onlar hukuksuz toplum olamayacağına inanırlar. Oysa Hukuk: toplumun üzerine yükselmiş bir devletin zoruyla, sanki dışarıdan dayatılmıştır. Zorsuz benimsenilen Göreneğe o bakımdan zıttır. Gerçekte toplumun da topluluğun da kuralları kimi Görenek, kimi Hukuk veya Tüzük biçiminde bulunabilir.

Georg Simmel (1858-1918): "**Soziale Differenzierung: Sosyal Farklılaşma**" (1890) eserinde sosyal çevrelerin çaprazlaşmasından, kişiliğin nasıl ortaya çıktığını anlatır. 1890 yılı ç-

kan "Soziologie" eserinde, Sosyolojiyi: Ekonomi-politik, Hukuk, Medeniyet Tarihi, Demografi, Politika vb. gibi özel sosyal bilimlerden ayırır. Sosyal hayatın "madde"sini sıyrarak sırf biçim'ini (şekil) incelemeye Sosyoloji adını verir. Der ki:

"Böylece, Partilerin örgütlenmesi gibi bir olay artistik evrende olduğu kadar politik çevrelerde, sanayide, dinde dahi görülür."... Gene örneğin, bir çatışma mı incelenecek? Onun faydaları, zararları, gerektirdiği savunma tedbirleri aranmalı. Yoksa rekabet ekonomik midir, dinsel midir, estetik midir ona bakmamalı.

Bu sayın bilgine uyulacak olursa: örneğin bir parti mi kavranılacak, onun neden doğduğu, hangi amacı güttüğü, zararının ve faydasının ne olduğu değil, biçimi önemlidir. İster İşçi Sınıfının ister kapitalist sınıfının, ister ağaların olsun, partinin kuruluşu, işleyişi, tüzüğü, programı aynı kalır... Böylesine bir Formalizm sosyal olayların erkekliğini çıkarmaktan başka neye benzer?

Konu toplumu açıklamaktır. Bay Simmel bu konuya biraz daha ciddilikle eğilince gene Psikoloji Okulunun can kurtaran simidine yapışır. Artık Sosyoloji: Kişicil bilinçlerin "karşılıklı davranış: interactions" temeline dayanır. Bunu söyler söylemez, kendisi de beğenmediği için olacak, döner, bu yolda tersini söyler: "Toplumu kişicil elemanlardan ayrı sui generis (cinsi kendine özel) bir birlik saymak doğrudur," demekten geri kalmaz.

Af. Vierkant'ın 1930-1931 yılları (**F. Toennies, F. Oppenheimer, W. Sombart, F. Eulenburg**) ile birlikte yayınladığı "**Sosyoloji Sözlüğü**" Formalist Okuldandır. Bu zat "**Naturvölker und Kulturvölker**: Doğal Uluslar (yahut İkel Uluslar) ve Kültürlü (yahut Medeni) Uluslar" (1896) eserinde toplumlari ikiye ayırıp şöyle tarif eder:

1- Naturvölker'lerin faaliyetleri irade dışı ve elde olmayarak yapılır.

2- Kulturvölker'lerde faaliyet iyice düşünülmüş olarak yapılır.

Vierkant, Comte'la **Spencer**'in "ansiklopedik" Sosyolojilerini özellikle Sosyolojiden ayırır. Sosyolojinin asıl konusunu şu yönleri çevirir:

1- Grubu grup halinde incelemeli,

2- Grubu teşkil eden "karşılıklı davranış"ları incelemeli,

3- Grupların çeşitli toplumlarda aldıkları (Aile, Klan, Meslek grubu, Sınıf, Parti, Millet, Devlet vb. gibi) biçimleri incelemeli...

Bu grup adını verdiği şeyin mekanizmasını, işleyişini açıklamaya sıra gelince, o da gene ruha başvurur. Kişilere egemen bir "kollektif bilinç" karşımıza çıkar. Böylece, bütün o sınıflandırma dağları bir bilinç faresi doğurmakla sonuçlanır.

Leopold von Wiese, Formalist Okulun en tipik sözcüsüdür. "**Genel Sosyoloji**" adlı kitabının birinci cildi: "**Beziehungslehre: İlişkiler Teorisi**" (1924), ikinci cildi: "**Gebildslehre: Biçimler Teorisi**"dir (1929). **Von Wiese** Sosyolojiyi ikiye ayırır:

- 1- "Genel Sosyoloji" yahut "Saf Sosyoloji";
- 2- Ekonomi, Hukuk, Din, Estetik vb. Sosyolojileri.

Sosyal ilişkilerin mahiyetine [niteliğine] gelince, bu: "Sosyal yahut insanlararası (interhuman)" dediği şey, "insanlar arasında varolan kompleks bir ilişkiler şebeke-si"dir. Sosyolojinin görevi o ilişkileri "sistematiğe sınıflamak"tan ibarettir. İlişkilerin açıklaması üzerine iki atmosfer ortaya atılır:

- 1- İnsancıl fizik atmosfer: Biyolojinin konusudur;
- 2- Beşerî [insancıl] psişik atmosfer: Psikolojinin konusudur.

Her şey bu fizik ve psişik insan elemanlarına indirgenebilir! Böylece, dizi dizi kılı kırka yarmalardan sonra, yarım yüzyıl gerilere, **Auguste Comte** gericiliğinden bile ötelere dönmüş oluruz. Bu arada **Von Wiese**'nin getirdiği yenilik nedir? Şudur: Fizik ve psişik (cismani ve ruhani) insancıl elemanların davranışları ve etkileri: insanların birbirlerine az çok yakın veya uzak oluşlarına göre değişir. Başka deyimle, sosyal ilişkileri yaratan sosyal prose en sonunda "mesafe"nin ürünüdür. Böylece, sosyal ilişkiler bir çeşit miknatis veyahut elektrik olaylarına dönerler.

Von Wiese ilk bakışta insana doğru bir şey mi söyleyecek duygusunu veren şu düşünceyi ortaya atar:

"Sosyal prose bir sıra gerekçeler ister. Bu gerekçeler de karşılıklı olarak bir sıra sosyal olaylar ister. Psikolog, duyguları ve düşünceleri içgüdülerden çıkarabilir. Bizi ilgilendiren şey, tersine, o duygu ve tasavvurların hangi kerteğe dek sosyal hayat örgütüne tabi [bağımlı] olduklarıdır."

Ancak, görünüşe aldanmayalım. Burada "sosyal prose", "sosyal olay" gibi iki büyük laftan bilginin ne anladığı önemlidir. Ona göre:

SOSYAL PROSE demek "MESAFE" demektir. Mesafeden, çeşitlik iki kategori prose ortaya çıkar:

1- Bağ (irtibat) proseleri: Yaklaşma, adaptasyon (intibak: uyma), temsil, birleşme;

2- Ayrılık proseleri: Rekabet, muhalefet, ihtilaf... İşte, bütün sosyal olayların anası bu içyüzleri ve anlamları bilginin karnında kalan çekici (cazibe), itici (dafia) proseleridir. Niçin yaklaşıldığı, nasıl birleşildiği, neden ihtilafa düşüldüğü, yani proselerin kendileri Formalist Sosyologların değmekten [değnemekten] korktukları birer ateş gibi uzak kalır.

SOSYAL OLAYLAR: Sosyal proselerin yarattığı "sosyal biçimlerdir. Üç biçim vardır:

1- Yığınlar (Kitleler): Yığın içinde kişilerin (fertlerin) ilişkisi doğrudan doğruya kollektif harekete etki yapar. Bu yığının da çeşitleri vardır: "Kişicil yığın", "Soyut yığın", "Halk yığınları", "Kamu: Amme", "Efkâr'ı Umumiye: Kamuoyu" vb.

2- Gruplar: Öncekine oranla daha sürekli sosyal biçimlerdir. Bunlarda kişiler birbirlerine karşılıklı olarak aitmişler gibi görülebilirler.

3- Soyut kollektifler: Devlet, Kilise, meslekler, sınıflar, sosyal kollektifler, güzel sanat ve bilimlere mahsus ruhsal kollektifler...

Sayabildiğiniz kadar sayabilirsiniz. Bu zavallı okul çocuklarını bol bol sınıfta çaktırmaya yarayan ve insana hayranlık duygusu aşılama kalkışan bilgincil sınıflamalardan sonra, von Wiese'nin önemle dikkat tavsiye ettiği şey şudur: Aman, o sosyal biçimleri "cevherleştirmek" yoluna gitmeyin; yani, o şekillerin birer içleri bulunduğunu söylemekten sakının. Çünkü, toplum "objet fictif: mevhum [hayali] nesnedir. Toplumun varlığı sırf ideolojiktir. Yani fikirden, hatta sözden ibarettir!

Velhasıl, Sosyologların eline düşen canlı ve somut toplum, kırpıla kırpıla Nasreddin Hoca'nın kuşundan beter esrar parçalayıcı, mefruz [varsayılan] ve mevhum [hayali] Hüma Kuşu'na çevrilir.

Formalizm üzerine iki söz daha.

Bütün sofizmler (safsatalar) ve demagojiler (kuru lafla kuru kalabalığı aldatmacalar): kendilerine az çok içten inanmış adamlarını bulabilirler. Bunun sebebi her demagojide üstü yaldızlı bir sürü "sözde doğru" bulunmasıdır. Kimi olaylar "göz aldatma" biçiminde sömürülebilirler. Beheri ünlü birer üstat kesilmiş Metafizik Sosyoloji sofistlerini dinlerken şunu görürüz: demagoji bir sıra olayları ele alır ama, oldukları gibi değil ol-

madıkları gibi yorumlayarak bozar. Bu tahriflerin topu birden iki ana tezde toplanır:

- 1- İÇTEN ve ÖZDEN ayrı genel ve soyut bir BİÇİM,
- 2- O biçimi yorumlayan mistik bir MESAFE...

1- BİÇİM konusu: Formalistler, Genel Sosyolojiyi, sosyal bilimlerin felsefesi durumuna sokmak isterler. Biliyoruz, eskiden Felsefe'ye "bilimlerin bilimi" denirdi. Bu söz eski çağlar için bir ihtiyaçtan çıkmıştı. Bilimlerin bıraktıkları boşlukları doldurup insan düşüncesine sistemli bir birlik vermek, dünya görüşüne bir ideoloji bütünlüğü yaratmak gerekti. O birlik ve bütünlüğü, her filozofun çağındaki kafa yapısıyla tasarladığı sistemler temsil ediyordu.

19. yüzyılın ikinci yarımından beri bilimlerin erdikleri büyük buluşlar, evren kavrayışında birlik kurmak için felsefe kılıklı uydurma ilişkilere yer bırakmadı. Bilimin eksiğini ancak bilim bütünleyebilirdi. Gerçeklik bu olmakla birlikte, bugün bile henüz felsefe sistemleri okunmuyor, uydurulmuyor mu?

İşte Formalist Sosyologlar egemen eğitim ve öğretimin sistem skolâstiğine boğduğu insan beyinlerindeki o sistem zaaftından yararlanıyorlar. Felsefe nasıl bilimlerin üstüne kanat geriyorsa, tıpkı öyle Sosyoloji de sosyal bilimlerin üstüne kanat germeli, denilmek isteniyor. Böylece, kafalarda yerleşmiş kötü alışkanlıklardan faydalanılıyor. Oysa, bir bilim olması gereken Sosyolojiyi Felsefe kılığına sokmak bilim olmaktan çıkarmaktır. O yüzden bütün metafizikçiler gibi Formalistler de bilim değil tarikat kurarlar.

2- MESAFE konusu: Formalizmin özellikle yaptığı gözbağcılık "Mesafe" sözcüğünde toplanır.

Modern Avrupa Medeniyeti ilerledikçe nüfus yoğunluğu arttı. Özellikle büyük şehirler köylerin tersine ve zararına gelişti. Bu olay insanlar arasındaki mesafeyi gittikçe daralttı. Bu olayı bütün toplum yorumlarında her kapıyı açan maymuncuk gibi kullanmak Formalistleri bir çeşit fikir yankesiciliğine götürdü.

Oysa, insanları ayıran mesafenin azalıp çoğalması, toplum yapısındaki gelişimin nedeni değil sonucudur. Yani, insanlar arasındaki mesafeyi toplumun gelişimi tayin eder, yoksa mesafe değişmesi insan ilişkilerini belirlemez.

Sırf insanlar arasındaki mesafenin azalışı hiçbir zaman toplumda aynı sonuçları yaratmaz. Çin ve Hindistan nüfus yoğunluğu bakımından birçok Modern Avrupa ülkelerinden geri kal-

maz. Orada insanlar arasındaki mesafe azaldı diye, Yakın ve Uzakdoğu, Batı toplumuna dönmemiştir. Demek Formalistlerin mesafe üzerine yaptıkları yorum ancak kendi okullarındaki çocukları kandırabilir.

3- Durkheimc>I>k

Durkheimcılık daha açıkgoz bir Formalistliktir. Bununla birlikte Formalistlikten başka bir şey değildir. Onun için, Formalizm üzerine söylediklerimizi burada tekrarlamayacağız.

Meşrutiyet Türkiye'sinde Edmond Demolins'den sonra en tanınmış Sosyolog Durkheim oldu. Durkheimcılık bütün o mistikliği ve Formalizmi sayesinde, Ziya Gökalp'in çabalarıyla, Meşrutiyet çağının resmi Osmanlı Sosyoloji Okulu oldu. Bugün bile Sosyoloji denildi mi, Durkheim'ı ananlar, içtenlikle Durkheimcılığın aydınlatıcı bir bilim olduğuna inananlar çoktur...

Bununla birlikte, Avrupalı üstatları dururken, bizdeki taklitle ri ile, örneğin Ziya Gökalp Sosyolojisi ile uğraşmayacağız. O kavramın gittikçe gözden düşmesi ayrı çabayı gereksiz kılmıştır.

Metafizik Sosyolojilerin hangi kaynaktan ve ne maksatla çıktıklarını en iyi göze batıran akım Fransız filozofu **Emile Durkheim** (1858-1917) çevresinde toplanır.

Durkheim, Sosyolojinin sosyal bilimlerden kaçışını doğru bulmadı. Her gün çıkan yeni sosyal gerçekler önünde kaçmak, avcıyı görmüş keklik gibi başını karın içine saptamaktan farksızdı. Onun için, Ekonomi-Politik, Demografi, Hukuk Tarihi, Din Tarihi vb... gibi yeni bilimler ele alınmalı, metafizik açısından dilenen burjuva yönlerinde yorumlanmalıydı.

Yalnız bu yorumlama ustaca yapılmalıydı. Onun için Durkheim, acemi Formalistleri ve resmi Sosyologları gözü önüne getirerek şöyle der:

"Bir yandan konuları aynı olmakla birlikte, yakın akraba olduklarını, inceledikleri olayların derin monotonluğunu bilmeyen ve bu monotonluğun akla yakın bulunduğunu ancak üstünkörü sezen oldukça tutarsız bir sürü bilimler veya sözdabilimler var; öbür yanda o birliğin farkına varmakla birlikte olayların inceleniş yordamına etki yapamayacak kertede yükseklere kanat germiş olan Sosyoloji var."

Doğrusu 19. yüzyıl sonlarında sosyal konulu burjuva bilimlerinin görüntüsü öyle idi. Hepsini sanki bir çeşit "bilim fobisi" kaplamıştı. Ancak, bu hastaca korku Metafizik Sosyolojilerde

ađır basıyordu. Tarihsel Maddecilik yalnız sosyal bilimleri deđil, bütün bilimleri kesince benimsemiřti. Öyleyken, Tarihsel Maddeciliđi hiç görmemiřçe kendini beđenen Durkheim, kendisinde bir bilimlerst Tanrıcił g buldu ve o gafletle řöyle konuřtu:

"Demek en acele reform Sosyoloji düşüncesini o özel tekniklere kadar indirmek ve böylece o teknikleri bilim durumuna çıkarmak olurdu. Ancak bu şartla Sosyoloji soyut bir metafizik olmaktan çıkar ve uzmanların emekleri: birbirleriyle bağsız, açıklayıcı değeri bulunmayan bir sıra monografiler olmaktan öteye geçer."

Oysa Engels ikide bir şöyle yazmıştı:

"Bizim tarihsel kavrayışımız her şeyden ,önce etüt yapmak için bir direktiftir... Tarihi baştan başa çeşitli sosyal formasyonların siyasal, hukuksal, estetik, filozofik, dinsel vb. yordamlarını mantıkla ortaya çıkarmayı denemeden önce o çeşitli sosyal formasyonların varoluş şartlarını bütün ayrıntılarıyla yoklamak, bütün Tarihi yeni baştan incelemek gerekir." (**Conard Schmidt'e Mektup**, 5. Ağustos 1890) Bu direktif bütün sosyal buluş ve ilişkileri gözden kaçırmaksızın incelemek metodu değil miydi?

Evrende bir Sosyoloji Okulu kurmaya kalkışmış olan kimse, Tarihsel Maddecilik gibi bir dev düşünce dünyasını tanımlalıktan gelebilir miydi?

Durkheim ilkin Tarihsel Maddecilikten habersizmişçe en ba-yağı bir Formalist oldu. Sonra, onun yetmediğini görünce, doğrudan doğruya Tarihsel Maddeciliğe çatmadan edemedi. Boğuşa boğuşa her gün biraz daha burjuva toplumunun ycerlerine yükseldi. Sonunda, ayakları büsbütün yerden kesilip Spiritüalizm [Ruhçuluk] bulutlarına dek uçup gitti. Durkheimciliğin o mutsuz gelişimini yani soysuzlaşmasını eserlerinin tarih sırasıyla izlemek mümkündür.

1893 tarihli "**İşbölümü**" kitabında: *"Ruhsal yaşantıyı maddecı yaşantının iekleşmesinden başka bir şey saymayan bütün doktrinlere savaş açmakla"* bilim uğruna pek büyük hizmetler gören spiritalistleri vd. Arada da şunu söyledi: *"Ruhsal yaşantının hiçbir maddecil sebebe uymadığı ve ruh hayatını doğa dışına çıkarmak gerektiği sonucuna varılamaz."*

"Oluşumu sırf psiko-fizyoloji ile kavranılamayan geniş bir bilinç alanı vardır diye, o alanın tek başına biçimlendiği ve dolayısıyla da bilimsel araştırmalara asi olduğu sonucu çıkarılamaz. Yalnız, o alanın sosyo-psikoloji adı verilebilecek başka bir

olumlu bilime ait olduğu sonucu çıkar. Doğrusu bilinç alanının maddesini teşkil eden olaylar katışık tabiattadırlar [doğadadırlar, yapıdadırlar]. Bu olaylarda dahi öteki ruhsal hadiselerde görülen ana karakterler vardır. Ama, bu karakterler sosyal nedenlerden ileri gelir... Demek, bilinç durumlarımızın çoğu genellikle insanın psikolojik doğasından değil, bir yol toplum haline gelmiş insanların, az çok kalabalık, az çok birbirine yakın oluşlarına göre karşılıklıca birbirlerini etkileyiş yordamlarından ortaya çıkarlar. Grup yaşantısının ürünü olan bilinç hallerini ancak grubun doğası açıklayabilir."

Yıl 1893. Tarihsel Maddecilik bütün insanıl ve sosyal olayları bir düşünce anıtı bütünlüğünde açıklamış. Durkheim hâlâ sosyal ilişkiler yerine kimi insan olaylarını "kalabalık, yakınlık" gibi biçimlere saplatıyor. Gerçi, "işbölümü" gibi ekonomik bir ilişkiyi incelemek cesaretini göstermiş gibidir. Ne var ki, o incelemeyen herhangi sağlam bir Ekonomi görüşüne varacağından korkulamaz. Çünkü, olaylara değil kendi sağduyusuna önem verir. Örneğin, "kapalı ekonomiler nasıl olur da işbölümü ile birbirlerine bağlanırlar?" sorusuna karşılığı şu olur: "Şeylerin gücüyle, bir çeşit doğal aşınma yoluyla"... Ne ucuz "açıklama" değil mi? Falan sosyal kurum niçin yıkıldı?.. Çünkü eskidi, ihtiyarladı, aşındı da ondan!

Biçare Durkheim, Sosyoloji adına böylesine toyca tekerlemelere düşünce bile, dindarların ve ruhçuların yayılım ateşine uğramaktan kurtulamadı. Gerçekte yaptığı ince bir manevraydı. Bakışı Tarihsel Maddecilikten ötelere çekmek ve oyalamak istiyordu. Ne var ki, ateşle oynadığı ortada idi. Çünkü, onunla yola çıkan Durkheimcilerin en beceriklileri, üstatlarının yavan reddiyelerinden çok, Tarihsel Maddeciliğin sarsılmaz metoduna kapılıyorlardı. Durkheim'in kendisi ördek yumurtaları üstüne kuluçkaya yatmış tavuğun serüvenine dönüyordu. Bütün namuslu öğrencileri Marksizm akımına tutulmuşlardı.

Buna karşılık ise, Tarihsel Maddeciliği Ekonomi alanında yeneyim derken "Sosyolojiye Ekonomi sokuyorsun" diyenler çıkmıştı. Kendisini kollektivist sayanlar arkadan vuruyorlardı. Durkheim'in o çetin durumunu en iyi anlatan, gene kendi adamlarından **Mauss**'tur. Bu zat Durkheim'in "Sosyoloji" derslerine (1895-1896) yazdığı önsözde şöyle diyor:

"Durkheim bir taraf tutmak ve o tarafı gerekçelendirmek istiyordu. Böyle davranmak eğilimin kimi küçük kişicil olaylardan, kimi daha ağır bir sıra olaydan ileri geliyordu. İŞBÖLÜMÜ

eseri üzerine, alingan ahlâkçılarının ve birçok klasik yahut Hıristiyan iktisatçıların savurdıkları kolektivizm suçlamasına çarpılıyordu... Öte yandan, kendi öğrencileri arasında en parlak olanlarından kimileri sosyalizme ve hele Marksist, hatta Guedist (Fransız Marksisti Geudes tarafı) sosyalizme doğru din değiştiriyorlardı."

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olan Durkheim şimdi ne yapacaktı? Paçaları sıvadı. 1894 yılı "**Sosyoloji Metodunun Kurallarını**" yayımladı. Bu eserde, bir yandan daha keskin Formalizmi savundu. Örneğin şöyle dedi: "Sosyal Morfoloji olayları kolektif yaşantıda ve dolayısıyla da Sosyoloji açıklamalarında üstün rol oynar." Konu ettiği "Sosyal Morfoloji" nedir? "**İşbölümü**" eserinde gördük: Grupların "hacim" yahut "kesafetlerinden [yoğunluklarından] ibarettir. Durkheim'a göre madem ki: "Sosyal olayları belirlediren şart, toplulaşma olayından ibarettir", öyleyse az çok önemi olan her sosyal prosenin ilk şartı toplumun iç yapısında bulunur... Bu anlatışa bakılırsa, Durkheim'ın açıklama yapıyorum diye yaptığı şey totolojidir: toplum hadiseleri, toplum hadiseleridir, gibi bir şeydir. Böylece "şekil: biçim"i kurtardığına inanır. Sonra, sosyal olayların özelliğini uluorta inkâr etmenin zararlı olacağını kendisini suçlayanlara şöyle anlatır:

"Toplum, sırf bir kişiler toplamı değildir. Kişilerin toplum tasmasıyla biçimlenen sistem: kendine özge karakterleri olan hususi bir gerçekliktir. Elbet, Özel bilinçler verili (muta) bulunmadıkça ortada hiçbir kolektif üreyemez; ama bu gerekli şart yeterli değildir. Kişi bilinçlerinin toplulaşması, mezcılması [katişik, karışık olması] ve herhangi bir yordamda kombine olması gereklidir; sosyal yaşantı o meze [bileşik] (kombine) oluştan çıkar. Dolayısıyla da sosyal yaşantıyı o mezculuş [bileşik oluş, bileşme] açıklar. Kişicil ruhlar kümeleşerek, içice girerek, kaynaşarak, istenirse ruhsal diyelim, ama yeni türde ruhsal bir kişilik meydana getiren bir varlığı doğurur... Grup, onu teşkil eden üyelerin tek başlarına yapamayacakları gibi düşünür, duyar ve hareket eder. Öyleyse, tek başına üyelerden yola çıkıldı mı, grubun içinde olan bitenlerden bir şey anlaşılmaz. Kısacası, Psikolojiyle Sosyoloji arasında: Biyolojiyle Fiziko-şimi [Fiziko-kimya] bilimleri arasındaki gibi bir bağ kopukluğu bulunur."

Durkheim, o dolambaçlı yollardan nereye varır? Kırk yıl önce Marks "Kapital" kitabında işbirliğini (kooperasyonu) inceler-

ken şunu göstermişti: Kişiler kooperasyon yaparken tek tek işledikleri zamandakinden gerek nitelik ve gerek nicelik bakımından daha yüksek verimli olurlar. Dürkheim bu açık ve ispatlanmış olayı önce ruh evrenine aktarır. Orada nereden geldiği bilinmeyen kişi ruhları birbirleriyle kucaklaşırlar, bundan Ruhçu Sosyologların Tanrılaştırdıkları "kollektif bilinç" doğar.

Toplum elbet insan topluluğudur. Toplumda insan ruhları da kaynaşabilir. Ancak, bu kaynaşmadan sonra çıkan kollektif bilinç neden bugün kişicil bilincin tıpkısı değildir? Dün öyle bir kişicil kollektif bilinç zıtlığı var mıydı? Yarın olacak mıdır? Bütün bunlara karşılık yok.

Beride Tarihsel Maddecilik, Metafizik Sosyolojilerin örtbas ettikleri her sosyal problemi çözüyor. "En son çözümlemede" ekonomi ilişkilerinin öteki üstyapı ilişkilerini belirlediğini kabartılandırıyor... Sakın Durkheim böyle bir eğilime kapılmasın. Durkheim, tövbe istiğfar ederce istavroz çıkartıyor ve diyor ki: "Ekonomik" denilen şey insanın maddecil ihtiyaçlarını giderir. Öyleyse, "organik" ve dolayısıyla da "kişicil" bir şeydir. Ve bu sofist demagoji işiyle toplumun temeli olan ekonomik ilişkileri toplum dışına sürebildiğini sanır.

Makine bir ekonomik ihtiyaç aygıtıdır. Aynı zamanda bir kapitalistin malıdır. Makinelerin bulunduğu fabrikada yüzlerce işçi bir arada çalışır. Üretilen matahlar [metalar] toplum ölçüsünde dağıtılır, değiş edilir. Bütün bu ekonomik ilişkiler hangi tek kişinin tek başına bir organı olabilir? Durkheim'in karıştırmak için parmağına doladığı işbölümü, en az birden çok kişinin arasında yapılmaz mı? Durkheim o gibi gerçeklikleri kulağının arkasına atar. "*Sırf ekonomik ilişkiler insanları birbirinin dışında bırakır*" gibi cevherler yumurtlar. Bir fabrika, üretimiyle yüzlerce işçiyi, uzmanı ve patronu bir araya getirir. İlk madde ve pazar arama yollarından bütün bir ülkeyi kapsadığı gibi, bütün dünya insanlarını da ilgilendirir. Durum böyleyken, Durkheim ekonomik ilişkilerde insanları birbirinin dışında bırakan karakteri nerede buluyor?

Marks "**Kapital**" inde şunu açıklar: Kapitalist üretim plansız ekonomi olduğu için insanların alinyazıları matahların değer ölçüsüyle çizilir. Matahların değerleri ise, ancak pazarda belli olur. Bu yüzden herkesin kaderi kimsenin düzenleyemediği pazar gibi esrarlı bir güçle güdüdür. Matahların insandan bağımsızmışça alinyazısı çizer olmaları matah fetişizmini yaratır.

İnsan kendi yaptığı şeylere hükmünü geçirmek şöyle dursun, o şeylerin hükmü altına düşer. O zaman ekonomi ilişkileri insanların dışında, onları birbirine düşüren, yırtıcı hayvanlarla dolu esrarlı bir cöngül ormanına döner. Ancak, bu tip ekonomi bezirgan ekonomisidir. Yedi bin yıl sürmüş ve insanları hayvanlaştırmış, birbirlerine yadlaştırmış olsa bile tarihsel bir düzendir. Yani geldiği gibi geçecektir. Durkheim ise o düzeni insanlık için hiçbir zaman değişmeyecek genel ve mutlak bir kategori sayar. O yoldan Tarihsel Maddeciliğin ekonomik determinizmini küçük düşürmeye çalışır.

Bunu ne zaman yapar? Tarihsel Maddecilik kargaşalı kapitalist toplumdaki bilinçten kaçan sebepleri bilince çıkardığı zaman. Böylece, Tarihsel Maddeciliği hem yanlış anlatmaya, hem de baltalamaya girişir. Örneğin Durkheim 1897 yılı Labriola'nın "**Maddeci Tarih Kavramı**>" adlı kitabı üzerine Revue Philosophique'te yayınladığı yazıda şöyle der:

"Sosyal yaşantı ona katılanların edindikleri kavramlarla değil, bilinçten kaçan derin sebeplerle açıklanmalı, diyen düşünceyi bereketli sayıyoruz."

Dikkat edelim. Durkheim "bereketli" sözcüğü ile Marksizme şapka çıkarırken, Tarihsel Maddeciliği mekanik anlayışıyla bozmaya çalışır. Sanki Tarihsel Maddecilik sosyal yaşantıyı ebediyen bilinç-dışı sayıyormuş gibi, onun yerine kendisi şöyle bir çözüm yolu teklif eder:

"Biz bu şeyleri (bilinçten kaçan nedenleri) özellikle toplumlaşmış kişilerin gruplaşma yordamında aramayı düşünüyoruz. Hatta, bize öyle geliyor ki, o şartla ve ancak o şartla Tarih bir bilim durumuna girebilir, dolayısıyla da Sosyoloji varolabilir. Çünkü, kolektif tasavvurların [düşüncelerin] kavranılır olması için, bir şeyden gelmesi gerekir. Ve bu tasavvurlar [düşünceler] kendi üzerlerine kapalı bir çember teşkil edemeyeceklerine göre, onların kaynağı kendi dışlarında bulunmak gerektir. Ya, kolektif bilinç, tasavvuru [düşünülmesi] imkânsız bir çeşit mutlak olarak boşlukta yüzer; yahut sonuç olarak uyduğu bir cevher aracılığıyla geri kalan dünyaya bağlanır."

Bu ağdalı bilgin sözleri hep objektif toplum kanunlarını bulma pozundadır. Durkheim ilk defa kendisi bu düşünceyi ortaya atmış gibi konuşur. Oysa, yüz yıl önce **Saint-Simon** şöyle demişti: *"İnsanlar evrime farkına varmaksızın uyarlar."* Kırk yıl önce (1859 yılı) Marks "**Ekonomi Politüğün Eleştirisi Üze-**

rine" adlı kitabının önsözünde, Durkheim'ın kendisine mal etmeye çalıştığı objektif sosyal kanunları açıkladı. Şöyle diyordu: *"İnsanın varlığını belirlediren bilinci değil, tersine, bilincini belirlediren sosyal varlığıdır."*

Ancak, Tarihsel Maddecilik bilincin maddecil açıklamasını gösteriyordu. Dünya kör gelmiş kör gidecek demiyordu. Sosyal kanunlar bilince çıkarılırsa insanlığın görerek ve bilerek ilerleyeceğini anlatıyordu. Durkheim ise kişi bilinçleri üstünde nedeni bilinmez bir "kollektif vicdan" varlığını Tanrılaştırıyordu. Marks kişi bilinciyle toplum gidişi arasındaki ilişkiyi üretim prosesine bağlarken şöyle diyordu:

"Burjuva üretim ilişkileri sosyal üretim prosesinin en son çelişkili biçimidir. Bu çelişki kişicil anlamda değil, kişilerin sosyal varoluş şartlarından doğmuş bir çelişkidir."

Ruhçu Sosyologlarla Durkheim ve çömezleri "kollektif bilinç", din adamları "kaza ve kader", basit insanlar "talih ve tesadüf diyorlardı. Tarihsel Maddeciliğe göre bütün o esrarlı olaylar anarşik bezirgan üretiminin kaçınılmaz sonuçlarıydı. Bu çelişkiler kapitalizmle birlikte en yüksek anarşiye dek çıkmışlardı. Çünkü, artık sonları gelmişti. Sosyal çelişkiler son hadlerine varıp kendi kendilerini inkâr ettikleri gün, diyalektik sıçrama ile ortadan kalkacaklar. O zaman kişi bilinciyle toplum gidişi arasında çelişki kalmayacaktır ve böylece "kollektif bilinç" kâbusu, "kaza kader" hüması, "tesadüf talih" kuşu tarihe karışacaktır.

Tarihsel Maddeciliğin açık, temiz, güçlü bilimsel kanısıyla Durkheim'ın mistik, biçimsel ve fatalist taklitçiliği arasında uçurumlar yok mudur? Öyleyken, Durkheim kendi kavrayışıyla Tarihsel Maddeciliğin birbirine karıştırılmaması için ba-yağı kanteri döker:

"Bu karıştırma" der "her türlü asıl ve esastan çıplaktır ve ona bir son vermek önemlidir. Bilimsel değerleri göze batırca eşitsiz olan bu iki teori arasında hiçbir dayanışma yoktur."

Durkheim'ın tek doğru sözü de burada saklanır. Ona göre her şey "endüstri tekniğinin durumu"na uymaz. "Ekonomik faktör" ilerleyişin zembereği değildir. Durkheim bu mekanik tahrifleri Tarihsel Maddeciliğe daha iyi bulaştırmak için şunu belirtir: Güya Tarihsel Maddecilik ekonomiden başka bütün sosyal ilişkileri "epiphenomen: gölge hadise" saymakta imiş. Bu "psiko-fizyoloji gölge had isecil iş i" iddiasına karşı Engels çoktan şu susturucu karşılığı vermişti:

"Tarihin maddeci kavranışına göre, Tarihte en son duruşmada, belirleyici olan faktör gerçek hayatın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marks, ne ben bundan öte hiçbir şey direktmedik. Ama, eğer bize ekonomik faktörün biricik belirleyici güç olduğu söylenirse, o zaman ilk söylenilen cümle kof, soyut ve saçma bir lafa çevrilmiş olur."

Ne var ki Durkheim'ın amacı, Tarihsel Maddeciliği anlamak değil, anlaşılabilir bir kılığa sokmaktır. O amaçla ekonomi faktörünün karşısına, en sonra, Tanrısı bulunmayan Dini diker. Durkheim'a göre: "Sosyal olayların en ilkeli" teknik değil, dindir. "Prensipte (ilkede) her şey dindir. Onun için dini ekonomiyeye indirgeyecek hiçbir araç ve o indirgemeyi gerçekten yapacak hiçbir girişkinlik tanımıyoruz."

Gerçekte Tarihsel Maddecilik hiçbir zaman dini doğrudan doğruya tekniğe bağlamak gibi mekanikliğe düşmez. Din, sosyal ilişkiler ehlamının [piramidinin] en üst tepesidir. Teknikle din arasında: sosyal ekonomi, sosyal sınıflar ve zümreler, hukuk, siyaset, kültür, güzel sanat vb. gibi yığın yığın başka ilişkiler vardır. Her sosyal olay gibi din de o sonsuz ilişkilerin karşılıklı etki ve tepkilerine bağlanabilir. Engels Tarihsel Maddeciliği "ekonomik faktör" manisiyle soysuzlaştıran beceriksizlere şöyle çatar:

"Ekonomik durum temeldir. Üstyapının çeşitli faktörleri -sınıflar dövüşünün siyasal biçimleri ve sonuçları, yenen sınıfça savaş kazanılır kazanılmaz kurulan düzen; hukuksal biçimler; ve gene elbet savaşa katılanların kafalarında bütün o gerçek dövüşlerin bıraktığı yankılar, siyasal, hukuksal, felsefeci teoriler, dinsel kurullar ve o kurulların sonradan geçirdikleri dogmatik sistemler biçimindeki gelişimler- tıpkı öyle tarihsel dövüşlerin akışı üzerine etki yaparak, birçok durumlarda egemen olarak biçimleri belirlerler. Bütün bu faktörlerin eylem ve karşılık-eylemi vardır."

Fransa gibi ileri bir ülkede üniversite kültürü yapan bilginin hem olumlu bilimlere hem de Tarihsel Maddeciliğe böylesine aykırı davranışı gittikçe soysuzlaşır. 1908 yılı "Ekonomi Politik Sosyetesini" içinde birisinin ekonomik olay deyivermesinin Durkheim'a hafakanlar bastırıldığı meşhurdur. Durkheim bir ara "maddecil" saydığı ekonomi ilişkilerini, sonra "kanaat şeyleri" diye soyutlaştırır. Şöyle der:

"Ekonomi Politikin incelediği olaylarla öteki sosyal bilimlerin konusunu teşkil eden olaylar pek başka başka tabiatla [doğa-

da, yapıda, nitelikte] görünürler." "(Ekonomik olaylar) ya topluma katılmış şeyler, yahut daha önceki sosyal faaliyet ürünleri" olur. Durkheim bu Lapalis'in gerçeklerini tekerledikten sonra, her şey ispatlanmışça şunları yazar:

"Besbellidir ki bunların (ekonomik şey ve ürünlerin) ne birinden, ne ötekinden sosyal değişiklikleri belirlemlendirecek itki vuruşu gelemmez. Çünkü, onlarda hiçbir motor gücü yoktur." Çünkü ekonomik olaylar "kımıltısız" ve "statik"tirler.

Demek üretici güçler: Avrupa'yı uzak dış ülkelerde hammadde ve pazar aramaya götürür, sömürge çapul ettirip büyük endüstriyi kurdurur, serbest rekabeti kaldırıp teknelci şirketlerle cihan dengesini ekonomik ve politik kesin bunalımlar çağına sokar... Ama bütün bu olaylar Durkheim'a göre bayağı durgun birer hareketsizliklerdir.

Durkheim yaptığı uydurularla tarihin gerçek motorunu bir yana ittikten sonra, topluma kendi işkembesinden bir filozof motoru takmaya kalkışır. Bu motorun iki ürün vermesi gereklidir:

- 1- Etika (ahlâk bilimi),
- 2- Bilgi Teorisi.

Bu dört başı mamur uyduruk felsefe sistemi BİLİNÇ adını verdiği filozof taşı üzerine dayanacaktır. Ancak, eski metafizik doktorları, kişicil bilinci ele alıyorlardı. Durkheim daha çağdaş bir İspiritizmacılık çabasıyla "kollektif tasavvur [düşünce]" (yahut bizde Ziya Gökalp'in meşhur ettiği "ma'şeri [toplumsal] vicdan") lâbirenti içine girer. "Repesantation Collectives" üzerine yazdığı yazıda kollektif bilinci şöyle tarif eder: "*Toplumu yaratan ilkel bilinçler arasında değiş tokuş edilmiş etki ve tepkilerin ürünü olan kollektif tasavvurlar [düşünceler], doğrudan doğruya ilkel KİŞİCİL bilinçlerden ortaya çıkmaz. Belki onları aşp taşar.*" Kollektif bilinç: "*bütünlüğü içinde küme demek olup ancak kişicil bilinçlerin aracılığı ile dileyebilmekte, duyabilmekte, etkileyebilmekte ise de gene düşünür, duyar ve diler.*"

Durkheim burada neden sosyal bilincin kişi bilinciyle çatıştığını açıklamıyor. Yalnız sosyal bilincin Tanrı gibi insanüstü soyut bir güç olduğunu anlatmaya çalışıyor. Gerçekte kollektif bilincin Tarihsel Maddecilik bakımından açıklanması açıktır. İnsanüstü hiçbir toplum olayı bulunamaz. Durkheim nedenlerini bulamadığı kollektif bilincin, derinleştirilirse Tarihsel Maddeciliğe varılacağını sezerek korkuyor. "**Dinsel Yaşant>n>n İlkel Biçimleri**" kitabında şu "ilgililere bildiri"yi yapmaktan kendini alamıyor:

"Bu din teorisinde (toplumu dinle açıklamakta) Tarihsel Maddeciliğin basit bir gençleşmesini görmekten sakınılmalıdır. Öylesine bir görüş, düşüncemiz üzerine fena halde aldanmak olurdu. Dinde esas bakımından sosyal bir şey bulunduğunu gösterirken, hiç de demek istemiyoruz ki; Din toplumun maddecil biçimlerini ve dolaysız yaşantı zaruretlerini [zorunluluklarını] başka bir dilde deyimlendirmekle yetinir... Kişicil bilinç nasıl sinir sisteminin basit bir çiçekleşmesideri ibaret değilse, tıpkı öyle, kollektif bilinç de morfolojik temelinin basit bir epifenomeni (gölge hadisesi) olmaktan başka şeydir."

Dürkheim hep Tarihsel Maddecilikle karıştırılmaktan korkuyor. Metot konusunda göreceğiz: hep Tarihsel Maddeciliği tahrif ederek çalmakla ün yapacaktır. Namuslu hırsız çaldığının cezasını üç beş yıl hüküm giymekle geçirir. Fikir hırsız ölümünden sonra dahi çarmıha gerilir. Durkheim'ın korkusu bundandır. Kişi bilinci onun zannettiği gibi basit bir sinir sisteminin çiçekleşmesi değildir: sosyal üründür. Kişi bilinci toplum ilişkilerinin insan beyninde yankılaşması ve minyatürleşmesidir. Bu olayı tersine çevirip elbet kollektif bilinç kişi bilincinin kaynağı yapılamaz. Ancak, Durkheim için her şeyin yaratıcısı olan kollektif bilincin kaynağı nedir? "**İntihar**" (1897) eserinde sosyal yaşantıyı "aslı bakımından bir tasavvur [düşünce] olayı" sayar. Bir yıl sonra (1898) "**Kollektif Tasavvurlar**" yazısında kollektif bilinci bir çeşit devr'i daim makinesine benzetir. Der ki:

"Bir yol ilk bir tasavvurlar fonu biçimlendi mi, o tasavvurlar kendilerine özge bir hayat yaşayan, özellikle otonom (muhtar: özerk) realiteler haline gelirler." "Bunların yakın nedenleri, sosyal yapının falan veya filan karakteri değil, başka kollektif tasavvurlardır."

Durkheim'ın mistikleştirdiği kollektif tasavvurlar üzerine söylediği de gene Tarihsel Maddecilikten bozarak yapılmış bir aşırmadır. Tarihsel Maddecilik kollektif tasavvurlara bilimsel adıyla "ideoloji" (fikriyat) adını verdi ve Durkheim'dan çok önceleri ideolojinin "*bağımsız bir hayat yaşayan, bağımsızca gelişen ve sırf kendi kanunlarına boyun eğen bir sıra bütünlükler halinde düşüncelerin art arda gelişi*" (Engels, Ludwig Feuerbach, Türkçe, s. 78) olduğunu bildirdi. Bu noktadan Durkheim'dan yeni öğrenilecek bir şey yok. Ancak, o ideolojinin "ilk fonu" (ana mayası) hangi kaynaktan doğmuştur? Durkheim

bu soruya yalnız üniversite ulemamızı kırıp geçiren bir sürü frazeolojiler [lafabelikleri] yaparak karşılık verdiğini sanır. Örneğin, "değer yargısı: jugement de valeur" sözü çevresinde kongrelere (1911) şöyle sloganlar atar:

"Toplum sırf kimi yaşantı görevleri uğruna örgütlenmiş bir vücuttan ibaret sayıldığı gün küçültülmüş olur. Vücutun içinde bir ruh (ame) yaşar. Bu ruh kollektif fikirlerin toplamıdır."

Neden "canlı görev" toplumu küçültüyor da, "ruh" büyültüyor? "Ruh" en sonunda bir "canlı görev" değil midir? Toplumda ruhçul olayları hangi "canlı görevler" yaratmıştır? Durkheim orali bile olmaz. "Bilimlerde Metot" kitabında işçi ücretlerini bile ruh meselesi yapıp çıkar:

"İşçi ücreti kimi moral şartlara tabidir [bağlıdır]." der. "Ücret, bir insan varlığının dilediği genlik (refah) üzerine edindiğimiz düşünceye göre, yani, en sonunda insan kişiliği üzerine edindiğimiz fikre göre alçalıp yükselir."

Böylece, işçinin geçimi de Metafizik Sosyologların uydurdıkları "kollektif ruh" Tanrısına adak olur.

Ana fikirleri böylesine saçma olan Durkheim oturur, kendisine geniş bir Sosyoloji incelemeleri programı çizer. 1909 yılı programın ana çizgileri şöyle sıralanır:

I- SOSYAL MORFOLOJİ

- Milletlerin sosyal örgütle ilişkili Coğrafya temelini incelemek.
- Nüfusun hacmini, kesafetini [yoğunluğunu], toprak üzerindeki durumunu incelemek.

II- SOSYAL FİZYOLOJİ

- Dinsel Sosyoloji
- Ahlaksal Sosyoloji
- Hukuksal Sosyoloji
- Ekonomik Sosyoloji
- Dinsel Sosyoloji
- EstetikSosyoloji.

III- GENEL SOSYOLOJİ

1925 yılında Durkheimcılar bibliyografi ayırımında şöyle bir sınıflama yaparlar:

I- GENEL SOSYOLOJİ

- 1- Sosyal Felsefe
- 2- Psikoloji ve Sosyoloji
- 3- Doktrinler Tarihi
- 4- Metodoloji
- 5- Medeniyetler
- 6- Irk ve Toplum

II- DİNSEL SOSYOLOJİ

- 1- Din Felsefesi ve Psikolojisi,
- 2- Aşağı toplumların din sistemleri (Totem, Evrimli Totemizm, Kabile ve din sistemleri)
- 3- Milli din sistemleri,
- 4- Evrensel din sistemleri,
- 5- İkinci derece grupların din sistemleri (tarikatlar),
- 6- Özel tapınçlar,
- 7- Halkın inanç ve eylemleri,
- 8- Ölümler üzerine inançlar ve törenler,
- 9- Büyü,
- 10- Törencilik,
- 11- Mitoloji, batıl inançlar, masallar, dogmalar (naslar),
- 12- Din örgütleri.

III- AHLAKSAL VE HUKUKSAL SOSYOLOJİ

- 1-Hukuk ve Ahlâk,
- 2- Hukuksal ve Ahlaksal sistemler,
- 3- Aile ve akrabalık örgütü (aile, evlenme, kadının şartı, seksüel ahlâk),
- 4- İkinci derece grupların örgütü,
- 5- Siyasal örgüt tipleri,
- 6- Mülkiyet Hukuku ve Kontratlı Hukuk,
- 7- Ceza Hukuku,
- 8- Adliye örgütü, dava,
- 9- Uluslararası Hukuk, Uluslararası Ahlâk.

IV- KRİMİNAL SOSYOLOJİ VE AHLAKSAL İSTATİSTİK

- 1- Genellikle kriminalite (cinayetçilik),
- 2- Ükelere, ekonomik şartlara, din doktrinlerine, yaşa ve cinse göre kriminalite,
- 3- Kriminalite ve ahlâkdışılığın çeşitli biçimleri,
- 4- Tedip [Uslandırma] sistemleri.

V- EKONOMİK SOSYOLOJİ

- 1- Genel incelenimler,
- 2- Ekonomik sistemler (biçimlenişlerinde),
- 3- Ekonomik sistemin işleyişi,
- 4- Üretim türleri,
- 5- Üretim rejimleri,
- 6- Üretim biçimleri,
- 7- Üretimin işleyişi (fonksiyonmanı: görevlenişi),
- 8- Ekonomik sınıflar,

- 9- Dağıtım kurulları,
- 10- Dağıtım morfolojisi,
- 11- Dağıtım görevlenmesi,
- 12- Ekonomik olaylarla başka çeşit olaylar arasındaki ilişkiler.

VI- SOSYAL MORFOLOJİ

- 1- Sosyal yaşantının Coğrafya temeli,
- 2- Genellikle nüfus ve göç hareketleri,
- 3- Şehir ve köy kümeleşmeleri,
- 4- Ekonomik Coğrafya.

VII- DEĞİŞİK KONULAR

- 1-Dil ve yazı,
- 2- Teknoloji,
- 3- Estetik (Bediiyat) [Duyulu Algı].

Bu sözde sınıflama onu yapanların kafalarındaki ve midele-
rindeki kargaşalığı toplum ilişkileri alanına yaymak istemelerinden başka hiçbir şeyi ispatlamaz. Maksatları insan düşüncesini içinden çıkılmaz allâme dehlizlerine itip çıkmaza sokmaktır. Realiteye dayanmadığı için, Durkheimcılarının kendi yaptıkları bu tasnifleri [sınıflandırmaları] Hoca'nın kar helvası gibi kendilerinin de sık sık beğenmedikleri, ikide bir değiştirdikleri görülür.

Bu kırkambar sözüm yabana program önce "**L'année Sociologique**" adıyla 1896'dan 1912'ye dek Durkheim tarafından tam 12 cilt olarak yayınlandı. Sonra işi Mauss eline aldı. 1923'ten 1925'e dek 2 cilt daha çıkarıldı. 1934'ten sonra küçük bir ad değişikliği, ile "**Annales Sociologique**" olarak yayınını sürdürdü. Öyle ki en sonunda Durkheimciliğin "bilimsel" değerine hayran olanlar bile, şöyle esef etmekten [üzülmekten] kendilerini alamadılar:

"Ne var ki, bu araştırma programı bir sürü çalışmalara çerçe ve hizmetini gördü. Bunda esef edilebilecek [üzülünebilecek] olan biricik şey o çalışmaların, hatta Fransa 'da bile kültürlü denilen kamuoyunca dahi pek genel olarak bilinmemesidir. "

Doğrusu da buydu. Şu kalın koca ciltler sıra sıra heybetle-riyle İnsanlara bir şey öğretmek için yapılmamıştı. Öğrenmek isteyenlerin kafalarını turşu kavanozuna çevirmek ve sosyal bilimlere karşı bir ürküntü uyandırmak, böylece insanın sosyal bilincini köreltmek başlıca amaç idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METAFİZİK SOSYOLOJİ METOTLARI

Bu bölümde önce Metafizik Sosyolojilerin METOT ve GÜDÜCÜ FİKİR üzerine yaptıkları düşünceleri, sonra o genel anlayışlarına göre uydurdukları SÜBSTRA (ÖZ) uygulamalarını sırasıyla gözden geçirelim.

AYRIM V

I- METOT VE GÜDÜCÜ FİKİR

Metafizik Sosyoloji, sırf metafizik olduğu için, yani gerçeğin metodu olan diyalektiği bilmezlikten geldiği veya çürütmeye çalıştığı için, birçok metodolojik kavramları birbirine karıştırır. Genel olarak araştırma tekniği ile inceleme metodunu birbirinden ayırt edemez. Asıl METOT diye öne sürdüğu şeylere metot demez: "Müdür [Güdücü] hipotez" veya "müdür fikir" adlarını vermekten hoşlanır. Basit ayrıntılar içinde araştırma tekniklerine ise, "Metot" der.

Metafizik Sosyoloji, o anlamda dört "Metot" pekiştirir.

1- Monografik ve İstatistik Metotlar

İki türlü olur.

a) MONOGRAFİK METOT: Bir tek kurum (müessese) veya semt üzerine inceleme yapmaktır. Başlıca iki tür Monografi Okulu vardır.

1- **Le Play**'in "Sosyal Bilim Okulu": Tek tek kurulları araştırır. Örneğin, işçi ailelerinde bütçeyi ve masrafı aramak için bir sıra (besi, giysi, barınım, sağlık, öğrenim vb.) üzerine soru çerçeveleri çizer. Tourvüle aynı maksatla 25 sınıf ve 326 elemana ayrılmış bir kadro öne sürer. Buna "analitik komparatif metot" (tahlilci kıyaslamalı usul) [çözümlemeci karşılaştırmalı yöntem] denir.

2- **Vidal de la Blanche** tek tek semtleri araştırır. Picardie veya Flândr köylerinde: konut (mesken), nüfus, sulama, lokal (mahalli: yerel) endüstri vb. elemanları birer birer gözden geçirir. Buna "Coğrafyacı metot" derler.

b) İSTATİSTİK METODU: Monografik Metodun biraz daha geniş ölçüde, daha çok kurumlar ve semtler üzerinde yaptığı uygulamalar sayılabilir.

Gerek Monografik, gerek İstatistik Metotlarının ortak eksiklikleri şunlardır:

1- Zaman ve mekân bağısızlığı: Bir semtin veya kurulun belirli bir andaki durumu az çok pekiştirilir. Ancak, o semtin veya kurulun şimdiye dek geçirmiş olduğu değişiklikler gösterilemez. Yahut o semtte veya kurulda varolan elemanların hepsi birden göz önüne getirilemez. Örneğin, Coğrafyacılarından kimileri iklimi birinci mevkiye sokar, kimileri hiçe sayar.

2- Kurma eksiklikleri: Gerek Monografi, gerek İstatistik onu yapana göre değişir. Le Play işçi ailelerinin bütçelerini toptan derler. Bu işçiler hangileridir? Kara işçi, amele var. Uzman, kalifiye işçi var. Orta işçi var. Le Play bunlardan yalnız "genli işçi"yi (müreffeh) [gönencil] işçiyi esas tutar. Ne var ki, problem bununla da bitmez. "Genli işçi"den kimi anlayacağız? O da zamana, mekâna ve kavrayışa göre başka başkadır. Geri bir ülkenin genli (prosper) işçisi, ileri ülkedeki kimi işsizlerinkine yaklaşıklık bir geçim düzeyine ancak erişmiş bulunabilir. Aynı işçi bunalım (buhran) günlerinde başka, prosperite (genlik) dönemlerinde başka geçim şartlarına uğrar.

Hele Metafizik Sosyologların beyninde ve ağızında her sözün nasıl biçimsizleştiği düşünölsün. Le Play için genli demek: *"Günlük ekmek meselesini çözümleyip ahlâka uygun olan bir kümenin durumu"* demektir. Artık günlük ekmek hangisidir: kara ekmek mi, pasta börek mi? Ahlâk kimin ahlâkı? Hot Sosyetenin mi, köprü altının mı? Allah bilir!..

3- Yorumlama eksiklikleri: Monografi ve İstatistik Metotlarına düşkün olanların boyuna yuvarlandıkları bir yanlışlık vardır. Elleriine geçirdikleri bir tek eleman üzerinde kazanılmış bilgiyle bütün bir toplum ilişkilerini açıklamaya kalkışırılar. Hele Monograficiler pireyi deve yaparcasına genellemelerle uçsuz bucaksız sınıflamalar içinde boğulurlar. Örneğin, P. Bureau: aile akrabalığını eline alır, tüm grup üzerine yargılar çıkarır.

Özet olarak gerek sırf Monografi, gerek sırf İstatistik Sosyologları: sosyal olayları bir prose, gidiş durumunda görmezler. Hep durdurulmuş, bölünmüş, eksik parçalarla kalırlar. Aşırı kötü yorumlara yol açarlar. Bu araştırma teknikleriyle olsa olsa önümüze bir sıra hammadde, materyal yığılır. O maddeleri işlemek için, gerçek ve Diyalektik bir Sosyoloji Metodu gerekir.

2- Tarihsel K>yaslama ve Etnografya Metotlar>

Başlıca iki yönde belirir.

a) TARİHSEL KIYASLAMACI (HİSTORİCO-COMPARATIVE) METOT: **Langlois ve Seignobos "Tarih Etütlerine Giriş"** eserinde şunu yazarlar: *"Tarih: bize her şeyin rölatifliğini (izafiliğini); inancımızın, sanat biçimlerinin, kurullarının durmaksızın değiştiğini öğretir."*

Bu kanı ilk bakışta Tarihsel Maddeciliğin temel dayanağı olan "diyalektik prose", yani her şeyin zaman içinde boyuna değiştiği fikrini savunur gibidir. Ancak dikkat edilirse, her şeyin değişirliği ve rölâtifliği anlatılırken, metafizik mutlak görüşe kayılarak sanki inanılacak ve tutulacak hiçbir şeyin bulunamayacağı izlenimi yaratılır. Bu septiklik (kuşkuculuk) ve sofistlik (safsatıcılık) soysuzlaşmasına dek vardırılabilir. Diyalektik için her şey değişir olmakla birlikte, belirli birikim süreleri içinde mutlak kalabilen kaliteler, öyleyse tutulacak inançlar vardır.

b) ETNOGRAFİK METOT: İlkel insan kümelerini, yani ilkel toplum biçimlerini karşılaştırarak inceleme yoludur. Bu yolda gerçekçi davranılırsa mutlak ve genel bir "ilkel insan" tipi bulunmadığı anlaşılır. İlkel sayılan insanlar çeşitli çağlarda belirli sosyal karakterler ve sosyal basamaklar kurmuşlardır. Morgan'ın o yolda yaptığı keşif ve sınıflama ise Etnografik Metotçu Metafiziklerin hiç semtine uğramadıkları bir yöndür.

Tarih insanlığın yazılı geçmişlerini anlatır. Etnografya insanlığın yazısız geçmişi: Tarihöncesini aydınlatır. Bu bakımdan gerek Tarih, gerekse Etnografya: İnsanlığın başından geçenleri izler. Önümüze bol materyal (malzeme) yığar. Ne var ki, o materyalleri işlemek için gene bir Diyalektik Sosyoloji Metodu gerektir.

Görüyoruz. Yukarıda değindiğimiz dört çeşit araştırma tekniğinden hiçbirisi tek başına yeterli olamaz. Ancak hepsi, birden ve bir arada, "müdür fikir" çeşidinden önyargılara kapılmadan kullanılacak araçlardır. Onlardan bir tekine bağlanıp toplumu yorumlamaya girişmek eksik iş yapılacağını önceden afişle ilan etmeye benzer.

II- SÜBSTRA = ÖZ

Sosyal olayların mahşer kalabalığı içinde genel gidişi kavramamıza yarayacak "ipucu: fil conducteur" nedir? Bu soruya karşılık vermek için Tarihsel Maddecilik kendi gerçek "diyalektik maddeci metod"unu kullanır.

Metafizik Sosyolojiler ise, kendilerine "müdür faraziye (güdücü hipotez)" olacak bir sıra klişeleşmiş "sübstra"lar ararlar.

Bundan önceki Sosyoloji sistemleri az çok içinde yetiştikleri ülkelerin damgasını taşıdılar. Örneğin, Alman Antropoloji Okullarında anılan "bütünün ruhu", açık seçik militarist Alman derbeyi artığı Finans-Kapitalist ve Junker disiplinine çalar. "Ful Psikolojisi": Lâtin küçük burjuvazisinin, Fransız Devrimi'nden yadigâr kalma güürtülü-patırtılı-yaygaralı toplantı eğilimlerini dramatize eder. "Ruhsal Sosyoloji": pratik çıkarıcı Amerikan burjuvazisinin misyoner ödevli sosyal dayanışma talkıncılığını ortaya atar.

19. yüzyılın ikinci yarısını dolduran Sosyoloji Sistemleri için ikinci büyük eğilim şudur: Kapitalizmin çelişkileri teker teker anavatan çerçevesini aşıyordu. Bu çelişkilere karşı sömürülecek bilim buluşları araştırıldı. Çünkü, o sıralar her ülkede patlak veren iç zıtlıklar ana çizgilerinde benzeşiyorlardı.

20. yüzyılda o alacalı bulacalı sosyal kavramların çağı geçmiş oldu. O okullar serbest rekabet kapitalizmi gibi çekişmeli ve ara sıra olumlu sonuçlara özenebilirdi. 20. yüzyılda Sosyoloji Metotları çarçabuk Finans-Kapital'in uluslararası ölçülerde sentezler yapan aşırı zıtlıklarına döndü. Evrensel biçimlere girdi. Emperyalist metropollerin dünya savaşları ve bunalımları ölçüsünde keskin ve mutlak çizgiler kazandı.

Metafizik Sosyoloji metodu sayabileceğimiz belli başlı üç kategori "müdür hipotez", yahut "güdücü öz" vardır:

- 1- Biyolojik öz,
- 2- Fizik öz,
- 3- Morfolojik öz.

1- Biyolojik Öz (İrk ve Aile)

a) ANTROPOLOJİ ÖZÜ (İRKÇILIK TEORİSİ):

Bu teoriye göre herhangi bir insan topluluğunun şu veya bu halde bulunması, içinden çıktığı "ırk"a göre değişir. Başarı kazananlar "iyi" ırktan, ezilenler "kötü" veya "soysuz" ırktandırlar, vb... Bu kavrayışa göre, ilerleme ve Medeniyet insanın kanında, doğuşunda var yahut yoktur. Kavrayış öyle görünmek istediği denli yeni değildir. Tarihte az çok ileri bir sosyal hareket yapmış yahut yapmak istemiş olan her insan topluluğu, yaptığı hareketi kendi tekelinde tutmak için, davranışının sebebini kanındaki "soyluluk"ta aramaya kalkışmıştır. Kadim Grek Medeniyetinde Aristo Barbarları (ki o zaman Grek'lerden

daha ileri Medeniyet kuran Persler vb. de Greklere göre "Barbar" idiler) tabiatça [yaratılışça] geri sayardı. Müslümanlık topluluğu, içine aldığı bütün uluslara Arapların "kavm-ı necib" (yüksek soylu ulus) olduklarını tartışmasız kabul ettirmişti. 16. yüzyıl boyu Güney Amerika yerlilerini çapula giden İspanyollara, Şarlken'in tarih yazarı Sepulveda bir "mission civilisatrice" (medenileştirici kutsal görev) yakıştırıyordu. Böylece, çapulcu konkistador [Amerika'yı ele geçirmeye giden İspanyollar] kendisini soylu bir üstinsan gibi görebiliyordu.

Aynı alışkanlık kapitalizmin ileri basamaklarında kendisini göstermemelik edemedi. Daha 19. yüzyıl ortalarında, **J. A. de Gobineau** (1816-1882) "**İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme**" (1853-1855) adlı eserinde, sonra ün kazanacak olan Irk Teorisini savundu. Ona göre Medeniyet: iri boylu, kumral renkli, uzun kafalı (dolikosefal)ların eseridir. Dolikosefaller soysuzlaştılar mı Medeniyet de çöker.

Gobineau'nun örnek tuttuğu Medeniyet adamı Anglosakson tipi idi. Burada bir kompleks vardı. Avrupa kapitalizminin ilk büyük endüstri devrimleri Anglosakson ülkesi olan İngiltere'de yapılmıştı. 19. yüzyıl sonlarına dek, hatta İkinci Cihan Savaşı'na dek, kapitalist Medeniyetinin başbuğu İngiliz oldu. Onun için, Gobineau gibi kontlar, farkına varmaksızın İngiliz tipini değişmez bir Medeniyet yaratıcısı olarak ülküleştirdiler.

Gobineau kendisi de Cermen ırkının artığı idi. Düşüncelerini ilk ortaya attığı gün, züğürtleşmiş bayağı bir aristokratın (asilzadenin) kendi zümresi üzerine beslediği hoş kuruntular işitiliyor gibi geldi. Hatta o kuruntuları kimsenin dikkatini bile çekmedi. Çağı henüz gelmemişti.

20. yüzyıla doğru iş değişti. Avrupa kapitalizmi bütün dünya milletleri üzerinde egemen olmuştu. Bu maddecil egemenliği ruhlara sindirmek kaçınılmaz bir eğilim oldu. O yüzden Irk Teorisi çarçabuk Batı Medeniyetinin her iç ve dış çelişkileri alanında geçer akçe olmaya başladı.

Örneğin Tarihsel Maddecilik, yazılı Medeniyetler Tarihini "sınıfların dövüşleri" ile yorumluyordu. Hemen bir **Gumpowics** ortaya çıktı. Tarihsel Maddeciliğe paralel ve nispet olarak: "**İrkların Dövüşleri**" (1885) teorisini öne sürdü. Alman profesörü **L. Schemann** (1895) Alman emperyalizminin evren hegemonyası eğilimine tempo tutacaktı. Gobineau soyluluk Anglosaksonlardadır mı demişti? Onların kökü de Cermenlere

dayanıyordu. Onun için profesör Alman, lakırdıyı ortaya atanın şerefine bir "Gobineau Sosyete" kurdu. O gün bugündür evren ölçüsünde İngiliz emperyalizmiyle yarışa kalkan Alman emperyalizmi için ırk meselesi yavaş yavaş bir dogma oldu.

Lapouge (1895): Bütün sınıf zıtlıklarını, üretim anarşisini, tek sözle kapitalizmin Avrupa'da yarattığı iyi kötü her durumu Irk dogması çevresinde bilimleştirmeye özendi. Ona göre "doğal seleksiyon [seçim]" hayvanlar için nasıl varsa, tıpkı öyle, insanlar için de bir "sosyal seleksiyon" bulunur. *"Sosyal olaylar, çeşitli antropolojik elemanların dövüşleriyle açıklanır. Tüm Tarih, biyolojik bir evrim prosesinden ibarettir."*

Lapouge Irk hevesini bu kerteye getirdikten sonra, bir sürü biyolojik toplum kanunlarına dek derinleştirmekten çekinmedi. O kanunlardan birkaçı şöyledir:

1- "Zenginliklerin dağılımı kanunu": *"Avrupa'da Alpin amalgamı ülkelerde zenginliğin artması kafa endeksiyle tersine orantılıdır."* Yani, bir ülkenin ötekisinden daha zengin olması, o ülkede "uzun kafalı: dolikosefallerin daha çok bulunmasından ileri gelir.

2- "Şehir endeksi kanunu": Şehirliler dolikosefaldirler.

Yani, şehirlilerin köylülere üstün bulunmaları uzun kafalılık-larındandır.

3- "Tabakalaşma (stratification) kanunu": *"Aşağı sınıflardan yukarı sınıflara doğru çıkıldıkça, kafa endeksi azalarak, uzun kafalılıkların oranı çoğalır."* Yani, kapitalist veya derebeyi sınıflarının üstün gelmeleri, o sınıf insanların uzun kafalı oluşlarından gelir. *"Fakirleri sosyal merdivenin alt basamağında tutan şey, tesadüf değil, onların doğuştan aşağı olmalarıdır."*

Bu aşağılık teorisinin üzerine konuşulacak her sözcük israf olur. Çünkü, bilginin bütün kanunlarının tam tersi olayları her gün herkes adım başında görmektedir.

Alexis Carrel, bilimin her nüansında ayrı bir çentik yaparak olayları boza boza yukarıki saçmaları bilimleştirmeye kalkışır. Ona göre köylü: anasından toprak-bent (serf: yerlerin kölesi) doğmuştur. Bey ise anasının karnından efendi olarak firmamıştır. Efendilik ve kölelik sosyal bir durum değil, insanın organik (uzuvlarından) [organlarından] gelme ve entellektüel (zihninden gelme) yapısı gereğidir...

Bu efendiye Tarih açısından sorulabilir. Köylü, anadan doğma toprak kölesiye, o köleler sonraları nasıl olmuş da azatlı duru-

muna gelmişler, para biriktirip derebeyleri modern devrimlerle alaşağı eden ve üst sınıf olan burjuvazi, kapitalist sınıfı haline gelmişlerdir? 1648 İngiltere'sinde, 1789 Fransa'sında, 1848 Avrupa'sında eski alt tabakalar (ırkçı efendilere bakılırsa analarından aşağılık doğmuş bulunmaları gereken burjuvalar) ansızın üste çıktılar? Eski soylu derebeylerin yerine egemen sınıf oldular?

Bay Carrel ve ortaklarının her türlü bilim kaçamağından kurnazca yararlanarak ispatlamaya görevlendirildikleri can alacak problem şudur: "İşçilerin durumları bedenlerinin ve ruhlarının kusurlu oluşundandır." Yoksa, beden ve ruhlarının "kusurluluğu" sosyal durumlarından ileri gelmez!

Sosyal ve tarihsel olaylara tümüyle aykırı düşen ve hiçbir ciddi bilimsel belgeyle ispatlanamayan yukarıki kanılar, sırf tuhaflik olsun diye öne sürülmüş birer edebiyat "küriyozitesi: teccüssü [meraki]", sırf duygusal birer fantezi midirler? Hayır.

Göz aldatici rastlayışlar yok değildir. Örneğin, Osmanlılar Uzak ve Yakındoğu ticaretinin Akdeniz yollarını tıkadıkları gündən beri, Batı'da gelişimi hızlanan kapitalizm adlı ilişkiler az çok uzun kafalılar arasında beliren bir Medeniyet yaratmıştı. Ne var ki, kapitalist Medeniyet sırf uzun kafalılar elinde bir imtiyaz ve tekel olarak kalmadı. Ayrıca, kapitalist Medeniyetinden önce ve ya sonra başka hiçbir Medeniyet de doğmamış değildir.

İrkçilik Metotları, insan rahatsızlıklarını baytar ilaçlarıyla tedaviye kalkan hekimler gibi Avrupa kapitalizminin dertlerini hayvanlar dünyasının metotlarıyla gidermeye çalıştılar.

Onların en son ulaştıkları yırtıcılık Alman İrkçılığı oldu. Nazi teorisyeni **Rosenberg**: Kapitalizmi iktidara getiren ve demek ki Faşistlere yaşama hakkı hazırlayan Fransız Büyük Devrimi'ni bile inkâr etmek için onu, kısa kafalılarca (brakisefallerce) Kuzey ırklarına karşı yürütülmüş bir suikast saydı. Bolşevizm'in ne olduğunu mu anlamak istiyorsunuz? Bizdeki Türk ve Moğol ırkçılarının ödlerini patlatacak karşılığı, Nazi ideologu ortaya attı: Bolşeviklik "Mongoloide: Moğolumsu" insanların yarattıkları bir felâketti...

İşin tuhafı örneğin Bolşevik Devrimi'ne karşı en büyük vuruşu hazırlayan Kornilof: Moğolumsu değil, katışıksız Moğol tipi idi. Buna karşılık "soylu" Kuzey ırkının en yaygaracı propaganda bakanı Göbbels dar kafalı, kara kuru bir Miki Fare tipi idi.

Diyelim ki o kişiler kuralı bozmadı. En büyük tezlere temel yapılan "ırk" adlı şey nasıl ayırt edilir? **Curvillere** şöyle der:

"Bu uğurda öne sürülen sınıflamaları gözden geçirmek, o sınıflamaların yazarlarına göre insanı çileden çıkartacak kertede nasıl değiştiğini gösterir." (s. 165)

İrkçilerin baş belgeleri "kafa endeksi: I'indice cephalique"dir. Bu, kafatasının en büyük genişliğini 100 ile çarparak en büyük uzunluğuna bölmekle elde edilen rakamdır. O rakama göre insan kafatasları şöyle sınıflandırılır:

1- Uzun kafalılık (La dolicocephalie): Kafa endeksi 15 ile 76 arası olanlarda görülür. Bunlar kumral, uzun boylu "Homo Europaens: Avrupalı Adam"dırlar.

2- Kısa kafalılık (La brachycephalie): Kafa endeksi 83 ile 84 arası olanlarda görülür. Bunlar esmer, kısa boylu "Homo Alpinus: Alpli Adam"dırlar.

Batı kapitalist insanları için azıcık yakıştırılabilen bu sınıflamadan beklenen sonuç alınamadı. Çünkü, tarihte uluslar ayırlamayacak kertede çok birbirlerine girmişlerdi. Her ülkede kafa endeksleri karmakarışık çıkıyordu. Bunu görenler ırkın başka maddecil karakterlerine, kafatasıyla birlikte yüzün ve burunun biçimlenişlerine başvurular. İnsanları örneğin kafatası ile yüz biçimlenişine göre: Chamoeprosopie ve Leptoprosopie (bol) [geniş] yüzlü ve dar yüzlü, burunlarına göre: Platyrhynie (yassı burunlu) ve Leptorrhynie (dar burunlu) diye bölüklere ayırmak istediler. Uygulayınca onun da tutmadığını gördüler.

Şimdi ne yapacaklardı? Irka bir kulp takmalıydılar. Maddecil karakterlerle millet karakterlerinin açıklanamadığını gören ırkçılar, bu yol ırkın yalnız maddeci değil, belki aynı zamanda moral karakterlerden de biçimlenmesi gerektiğini öne sürdüler.

Günther'e göre ırk: "Maddecil ve moral kalitelerin mezcoluşu [birbirine karışması]" demekti.

Ancak, iş kurcalandıkça bunların da yetmediği ortaya çıktı. Çünkü, sosyal olayları ırkların hiçbir maddecil kalitesi aydınlatamıyordu. Onun üzerine, Fritsch: "*En garantili ırk endeksleri moral kalitelerdir,*" deyip işin içinden çıkiverdi.

Böyle söze maddecil bir karakter olan ırkla başlayıp, kurcaladıkça ırkı sırf moral kalitelerden ibaret saymak artık ırkçılının kendi ağızlarıyla ırkçılığı çürütmeleri demekti. Çünkü, böylelikle İrkçilik okulu kendi kendisini doğrudan doğruya ruhçu okullara aktarmış bulunuyordu. İrk probleminde bir açıklama aramaya girişenler, toplumun ırka bağlanmasını olağan görmemekte gecikmediler.

O zaman içtenlikle araştırma yapan ırk bilginleri gibi, Meta-fizik Sosyoloji filozofları da ırkçılığı baltalamak zorunda kaldılar. Bunlar kısmen ırkçı kavramlara taraftar bulmanın güçlüğünü gördüler. Daha doğrusu Irkçılık Teorisini kendi anayurtlarına ve çıkarlarına zararlı buldular. Irkçılığa hücum ettiler. Birkaç örnek:

1- Üstün geliş ırkçıl karakterlerden değil, tarihsel şartlardan ileri gelir. **Pittard**'a göre, cüretli ırkçı iddialarının ispatı için: *"En göz yumucu okur bile bir sıra deliller ister. Oysa, bu belgeler hiçbir zaman verilmemektedir."* Gobineau'cuların sudan sözlerle çözümler verdik sandıkları problemleri gerçekten çözümlemek için, "Genel Tarih'in bütün ayrımları üzerine özellikle geniş bilgi sahibi olmaları" gerekir. Irk "zoolojik (hayvansal)" bir olaydır. İnsan tarihini açıklamaz. Tarihin herhangi bir çağında uzun kafalı kuzey ırkları kimi yerleri kaplamış olabilirler. "Bu zafer onların bilinen ırkçıl komplekse sahip olmalarından, yani ırkçı bir determinizmden ileri gelmez. Kuzey ırkları sırf üstün geldikleri için güçlerinin hakkına birinci safa geçmiş bulunurlar."

Doğrusu Tarihte Kuzey Irklarının üstün gelişi en son görülen olaylardandır. O zamana dek Tarih hep uzun boylu ve kumral olmayan ulusların elinde allak bullak edildi. Hele cüce sayılacak kadar kısa boylu Moğol ve Tatarlar dünyayı titretirken, Kuzey Irklarının kaçmaktan kuskunları [eyeri bağlayan kayış] kopmuştu.

2- Saf ırk hiçbir zaman olmamıştır. **Abbe Breuil** diyor ki: *"15-20 bin yıl önce Avrupa denilen evrenin batı ucunda eski insanlığın son temsilcileri tümüyle silinip yok oldukları sırada, Homosapiens adıyla karıştırılan o çok çeşitli insan tipleri grubu, daha o zamanlar, hemen hemen bugünkü kadar başka başka türde idiler. Öyle ise, ırkların aslı problemi; 20 bin yıl önce dahi hemen hemen bugünkü kadar karmakarışık olmalıydı."* Ondan sonraki bin yıllar içinde sürüp giden savaşlar, vuruşlar, göçler, kasırgalar koparak ve başka ilişkilerle katışarak ırk karışıklığını büsbütün Arap saçına çevirdi.

3- Irkla sosyal kurumlar arasında hiçbir ilişki yoktur. Durkheim bile şöyle diyor:

"İtiraz götürmeyecek tarzda ırka tabi [bağlı] olacak hiçbir sosyal olay tanımıyoruz... Aynı ırka mensup olan toplumlarda en başka başka örgüt biçimleri rastlaşırken, beri yanda, başka başka ırklara mensup olan toplumlarda göze batacak benzerlik-

ler gözlemleniyor. Kent (Belde: Site): Fenikelilerde olduğu gibi, Romalılarla Yunanlılarda da vardı. Kabileler arasında bugün Kent (Medine) örgütlenme halinde bulunmaktadır. Babahanca aile Yahudilerde olduğu kadar Hintlilerde de hemen hemen aynı derece gelişmişti. Oysa, aynı tip aile, Aryen ırkından gelmelerine rağmen Slâvlarda bulunmuyor. Tersine, Slâvlardaki aile tipi Araplarda da vardır. Anahanca aile ve klan her yerde göze çarpıyor. Irklar bakımından en başka başka olan uluslarda, hukukçul belgeler, evlenme törenleri aynı oluyor."

4- Irkla Ulus ve Milliyet birbirine karıştırılamaz. 1899'dan beri "Yüksek Etütler Okulu"nda Broca'nın yerine geçen **L. Manouvrier**, kafa endeksi üzerine İspanya'da şatolar kuranların düşüncelerini "Antropoloji Okulu Dergisi"nde haklı olarak: "Kalp [Sahte] Sosyoloji: la Pseudo-Sociologia" adıyla anıyor.

En yeni insan paleontolojisi üstatlarından **Marcellan Boule** "**Fosil İnsanlar**" eserinde şunları yazar: "*Bir hayli zamandır Fransa'nın tarihçiler kampında olduğu gibi, doğaçlar kampında da akli başında olanlar: ırk, ulus, milliyet, dil, Medeniyet (hatta sınıf) sözcüklerinin birbirlerine karıştırılmasıyla çıkan pek berbat durum üzerinde direne direne duruyorlar... Bununla birlikte, hâlâ bugün bile, en ünlü, en akademik yazarlar dahi insan kümeleşmelerini inceledikleri vakit, IRK sözcüğünü tamamıyla sahte, fos bir anlama gelmek üzere uluorta kullanıyorlar... Kafalara iyice yerleştirmelidir ki, IRK, kan akrabalığını deyimlendiren fizik, maddecil bir tipin uzayıp gidişini temsil eder; ırk demek ulus, milliyet, dil, gelenek görenek ile genel olarak hiçbir ortak yanı bulunması mümkün olmayan, aslında tabiatçıl [doğaçıl] bir grup demektir... Onun için, bir Bröton ırkı yok, bir Bröton ULUSU vardır; bir Fransız ırkı yok, bir Fransız MİLLETİ vardır; bir Aryen ırkı yok, Aryen DİLLERİ vardır; bir Lâtin ırkı yok, Lâtin MEDENİYETİ vardır."*

Namuslu bilim adamları böyle konuşuyorlar. Irk insanın organik kalitelerine dayanır. İnsan ise sosyal bir yaratıktır. İnsan, biyolojisi ve organizması ile de toplumun etkisi altında kalır. İnsanın yalnız sosyal alinyazısı değil, organik örgütlenişi bile toplum içinde ve toplumla belirlenir. Bu belirlenisten ırkçıl kaliteler de kurtulamaz. Irkın, sosyal olayları açıklaması şöyle dursun, tersine, bir hayli ırk olayları sosyal çevrenin önemlice etkileriyle izah edilmeye muhtaçtır.

Buna en iyi örnek, Firmin Didot kitapevinin yayınladığı "**Irklar**" cildine **Jean Brunhes**'ce yazılmış önsözün şu parçasıdır:

"Türklerin, Macarların, Bulgarların, Finlerin bugün su götürmezce ak derili insanlar oldukları apaçık ortada bulunmakla birlikte, tarih bize öğretiyor ki bu milletler aslında sarı derilidirler... Gene böylece, Habeşliler hemen hemen muhakkak Semit asıllıdırlar, yani ak ırktan oldukları halde karadırlar."

"Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nde şu (Anglosaksonlar, Latinler, Slavlar, İskandinavlar vb. gibi en alacalı bulacalı ve en menevişli ırk elemanlarından derleşik bulunan) AMERİKAN ULU-SU'nun 19. yüzyıl boyu gözlerimiz önünde doğup zamanımızda gittikçe daha açık seçik ortaya çıktığını gördük. Hem o kerteye dek ki, iki yahut üç yüz yıl içinde bu ulusa şüphesiz kimileri, yanlış olmakla birlikte, bir tür IRK gözüyle bakabileceklerdir."

"Şimdiki Besarabya, Ukrayna ve Lehistan Yahudileri (hemen hemen farkına varmaksızın, gerçek Filistinli Semit Yahudilerinin maddecil ve sosyal fizyonomisini, giyimini, onlara özge davranışları, çengel burunu, siyah uzun haham saçları ve o saçları kıvrıkcık tutmaya yarayan, yüzün iki yanına düşmüş kağıt perukaları benimsemiş olmakla birlikte), bundan 1000 yıl önce Hazarların askercil ve politik nüfuzları altında Musa dinine geçmiş çoğunluğu Slavlardan ve Tatarlardan başkaları! değildirler. Onları Yahudi yapan Hazarlar da: tarihimizin 6. yüzyılından 10. yüzyılına dek büyük Dnyeper İmparatorluğuna egemen olan Yahudileşmiş Turanlardan ibarettirler. Ne şaşırıcı ve bununla birlikte su götürmez olaydır: Krakovi yahut Varşova Yahudileri bize Kudüs Yahudilerinin kendilerinden daha çok Yahudi görünmektedirler!"

Pittard araştırmalarını belgeleyerek şu sonuca varıyor:

"Yahudi ırkı yoktur. Eğer bir Antropoloji bilgininden, hatta başlıca birkaç çizgide Yahudilerin gerçek ırk fizyonomilerini ortaya koyması istense, bilgin iyice şaşalar. O tipi uzun kafalı mı, yoksa dar kafalı mı yapmalı? Boylu mu, boysuz mu etmeli? Yahudinin saçları kumral mı olmalı, esmer mi? Gözleri mavi mi, kara mı? Hatta ressamların çoğu boyuna karikatürize ettikleri biçimde klâsik bir Yahudi burnu takılmalı mı, takılmamalı mı? Kestirilemez. Yahudiler şüphe yok, pek güçlü, pek tutarlı bir dincil ve sosyal topluluk teşkil ederler. Ama, Musevi elemanlar pek başka başka köklü (heterogene)dirler."

Curvilliere konuyu şöyle bitirir: "Bu mantıklı sonuç bellidir: Irk denilen şey aramakta olduğumuz SOSYAL ÖZ'ü bize veremiyor. Tersine, o ırk denilen şey genel olarak tasav-

vur edildiğinden daha geniş ölçüde, toplum yaşantısının bir ürünüdür. "

b) DOĞUMCUL (VİLÂDİ) FAKTÖR (AİLECİLİK): Öteden beri gelenekleşmiş bir teori vardır. Ona göre toplum aileden kaynak alır. Hangi aile? İçinde yaşadığımız toplumun küçücük ve her gün sızıldayan monogamik ailesi.

Özellikle 19. yüzyılda, Avrupa henüz serbest rekabet çağını yaşarken sosyal kahraman Robenson, yani tek adam, KİŞİ idi. Toplum dışında tek kişi bulunabileceği bir yol akla geldi miydi, o tek adamın herhangi bir tek kadınla eşleşmesinden o saat aileyle birlikte toplumu da dünyaya getirivermesi kolay oluyordu. **L. Febvre** şöyle diyor:

"Bütün teoricien uzun süre insan evrimini bir çeşit eham [piramit] planı üzerine kurdular. Tabanda "ilkel insan" vardır... Bu orijin (köken ve asıl) adamı, bu doğal insan yahut daha açıkçası, bu doğaya göre insan yalnız başına yaşardı. O basamakta henüz hiçbir insan toplumu yoktu. Uzun süre vaiz edildiğine göre, herhangi bir toplum doğduğu vakit, o tür bir toplum önce bir çift ve sonra bir aile olur."

19. yüzyılın sonuna doğru Tarihöncesi bilimleri, öyle iki tek insanın eşleşmesinden doğma bir aile veya toplum bulunmadığını ispatladı. Ne var ki, sahneye egemen olan Bachofen, Lubbock gibi bilginler, Tarihöncesini kendi önyargılarına göre biçimsizleştirmekten geri kalmadılar. Kimisi ilk seksual ilişkileri ilkel bir fiskıfucur (promiscuite primitive) biçiminde gördüler yani, karmakarışık ve ayıp bir ilişkiler sistemi saydılar. R. Lowie gibileri, etnologların yaptıkları biçimde yavan bir evrimciliğe düştüler.

Gericilik cephesi, yani dini siyasete alet edenler: bilimin o şekilde soysuzlaştırmasından çarçabuk çıkarılmaya giriştiler. Schmidt, Koppers, Gemelli gibilerin bağlandıkları Katolik Okulu, ilk insanın öyle ailesiz ve ahlâksız sayılmasına karşı ayaklandılar. Bu ayaklanış Tarihöncesini yok bilmeye benzedi. Madem ki kötüdür inkâr edelim...

Metafizik bilginlerin bu alanda 20. yüzyıl boyu yaptıkları, Bachofen'lerin 19. yüzyılda yaptıklarından esaslıca pek ayırtlı olmadı. Örneğin, Natüralistler (Doğacılar), çiftleşmenin doğada toplumu yaratmadığını hayvanlardan örnek göstererek ispatlamaya kalkıştılar. **Fr. Piccard "Hayvanlardaki Sosyal Hadiseler"** adlı kolleksiyonunda şunu yazdı:

"Rousseau'dan beri çeşitli Sosyologlar tekrarlayıp durdular ki, toplum insanda olduğu gibi arıda da aile yaşantısından çıkagelmiştir. Hiç düşündüler mi ki, aile halinde yaşayan birçok hayvanlar yaman insociable (toplumcullaşması imkânsız)dırlar." Tersine, "Aile yaşantısının en ufak izi bulunmayan türlerde sosyalleşmeye rastlanır." Onun için, "aile, toplumcul yaşantıya doğru giden birinci basamak değildir. Aile yaşantısını yaşamakla işe başlayıp sonra, kuşakları gitgide daha geç birbirlerinden ayrılma alışkanlığını kazanmış olan ve yavaş yavaş yeni bağlarla, yani sosyal bağlarla birbirlerine sıkıca yaklaşmış bir yaratık türü yoktur. "

Yukarıki örnekler hayvanlarda aileden toplumun doğmadığını gösterirler. Ancak, mesele hayvanla insanı bu çeşit kıyaslayarak bir sıra yargılar çıkarmak değildir. Asıl problem, insan toplumunda olan bitenlerin Ailecilik Teorisi tezlerine uyup uyumadığını bulmaktır. Bu uygunluk olaylarla, yalnız hayvanlardan değil, insan toplumundan alınmış olaylarla ispat edilir.

Sosyologlar yahut İnsan Bilimi Uzmanları daha ilginç örnekler saydılar. Örneğin, **Lucien Febvre** "Sosyal Olayların Rahmi" sayılan "Aile Başlangıcı" tezini şöyle eleştirdi:

"Aile deyince ne anlamalı? Bütün toplumcul sistemin temelii sayıveren bir erkek ve bir dişinin içgüdüyle ve 'doğacı' olarak birleşmelerinden doğan çift, kendi haliyle, herhangi bir yerde hiçbir zaman görülüp kavranılmış şey midir? Gerçekte ne denli yukarılara çıkılırsa çıkılınsın kavranılan şey: hep hesaba katılmaması elden gelmeyen ve tümüyle belirli hukuk ve mükellefiyetler [yükümlülükler] yaratan belirli şartlara eğgin bir erkekler ve kadınlar toplumdur." Aile yaşantısı "insancıl doğa" ürünü değildir... "Şurada çocuklar yalnız babalarıyla hukukçul ilişkide bulunurlar, ötede yalnız analarıyla; şurada büyük çocuklar imtiyazlıdır, ötede küçükler."

Edward Meyer "Kadim Tarih" kitabında, toplumun ilk hücresi sayılan kümeciklerin "maddecil kan akrabalığı üzerine kurulmuş doğacı örgütler olmayıp, hukukçul yapılar olduklarını" gösterdi. Öylesine ki, ilk toplumlarda tersine ailenin kökü ve orijini "sembolik karakterde hukukçul bir işlemdir: kan kardeşliği, evlâtlık, kocanın yerine başka birinden çocuk edinme gibi".

Malinowski "Malinezyahlarm Seksüel Yaşantı>s>" üzerine yaptığı etütte, örneğin Trobriand Adaları'ndaki yerlilerin,

babayı, eşleşme ve gebe bırakma gibi fizyolojik olarak çocuk yetiştiren bir şey saymadıklarını anlatır. Orada baba ile çocuk yetiştirme olayları arasında hiçbir ilişki görülmez. Erkeğin çocuk üzerinde babalık taslaması yoktur. BABA "sırf sosyal" bir kavramdır.

Granet, evlât sevgisinin yaman bir ahlâkçıl temel sayıldığı Kadîm Çin'de şu sonuca vardı: *"Ancak uzun bir evrim sonundadır ki, baba ile oğul akraba sayılmışlardır. Baba ile oğulu birleştirmiş olan ilk bağ bir infeodation (derebeyvari toprak verme) bağıdır. Bu doğal bir bağ değil, hukukçul ve hele doğaca aile-dışı bir bağıdır. Oğul, ancak babası olacak adamı kendisine bey olarak tanıdıktan sonra akraba yerine kor. Demek, Çin teorilerine temel olan tarihsel postülayı (mütearifeyi) [apaçık gerçeklik] tersine çevirmek icabeder. Medeni ahlâk hiç de ev ahlâkının bir yankısı değildir. Tersine, aile yaşantısına damgasını vuran şey, Derebeyi Kentinin Hukukudur."*

1932 yılı FUL (CEMMİGAFİR) üzerine Sentez Merkezinde yapılan tartışma Biyolojistlerle Tarihçileri şu genel kanıya ulaştırdı: *"Toplumu aileden fıskırtan eski klasik tez, gittikçe daha yüzüstü bırakılmış görünüyor... Aile sosyal örgütün gelişiminden sonra gelir."*

Böylece Metafizik Sosyologlar için aile bir gaile [uğraştırıcı iş, baş belası] olmuştur. Toplumun doğuşunu ve evrimini aile kavramı açıklayamamıştır. Ne var ki, bu konuda aile prensibini savunanların da, çürütenlerin de yanıldıkları yerler vardır. Şöyle ki:

1- Aile toplumun temelidir diyenler: Genel olarak kilise babalarının İncil'den ve Tevrat'tan aktardıkları Babahanca aileyi esas tutarlar. Tarihöncesi bilimleri Babahanlıktan, hatta Anahanlıktan aile düzeninden önce, büsbütün başka aile biçimleri yaşadığını ispatlamıştır. Monogamili (tek eşli) aile en son ve en yeni icat edilmiş bir biçimdir.

2- Aile toplumun temeli değildir diyenler: Genel olarak öbür uca kayarlar. İkel toplumlarda hiçbir aile ve akrabalık sisteminin bulunmadığını öne sürerler. İnsan ilişkilerinde fıskıfucurlu bir seksüel kargaşalığın egemen olduğuna inanırlar. Gerçekçi bilim gözlemleri, özellikle Morgan, ikel toplumlarda belirli aile biçimleri ve akrabalık sistemleri bulunduğunu gösterdi. Bu ilk aile biçimleri metafizik bilginlerin monogami yahut egzogami (dışarıdan evlenme) ve endogami (içeriden evlenme) dedikle-

ri tiplere uymayabilir. Onların kalıplarına uymadığı için, ilkel aile biçimlerini kötülemek; tek Tanrılı din adamlarının çok Tanrılı dinleri dinsizlik saymalarına benzer.

Gerçekte ispatlanması gereken şey ilk toplumda ailenin bulunup bulunmadığı değildir. Toplumun aile sisteminin belirlenip açıklandığını bilmektir. Monogami denilen aile biçimi birbirinden en başka başka toplumlarda az çok ayrıntılı farklarla birlikte BİÇİM bakımından hemen hemen aynı biçimde kalır. Örneğin, derebeylikte de, kapitalizmde de, her ikisinden önce Antika Medeniyetin ileri bezirgan toplumlarında da Monogamili Aile ağır basar. Hatta bugün kapitalizmi tasfiye eden Sovyetlerin Aile Biçimi de monogamiden başka türlü değildir. Bu çeşit çeşit biçimde birbirinin zıttı olan toplumları aynı Monogamili Ailenin neresiyle yorumlamak, açıklamak elden gelir? Tersine, aynı temelde monogamili ailenin biçim ve öz bakımından geçirdiği çeşitli değişiklikleri ancak içinde bulunduğu toplumda görülen değişikliklere bağlarsak anlayabiliriz.

2- Fizik Öz (Sosyo-Geografi-Jeopolitik)

Biyolojiden sonra toplumun gidişini Coğrafya ile, yerle, iklimle yorumlamaya sıra gelir. Ancak bu yorumlamayı, coğrafya çevresinin insan üzerine yaptığı karşılık-etkiyi hesaba katmak anlamına almamalı. Gerçi Coğrafya da insanlığa sunduğu üretici güçlerle ekonomi elemanlarından başlıcasıdır. O karakteriyle topluma belirli biçim ve sınırlar içinde olmak üzere bir sıra etkiler ve tepkiler yapar. Ancak, fizik öz arayan Metafizik Sosyoloji okulları, Coğrafyanın ekonomi elemanı olarak gösterdiği etki ve tepkileri incelemeyiz. O teoriye göre Coğrafya toplumun doğrudan doğruya yaratıcısı, Tanrısı gibi mistik ve esrarlı bir güçtür. Bundan Önce gördüğümüz Irkçılık, ırk maskesi altında Avrupa kapitalizmini göklere çıkardı. Avrupalı sermayeyi evren hegemonyasına anadan doğma elverişli ve yetkili gördü. Avrupa üstünlüğünü bir doğa kanunu kertesinde kaçınılmaz ve yerinde saydı. Tek sözle Irkçılık Teorisi Avrupa ile geri kalan dünya arasındaki ilişkiyi (daha doğrusu, kapitalizmle sömürge ve yarisömürgelerin durumlarını) egemen düzen lehine yorumladı. Genellikle kapitalizmi, özellikle EMPERYALİZMİ şirin ve gücüne dayanılmaz gösterme teorisi idi.

Bildiğimiz gibi, bugün evren düzeni tek parça değildir. Emperyalizm denilen sistem de bir tek vücut, daha doğrusu par-

çaları birbiriyle çelişmeyen bir bütün halinde bulunmaz. Dünyada bir tek emperyalizm yoktur, birçok emperyalizmler vardır. Bu emperyalizmler birbirleriyle zıt, çelişik ve çarpışık olurlar. Zaman zaman ölüm dirim boğazlaşmasına girerler. Bir bölük emperyalist ülke evren pazarı denilen alana erken gelmiş, dünya köyünü köpeksiz bulup değneksiz gezmiş, dilediği gibi paylaşıp sömürmüştür. Bunlar en başta İngiliz gelmek üzere Fransız, vb. emperyalizmlerdir. Onlara bir bakıma tok emperyalistler diyebiliriz. Evren alanında sonradan boy gösterenler, "güneşin altındaki yerlerini" almakta gecikenler ise, fena halde aç emperyalistlerdir: Alman, İtalyan, Japon, Amerikan vb. emperyalistler gibi.

İşte Toplumcul Coğrafya (Sociogeographie) yahut Coğrafyacılı Siyaset (Geopolitique) veya İnsancıl Coğrafya vb. adları ile anılan ve toplumda o bakımdan bir fizik öz arayan teori, genellikle emperyalizmin evrene saldırma ve yayılma eğilimlerinden, özellikle aç emperyalistlerin tok emperyalistler elindeki Coğrafya üstünlüklerine ve imtiyazlarına göz koymalarından doğar. Jeopolitik Teorisi bütün emperyalistler arasındaki ilişkiyi, özellikle aç ve sonradan görme emperyalistler yararına yorumlamaktır. Tek sözle, Sosyo-jeografi: aç emperyalistleri haklı çıkarma teorisidir. Ona hep birden emperyalist gözü doymazlığını giderme teorisi demek doğru olur.

O yüzden, Irkçılık Avrupa kapitalizminin beşiği olan İngiltere'deki Kuzey tipini Tanrılaştırmakla işe başladı. Coğrafya politikası ise, daha çok İngiltere'den sonra evrenin "yağma sofrasına koşuşan ülkelerde yakıştırıldı. Ve şurası az ilginç değildir. İlk Coğrafya Sosyologları Fransa'da çıktı. Fransa bugün sömürgece tok değil midir? Evet. Ancak, vaktiyle İngiliz'e karşı aç idi. O zaman (Fransız burjuvazisi Büyük Devrim'ini yapıp iktidara geldiği ve Napolyon'u sahneye çıkardığı çağda) aç idi. O sıralar Fransa'nın karşısında en büyük rakip-düşman İngiltere idi. Sonra, Fransız emperyalizmi de az çok doyuruldu ve birden bire Coğrafya Sosyolojisi Fransız bilginlerinin eleştirisine uğradı.

Fransa'da Coğrafyacı Okul hiçbir zaman belirli sınırları aşmadı. Çünkü Fransa, İngiltere'den sonra geniş sömürge imparatorluğuna en erken kavuşmuş emperyalist ülke idi. Yukarıda Le Play (1806-1882)'nin klâsik "Sosyal Katolik" Okulundan Coğrafyacılığın çıktığına değinmiştik. Bu okul coğrafyanın in-

san kümeleri üzerinde bıraktığı etkilerle ilgilenmişti. Örneğin: step tarıma elverişli değildir. O yüzden stepte yaşayanlar çobanlık ve göçebelikle uğraştılar. Ve step aileleri toplum ailesi oldu. Norveç Fiyortları insanları birbirinden ayırarak, Anglo-saksonlarda görülen Partikülârist (Özellikçi) Aileyi yarattı. Anglosaksonların bağımsızlık ruhu, ekonomik ve politik yaşantıları fiyortla açıklanabilir, vb. vb. gibi...

Kapalı toplum ailesinin Kent'e ve kişicil (ferdiyetçi) [bireyci] ailenin fiyorta has olmadıklarını bugün iyice biliyoruz. Her iki aile biçimi de, Coğrafyanın değil, toplumun belirli evrim basamaklarında aldığı biçimlere uygundur.

"Sosyal Bilimler" dergisini kuran ve **"Uluslar>n Büyük Yollar>"** (1901) eseri Meşrutiyet Türkiye'sinde "Yollar" diye çevrilen **Edmond Demolins** yukarıki örneklerle benzer yüzeyde kalmış gözlemlere dayandı. "Yolun nasıl sosyal tipi yarattığını" anlatmaya çalıştı. Şöyle dedi: *"Ulusların yolları vaktiyle bir çeşit kudretli imbiçler [güçlü damıtıcılar] halinde idiler. Ve o yollara düşen uluslara kalıp değiştirtmişlerdi."*

Ne var ki, aradan çok geçmedi. Aynı okulun en yetkili temsilcilerinden **Paul Bureau**, bu doktrinin düştüğü aşırılıklar üzerinde durdu. 1904 yılı çıkan **"Norveç Fiyortlarının Köylüleri"** adlı kitabında, sosyal yaşantıyı "örgütleyen elemanlar"! sayarken: YER, EMEK ve HAYAT TASAVVURU elemanlarını aynı safa koydu. Böylelikle, sırf Coğrafyacılık kendi kendini inkâr başlandı. Çünkü, 20. yüzyıla girilirken, Fransa yeryüzündeki sömürge payını benimsemişti.

Ondan sonra doktrin gereği bir sıra aşırılıklara düşen coğrafyacılar bile, örneğin **G. Lespagnol "Dünyanın ve İnsanların Evrimi"** adlı kitabında, **C. Vallaux "Yer ve Devlet"** eserinde ılımlı davrandılar. Fransız Coğrafya Biliminin gelişimi üzerinde büyük etkiler yapan **P. V. de la Blanche**, Uzakdoğu Derneğinde söylev verirken (yani sömürgecilik üzerine konuşurken): piriç tarımı ile "ailenin ve köyün farklı biçimlenişi" arasında bir "sebebi sonuç ilişkisi" gördü. Anavatan (metropol) probleminde şöyle konuştu: *"Eski tarihçil ülkelerimiz şimdiki mekân içinde türlü türlü nedenlerle birbirlerine karışıyorlar. Bunları incelemek nazik bir iştir. Bir sıra neden ve sonuç grupları göze çarpar. Ama, bunlarda bütünlemesine bir kaçınılmazlık izlenimini verecek hiçbir yan bulunmaz."*

Böylece, sömürge toplumlarını Coğrafyayla karıştıran Sosyologlar kendi anayurtlarında aynı Coğrafyayı seçemez olurlar.

Sömürgecilikte büsbütün geç kalan İtalya ve Amerika için Coğrafya Sosyolojisi, Fransa'dan daha cılız başladı.

İtalyan istatistikçisi **Ficai**, Kriminal İtalyan Okulundan ilham aldı. 1898 yılı seksüel problem cinayetlerinin iklime göre değiştiğini söyledi. Örneğin, Parga adasının kuzeyine oranla güneyinde sıcaklık daha çok bulunduğundan, daha çok cinayet görüldüğünü ortaya attı.

Amerikalı **Semple**, "**Coğrafya Çevresinin Etkisi**" (1911) eserinde **Treitschke**'nin "su götürmez" saydığı şöyle bir düşünceyi savundu: "*Alplerde ve İsviçre'de artistçe, şairce gelişimin yokluğu, ülkenin yüce ihtişamıyla ruhu felce uğratan ezici doğasından ileri gelir.*" Ve kendisi de örnek olarak Fransa'da: "*Edebiyat adamlarının Alp vadilerinden, ve seyrek olarak dağlardan yetiştikleri*" kanısını öne sürdü.

Buraya dek gördüğümüz teoriler insanı bitki gibi büyüdüğü toprağa bağlı gördüler. Ancak, Coğrafyanın toplum üzerine etkisini araştırırken az çok yanlış yargılardan ve aşırılıklardan öteye geçmediler. Asıl Sosyo-jeografi yahut Jeopolitik akımı ise, o kadarcık basit ve görünüşe aldanır bir sapıtma sayılmaz. Jeopolitiğin kendine Özgü afur tafuru, kızgınlığı, şiddeti vardır. O şiddet, bayrağına "hayat sahası: yaşantı alanı" parolasını geçirmiş emperyalist Alman militarizminin "Blitzkriege: Yıldırım Savaşı" planlarına hava verir. Jeopolitik teorisi özellikle Alman mamûlâtıdır [ürünüdür]. Çünkü, evren pazarına en geç gelen, en sömürge aç emperyalizm Almanya'nın egemen sınıflarında azmıştır.

Alman Coğrafya Sosyolojisinin müjdecileri: **Alexandre Humboldt** ile **Karl Ritter** ve **Frederic Ratzel**'dir. **Ratzel**'in bu uğurda ün yapmış eserleri: "**Anthropogeographie: İnsan>I Coğrafya**" (1882, 1891), "**Politischen Geographie: Siyasal Coğrafya**"dır.

Ratzel'e göre yerin ve mesafenin milletler hayatında oynadığı rol gündün güne büyür. Flatta, "tarihin mesafe kanunları" insan alınyazısını bile çizer...

Şüphesiz insanlık ve Medeniyet için değilse bile, rejim için, örneğin Alman Emperyalizmi için şu mesafe teorisi yerden göğe dek haklıdır. Alman Emperyalizmi geç erdiği kapitalist yağma dünyasında uzak mesafelidir. O yüzden ya sömürge edinmek yahut ölmek karşısında kalır. Pazar ve hammaddeye susamış bir sonradan görme emperyalizm için, yaşadığı durumun ne ya-

man bir kâbus olduğunu, yeryüzünde paylaşılacak bir karış yerin kalmadığı gün (1900 yılı) yazılan şu sözlerde okunur:

"Yerin o güçlü etkisinde esrar parçalayıcı öyle bir şey var ki, ruhu hafakan içinde bırakmaktan geri kalmıyor. Çünkü, o kudret karşısında insanın görünüşteki hürriyeti sanki yok oluyor. Doğrusu her türlü kul-köle olmanın kaynağını yerde görmüyor muyuz? Daima aynı kalan ve hep aynı mekân noktasında bulunan yer, insanların mizaçlarına, değişikin dileklerine çetin bir dayanak hizmetini görüyor ve insanlar bu özü unutacak gibi oldukları vakit, yer onlara sultanlığını, egemenliğini duyuruyor. Ve tümüyle devlet yaşantısı köklerinin toprakta bulunduğunu ciddi ihtarlarla hatırlatıyor. Ulusların alinyazısına kör bir hoyratlıkla yer düzen veriyor. Bir ulus, alinyazısını benimsediği bir yer üzerinde yaşamaya mecburdur, o yerde ölmeye, o yerin kanunlarına boyun eğmeye mecburdur."

İşte o Alman Emperyalizminin "YER" almak, mesafe edinmek için giriştiği Birinci Cihan Savaşı'ndan elinde avucundaki sömürgeleri de yitirerek çıktığı düşünölsün. Artık bugünkü (1940 yılı) 25 Jeopolitik sözde biliminin ve "mesafe ihtiyacı"nın anlamı, Nazi ideologlarının "yaşantı alanı" teorisini neden göklere çıkardıkları kendiliğinden anlaşılır.

Gerek Politik Coğrafya, gerek Üstün Irk Teorileri: 19. yüzyıl Avrupa sermayesinin az çok serbest rekabet kanallarıyla elinden geldiği kadar barışçıl yayılma siyasetini deyimlendirdiyordu. Onun için, bütün o Metafizik Sosyologların gözünde meşru bir düşünce çeşidi sayılıyordu. 20. yüzyılda, özellikle Birinci Emperyalist Evren Savaşı hiçbir emperyalist zıtlığı çözümlemedi. Tersine, evren genel kapitalizm bunalımını (ekonomik krizleri ve savaşları) bir bayrak gibi açıp ebedileştirdi. O zaman Irkçılık ve Jeopolitik kavramları ansızın Alman faşizmi elinde oynanan bombaya döndü. Ancak o zaman etekleri tutuşan tok emperyalistlerin Metafizik Sosyologları ve bilginleri, Irkçılığın, Coğrafyacılığın kalplığı üzerine öteden beri bilinen bilimsel belgeleri akıllarına getirdiler.

Doğrusu, daha 18. yüzyıl bilgini **Montesquieu "Kanunların Ruhunu"** kitabının "İnsanların Eserleri" ayrımında, insanın doğa üzerine yaptığı etkileri göstermemiş miydi? **Buffon:** *"Bugün tüm yeryüzü insan kudretinin izini taşımaktadır"* dememiş miydi? Bunu Burjuva Sosyologları sık sık hatırlattılar. Ancak, kendilerinden 80 yıl önce Tarihçil Maddeciliğin insanla

doğa arasındaki karşılıklı ilişkiyi nasıl güçlü kanunlarıyla belirlediğini nedense unuttular. "Hayat sahası" isteyen Irkçılık, "demokrat" emperyalist anavatanları için tehlike olmuştu. Ne var ki, Metafizik Sosyologlara göre Irkçılık ve Coğrafyacılık da, en sonunda kendilerinden biri değil miydi? Bununla birlikte, onlar Tarihçil Maddeciliğin doğruluğuna uymaktansa, (İkinci Cihan Savaşı'nda "demokrasiler"in yaptıkları gibi), Nazizmle başabaş dövüşmeyi göze aldılar.

Aldılar da ne yaptılar? İki şey: ya Coğrafyacılığı söverek reddettiler; yahut dövüşün kaçınılmaz hızıyla Tarihçil Maddeciliğin silahlarına (tıpkı gene İkinci Cihan Savaşı'nda Anglo-sakson Emperyalizminin Sovyetler'le antlaşması gibi) sarılmak zorunda kaldılar.

Irkçılığı reddedişe örnek Durkheim'dır. Bu zat etkisine güvendiği ağırbaşlılıkla ve bizim kürsülere dek bulaştırdığı ağdalı diliyle, Coğrafyacıları şöyle reddetti:

"Bizim ıttılamıza [bilgimize] göre sosyal örnekleri teşkil eden çizgilerden hiçbirisi üzerine şu tellürik [toprakten gelen] etkiler bir fikir ve hesap verme olanağında değildirler... Aslında bu nasıl olabilirdi ki, Coğrafya şartları bir yerden ötekisine gittikçe değiştirlerken, kürenin en çeşitli noktalarında (kişicil özellikler bir yana bırakıldıkta) aynılık gösteren sosyal örnekler bulunur."

Jules Sion telaşlanır. Jeopolitiği Irkçılıkla harman edenlere karşı şöyle haykırır: *"Hiçbir zaman, şu son yıllardaki Irkçı Teorilere gelinceye dek, milliyetçilik hiçbir zaman bilim haysiyetini [onurunu] bu kertede rezil etmemiştir."*

Ancak, bir düşünceyi kötülemek yetmez. Eleştiriyle yok ettikten sonra, onun yerine geçecek daha doğrusunu koymak gerekir. Metafizik Sosyologlar o ikinci yola başvurdukları zaman, bilerek bilmeyerek, Tarihçil Maddeciliğe materyal olurlar. Nasıl?

Tarihçil Maddeciliğin ana tezlerinden birine göre: insanın bütün hayvanlardan farkı, doğaya pasif (yani, münfail: edilgen) olarak değil, aktif (yani, faal: etken) olarak uymasındır. Hayvan doğaya uymak için görev ve organlarını değiştirir. İnsan doğaya uyarken aynı zamanda doğayı da kendisine uydurur. İnsanın çevresine uyuşu, çevresini kendine uydurması, doğayı insana has bir doğa yani toplum peyzajı durumuna getirmesiyle olur. Toplumla doğa arasındaki ilişki bu şartlarla yürür.

İnsan doğayı kendisine ne ile uydurur? ÂLET kullanarak... Hayvanlar doğaya uymak için kendi vücutlarını, ORGANLARINI değiştirirler. İnsan organ değiştirmeye vakit kalmayacak kadar kısa zamanda yarattığı organ benzeri ÂLETLERLE doğayı değiştirir.

İnsanlar doğanın etkisi altında kalmazlar mı? Kalırlar. Ancak, ham doğanın doğrudan doğruya etkisi altında değil: insanın işleyip değiştirdiği doğanın etkisi altında ve gene ancak âletler ve üretici güçler dolayısıyla etkisi altında kalırlar.

Özellikle Coğrafyacı ve genellikle Metafizik Sosyologların anlamadıkları veya anlamak istemedikleri noktalar şunlardır:

1- Karşılıklı ilişki: İnsanlar bitki ve hayvan gibi yalnız doğanın etkisi altında kalmazlar. Karşılıklı olarak birbirlerine ve doğaya da etki yaparlar. Coğrafyacı Sosyologlar bu ilişkinin yalnız doğa yanındaki parçasını kesip alırlar. O yarım görüşle bütün üzerine yargı kurmaya kalkışırlar. O yüzden tek yanlı, insan dışı etkilerle bunalıp Sofizme düşerler. Bilerek bilmeyerek, insanı hayvanla karıştırırlar

2- Toplumcul ilişki: İnsanın doğayla ilişkisi tek başına ve sırf kendi organlarıyla olmaz. Tümüyle toplum-olarak yapılır. İnsan toplu olarak ve teknik denilen aygıtlar ve avadanlıklar aracılığı ile ham doğayı insana yarayacak biçimde işleyip değiştirir. Bu işlenmiş doğa artık toplumcul bir maddedir. Toplumun malı ve kendisidir. İnsana doğrudan doğruya etki yapan şey: ham doğa değil, bu işlenmiş insancıl doğadır. Metafizik Sosyologlarla Coğrafyacılar insanı çığ doğayla dolaysız etkiledikleri için, gene tek yanlı Sofizm yaparlar ve insanı hayvanlaştırmaktan kurtulamazlar.

3- Ekonomik determinizm: İnsanın doğası toplumdur. Doğa ancak toplumlaşarak, insancıllaşarak insana etki yapar, diyoruz. Bu nasıl olur?

İnsan ham doğa üzerinde hiçbir zaman tek başına bir hayvan gibi yaşayamamıştır. Balta girmemiş orman başka şeydir, işlenmiş orman başka şeydir. Kıraç toprakla tarla gene başka şeydirler. İşlenen orman, sürülen tarla artık toplumun malı olduğu ölçüde insanın yaşayışına elverişli bulunur ve insana etki yapar.

Tarlanın insan üzerine yaptığı etki taşıyla toprağıyla değildir. Tarlanın insan ilişkileri ve toplum üzerine yaptığı etki, İnsanın tarlayı işleyiş yordamına bağlıdır. İnsanın tarlayı işleyiş yordamı neye bağlıdır? Toplum içinde tâ en İlkel Komuna ça-

ğından beri gelişmiş bulunan insancıl davranışlarla sosyal, ekonomik ilişkilere ve kullanılan teknikle metotlara bağlıdır. Tarla toprağının tabiatçıl kaliteleri [doğal özellikleri], kimyacı terkibi [bileşimi], iklim şartları, bereketlilik derecesi ne olursa olsun, insanın ve tarihsel gelenek görenekleriyle insan davranışının toprağı işleyiş yordamı, tekniğı geliştiriş orantısı ve çalışma yöneliş aynı kalabilir. O yüzden, gerek teknik, gerek sosyal üretim yordamınının insan yaşantısı ve toplum ilişkileri üzerine yaptığı etkiler aşağı yukarı farksız olabilir. Çünkü, doğa ne denli başka başka elemanlar taşırsa taşısın, insanlar onu aynı biçimde değiştirmişler, aynı yordamda işliyorlarsa: aynı toplum biçimi içinde yaşıyorlar demektir.

Bu nedenlerle toplum tiplere ayrılması ve biçimden biçime geçmesi çevresindeki Coğrafya ile çok dolaylı yoldan ve uzaktan ilgili olur. Bu ilgi de Coğrafyayı az çok değiştirerek kendine uydurmak yolu ile olur. İnsanın Coğrafyayı kendine yararlı biçimde değiştirmesine ÜRETİM davranışı denir. Üretim temeli üzerinde bütün topluma taban olan derin ve geniş ekonomi davranışları gelişir. Bu bakımdan toplumun çehresini değiştiren şey Coğrafya değildir: Coğrafyayı toplumcullaştıran ekonomik faaliyettir. Toplumun şu veya bu biçimi alması, Coğrafyanın falan veya filan elemanından ileri gelmez. Ekonomi ilişkileri temeline dayanan maddecil ve ruhçul bütün toplum ilişkileri sonucu olur. Böyle toplum biçimlerini insanın en son duruşmada emek ve üretim ilişkileriyle belirlendirmesine, ekonomik determinizm adı verilir.

Metafizik Sosyologlar, 19. yüzyıl ortasından beri Tarihçil Maddeciliğın çürütülemez biçimde ispatladığı bu gerçeğı uzun süre baltalamaya özendiler. Yukarıda açıkladığımız nedenlerle birbirlerine düştükleri vakit, yani "demokrat" emperyalistlerle "faşist" emperyalistler çelişkisi keskinleştiğı vakit, "demokrat" Sosyologlar Coğrafyacılığı çürütmek istediler. O yüzden Marksizmin gösterdiği doğruları, hiç Marks Okulu ortada yokmuş gibi ondan aşırma parçaları benimsemeye kalkıştılar. Bu sırada Tarihçil Maddeciliğın önü sonunu tutan bilimcil gücünü hiç gösteremediler. Diyalektiğı ne kavradılar, ne kullandılar. Yalnız Tarihçil Maddeciliğın kıyısından köşesinden parçalarla çöplendiler... Yeni bir şey öğretmekten çok, doğrunun nasıl itiraf edildiğini belirtmek için birkaç örnek sunalım.

Jean Brunhes "İnsancıl Coğrafya" adlı eserinde, suyun insan hayatına çok karıştığını: "*çok defa insancıl haritanın hidrolo-*

ji (sular bilimi) haritası ile sıkı ilişkide bulunduğu"nu söyler. Mekân, uzaklık, seviye farkı gibi şeylerin "gittikçe" insanlığa etkin olduğuna değer. Ancak, en sonunda, "çekici: cazip" ırmakların "sırf insanların kendilerince harcanmış uzun emeklerle gerçekten insancıl aygıtlar (outils humains) durumuna geldiklerini" anlatır. "Mekân, mesafe, seviye farkı gibi şeylerin Coğrafya değerleri haline gelmeleri, insanların o şeyleri kendi ihtiyaçları için kullanıp ele geçirmeleri yüzündendir" der. Ona göre, "insan olayı yeryüzünün kalıbını değiştirmeye girişmiş bir güçtür".

Demangeon der ki: "Şimdiki peysajların hemen hemen hepsi insan emeğinin eseridir." "**La Picardie**" adlı eserinde şöyle yazar: "Sömürgelerimizdeki yeni topraklar, uzun bir entansiv (yani, az yere çok yatırım yaparak şiddetli işletmeci) ekim döneminden sonra girecekleri duruma ne kadar az benzeyeceklerse, ekincilerimizin herk ettikleri (sabanla sürdükleri) yer dahi, en ilk hasat ürünü vermiş olan yere o kadar az benzer."

Marebloch, "Fransız Kır Tarihinin Orijinal Karakterleri" (1931) eserinde gösteriyor ki: Fransa'da rastlanan sık nüfuslu, açık peyzajlarla, seyrek ve dağınık nüfuslu ağaçlık peyzajlar birbirinden farklı iki Tarım Medeniyetinin yadigârlarıdır. Bu bakımdan **Curvillere** şöyle der: "Sözün kısası, nerede saf Coğrafya bulduğumuzu sanıyorsak, orada bütün bir insancıl geçmiş, bütün bir tarihi temel olarak buluyoruz."

Frederic Bauch "Moral Etütleri" kitabında meseleyi şöyle kestirip atar: "Önemli olan şey; cihet [yön], yer değil, insan tekniğinin yeri kullanışıdır."

Febvre "Yeryüzü ve İnsanal Evrim" eserinde, iklimin nüfuzu ve etkisi denirken bu "nüfuz" sözcüğünün münecimlikten kalma bir deyim olduğunu anlatır. Ona göre: iklim denilen şey pek karmakarışıktır. Isı ve ısı değişiklikleri, yükseklik, güneşlenme, yağmur yağması, yerin bereketi vb. hep iklimle karışır. "Adalar Kanunu" denilen şey de böyledir: Ada, besleyici kıyı (besi ve ticaret) ve tecrit [yalıtım] aracı olabildiği gibi, tersi de olabilir. Kimi adalar gerçekten "deniz ve dört yol ağzı" hizmetini görebilir. Göçebelik, mutlaka stepin gerektirdiği bir geçim yordamı değildir. Bütün ilkel yerli uluslar Göçebelik Konağından geçmişlerdir. Febvre toplum alinyazısında Coğrafyanın değil, insan emeğinin, ekonominin rolünü şöyle kabartılandırır:

"İnsan emeği, insan hesabı, insan hareketi, insanlığın durmaz dinlenmez med ve cezri [gelgiti]; birinci planda hep in-

san.. Yoksa, yer veya iklim değil..." "İnsan bir Coğrafya faktörüdür, hiç ötesi yok." İnsancıl Coğrafyanın rolü "bu insanın doğa üzerindeki etkisini" gözden geçirmektir. Coğrafyacının belgelerden beklediği hizmet "(İnsan kümelerinin) evriminde yerin hissesine düşen pay üzerine bilgiler edinmek değildir; Coğrafya şartlarının zamanla uluslar tarihi ve alinyazısı üzerine yapabildiği etki de değildir; Coğrafyacının dilediği şey, ulusların, toplulukların, insan toplumlarının çevre üzerine yapabilmiş oldukları ve yaptıkları etkiyi belirlemede kendisine yardım edilmesidir." Sosyal kümeler "geniş ölçüde ekonomik ihtiyaçlarla ve insanların o ihtiyaçları gidermek üzere harcadıkları çabalarıdır ki, her şeyden önce gözümüzde Coğrafyanın insan toplumlarında görülen evrim üzerine yaptığı etki açıklanır." "Önümüze çıkan bir 'peyzaj'ın doğrudan doğruya kavranılan yahut tarihcil olarak yeniden kurulmuş bir Coğrafya bütünlüğünün hangi çizgileri herhangi bir grubun, yahut herhangi bir sosyal örgütün sürekli, olumlu veya olumsuz etkisiyle açıklanır yahut açıklanabilir?" Bu arada yazar önemli bir örnek de verir: Ortaçağ'da Normandiya, Merovan, Flândr gibi yerlerin bağıcılığa girişmelerini "bütün insan kümelerinin her şeyden önce başkalarından hiçbir şey satın almaksızın kendi kendilerine yetebilmeyi arayan bir tecerrüt (tek başına kalma) rejimi" sayar.

İş buraya gelince, **Curvillere** bile şöyle demekten kendisini alamaz: "Doğrusu bundan önceki hipotezler dolayısıyla görmüş olduğumuz gibi, burada dahi tersine dönme niteliği (keyfiyeti) karşımıza çıkar."

Gerçekte tersine dönmek yok, terslikten dönme vardır. Ne yazık ki bu dönüş gerçek yani Diyalektik Sosyolojiye ulaşmaktan uzak kalır.

Tarihcil Maddeciliğin yanında Metafizik ve Coğrafyacı Sosyolojiler neye benziyor?

Büyük mimarlarının emeğiyle Tarihsel Maddecilik muazzam bir yapı olarak kurulmuş. İnsanlar içinde oturuyorlar. Zamanla o büyük yapının kapisında, penceresinde, bacasında, kiremidinde ufak tefek değişiklikler olabilir. Değişeceklerin yerine yenilerini koymak için, yapının bütününe ve içine bilerek girmek gerekli. Metafizik Sosyologlar hiç oralı olmuyorlar. Tarihcil Maddeciliğe bakmıyorlar ve aldırıyorlar bile. Büyük mimar pozları takınarak, Tarihcil Maddeciliğin ötesinde: en güzel ka-

pıları, en iyi pencereleri, en doğru bacaları ve en yeni kiremitleri yapmak çabasındaadırlar. Oysa bu yaptıkları önce mimarlık işi değil, bayağı esnaflık işidir. Sonra, gerçekten daha elverişli kapı, pencere, baca, kiremit gerekiyorsa, onu ancak yapısına göre mimarının eline verip değerlendirmek gerekir. Metafizik Sosyologlar ne yapıyorlar: Tarihçil Maddeciliğin yapısı dışında hatta ona karşı gelmek üzere, havada bir sürü kapılar, pencereler, bacalar, kiremitler asılı tutmak istiyorlar...

Gülünç ve boşuna davranışları bundan ileri geliyor.

3- Morfoloji Özü (Biçimcil Sübstra)

Toplumun gidişini toplumsal olaylarla yorumlamaya girişen biricik Metafizik Sosyoloji Durkheim'ın okuludur. Bu okulun ana prensip çizgilerini Metafizik Sosyoloji SİSTEMLERİ sırasında gördük. Burada aynı okulun toplum akışını nasıl yorumlamaya yeltendiğine kısaca dokunacağız.

Bu alanda Durkheimcılık hayli cüretlidir. Belki ceza kanunlarında bilim kalpazanlıkları üzerine hiçbir suçlayıcı madde bulunmadığı için, inanılmaz senlibenlilikle, Tarihsel Maddecilikten bir sıra intihaller (plâjyalar: aşırımlar) yapar. Ne var ki, intihalin amacı hep tahrif (bozmak ve biçimsizleştirmek) olduğu için, Durkheim da aynı kalpazanlık yoluna girer. Tarihçil Maddeciliğin toplum yorumlarından yalnız biçimi alıp, özü baltalamaya çalışır.

Bunu nasıl yapar? Başlıca iki önemli noktada... Tarihçil Maddeciliğin bir Mantiğı, yani DİYALEKTİK MADDECİ kavramı vardır; bir de Sosyolojisi, yani doğrudan doğruya EKONOMİK DETERMİNİZM kavramı vardır. Diyalektiğin özü: Nicelik (kemmiyet: sayıca) birikişin Nitelik (keyfiyet: kalite) değişikliğine nasıl sıçradığını göstermektir. Ekonomik Determinizmin özü: Toplumun maddecil temeli (ekonomi yapısı) ile üstyapısı (sosyal, politik, kültürel vb. toplum olayları) arasındaki ilişkileri belirlemektir... Durkheim bu iki kavramı da aşırıp bozar.

1- Nicelikten Niteliğe (Kemmiyetten Keyfiyete) Sıçrayış-Varlık bir PROSE yani zincirleme gidiş halindedir. Prose içinde: nicelik (sayıcalı) değişikliği bir kerteye dek olgunlaştırdıktan sonra, eski niteliğin (kalitenin) yerine başka bir kalite geçer. Örneğin, su normal şartlarda sıfır dereceye dek akıcı bir sıvı kalitesini saklar. Isı sıfır dereceye iner inmez, su birden buz

kesilir: yani, akıcılık ve sıvı kalitesinin yerine ve ansızın katılık niteliği geçer. Alman filozofu Hegel bu diyalektik gidiş olayını FİKİR'in hareketi saydı. Marks ve Engels o mistik kavramı gerçekliğe çevirdiler. Varlığın diyalektik oluşu Fikirden gelmez, Fikrin diyalektik oluşu Varlıktan gelir.

Durkheim, pek masum görünen bir bilmezlikten gelişle, diyalektik kavramı kendine mal etmek ister. Mal etmek için de diyalektiğin devrimci özünü atarak, sırf BİÇİM'i üzerinde oyun oynar. Hegel'in vaktiyle çürüğe çıkarılmış FİKİR'i ile Durkheim'in yüz yıl sonra diriltmek istediği Biçim'i arasında şu fark vardır: Hegel kendi çağı için yeni bir şey söylüyordu. Diyalektiği doğru yorumlayamamakla birlikte, tersine ve mistik şekliyle olsun tüm olarak ortaya koyuyordu. Felsefe tarihçesinde epeydir unutulmuş bir çığırı yeniden açıyordu. Durkheim Fikir'i yüzyıl sonra geriye çevirmeye kalkışır.

Diyalektik tümüyle varlığın ve düşüncenin en genel kanunlarını gösterir. Ancak, bu kanunların cansız doğada başka, hayatta başka, toplumda başka biçimlerde görüldüğünü belirtir ve araştırmayı öğütler. Diyalektiğin: tez-antitez-sentez sözcüklerini, yahut nicelikten niteliğe (sayıdan kalite değişikliğine) atlayış formülünü papağanca ezberleyip uluorta tekerlemekle hiç mi hiç bir ilgisi yoktur. Bütün problem her olayın kendi özelliği içinde gerçekten işleyen diyalektik ilişkiyi kavramaktır. O kavrayış ise, her olayda Biçim kadar Özü de (şekil kadar muhtevayı da) hesaba katmakla edinilir. Yoksa, özü atılmış bir diyalektik görüntüsü, erkekliği çıkarılmış bir kavram, boş laf ebeliği (frazeoloji) olur. 'Kadım çağın Sofistleri (Safsatacıları) o yolu tutmuşlardı.

Durkheimciliğin başına gelen budur. Üstat Durkheim -kaynağını göstermeksizin, kendi düşünce ürünü imişçe- nicelik birikişinin nitelik (kalite) değişikliğini getireceği kanısına sahip çıkar. Bu formülü hemen topluma uygulayarak şu yargıya varır: Sosyal grupların kalite [nitelik] değişikliklerini sayı değişikliklerinde aramalıdır!

Çömezler (örneğin **Simmel** "Annee Sociologique"te) üstatlarını şöyle yankırlarlar: *"Bir toplumun her türlü sayırcıl çoğalışı ardından bir sıra kalite değişikliklerini sürükleyip getirir..."* Evet, bu formül bilinen diyalektik kanununun en genel biçimidir. Ne var ki, konumuz bayağı Mantık değil, Sosyolojidir. O genel kanun Özellikle toplum olaylarında nasıl gerçekleşiyor?

Çömez gene aynı şeyi bildirmekle şöyle karşılık verir: "*Grupların biçimleri unsurların sayısına sıkı sıkıya bağlıdır.*"

Bu gidişle Durkheimcılardan elle tutulur karşılık bulunamayacaktır. Biz kendimiz bir inceleme yapalım. Madde dünyasında bir Hidrojen bir atomdur. Üç Hidrojen atomu sentezleşirse, Hidrojen yerine Helium ortaya çıkar. Yani, Hidrojenlerin sayısı üç olunca maddenin kalitesi bambaşka olan Helium ile karşılaşırız. İnsanlar için de iş böyle midir? Örneğin, nüfus Vahşet Çağında pek azlık ufak kabilecikler durumunda idi. Yukarı Barbarlık Konağında büyük aşiretler doğdu. Medeniyet ile birlikte kalabalık Kentler örgütlendi. En sonra bugün Kapitalizm Konağında pek önemli nüfus koyu-kalabalıkları doğdu, vb...

Öyleyse nüfusun sayıca artışı mı toplumun biçimden biçime geçişini gerektirmiştir? İşin görünüşü, yani biçimi budur. Durkheimcılar da onu savunuyorlar.

Aynı olayların özüne, içyüzlerine bakalım. Üç Hidrojen atomu bir araya gelir gelmez ve sırf bir araya geldikleri için, hemen Helyum gazı çıkmaz. Hidrojenlerden Helyumun çıkması için: atomlar arasında bir sentez yapacak şartlar gerekir. Örneğin, su iki hidrojenle bir oksijen atomundan ibarettir. İki Hidrojenle bir Oksijeni yan yana getirdik mi, hemen su olmaz. Ancak, o atomlar içinden elektrik kıvılcımı geçmeli, Oksijen Hidrojeni yakmalıdır ki su çıksın.

Toplum biçimlerinin çeşitli kalite [nitelik] değişikliklerinde o elektrik kıvılcımının yerine geçen şey nedir? Asıl problem onu bulmak ve bilmektedir. Su iki Hidrojen ve bir Oksijenden derleşiktir demek suyun hangi sebeple çıktığını göstermez. Tıpkı öyle Medeni Toplum Barbar kabilesinden daha kalabalıktır demek de, toplumun Medeniyete nasıl ve niçin geçtiğini anlatmaz. Nüfus artışıyla toplum ilerleyişi arasında bir paralellik bulunabilir. Bulunmaya da bilir. Toplumun biçimden biçime geçişini nüfus artışıyla açıklamaya kalkışmak, Mantıktaki paralellik sofizmine düşmek olur.

Durkheimcilik diyalektikten bir formül aşırıyor. O formülün ne olduğunu, neye yaradığını, hele nasıl kullanılacağını bilmiyor. Bir vahşinin "uçak uçan şeydir" demesiyle, Durkheimcılardan "Medeniyet nüfus artışıdır" kanıları arasında yorumlama, izah [açıklama] bakımından hiç fark yoktur.

2- Sosyal Morfoloji: Tarihçil Maddeciliğe göre toplum bir yapıya benzetilirse onun bir maddecil temeli, bir de üstyapısı var-

dir. Toplumun maddecil temeli ekonomik ilişkileridir. Üstyapısı: Sınıfcıl, toplumcul, politik, hukukçul, ahlâkçıl, bilimcil, güzel sanatçıl, dincil, felsefecil vb. bütün ekonomikten başka olan ilişkileridir. Bu ekonomik ve sosyal ilişkiler karşılıklı etki-tepki süreci içinde gelişirler. Bütünüyle o etki ve tepkiler hesaba katılmak şartıyla, sosyal olayların yorumu "en son duruşmada" maddecil ve ekonomik üretici güçler temelinde araştırılır.

Durkheim, Tarihcil Maddeciliğin o basit güçlü formülünden kaygısız bir senlibenlilikle ve kurnazca yararlanmayı düşündü. Yararlanmak için aldığı işdişleştirme operasyonuna başvurdu. Tarihcil Maddeciliğin canlı özünü (ekonomi temelini) kaldırıp attı. Yalnız biçimini aldı. Marks'ın yaptığı gibi, toplum olaylarını iki ayrı kampa böldü:

1- Öz,

2- Toplumcul olaylar.

a) ÖZ (SÜBSTRA): Durkheim'in Öz dediği şey, Tarihcil Maddeciliğin ekonomi temeline paralel ve karşı düşürülür.

Ekonomi temeliyle Öz arasındaki benzerlik: biçimden, hatâ laftan ibaret kalır. Çünkü, Tarihsel Maddecilik bütün sosyal olaylar ehamını [piramidini] ekonomi tabanı üzerinde yükselmiş bulur. Durkheim ise, lanetlediği ekonomiyi toplum dışına atmak için, doksan dereden su getirir. En sonunda, ekonomiyi bir kalemde çizip yerine MORFOLOJİ'yi geçirir.

Öz yani Sübstra: MORFOLOJİ (Biçimciliktir).

b) "SOSYAL OLAYLAR": Sosyal Morfoloji tabanı üzerine kurulan sosyal olaylar bir çeşit üstyapıyı andırır.

Ancak, Durkheimcilikta: Morfoloji BEYİN demekse, sosyal olaylar ve hadiseler [olgular] PSİKOLOJİ demektir. Ona göre insanın beyniyle psikolojisi arasında ne ilişki varsa, Sosyal Morfolojiyle sosyal olaylar arasında da o ilişki vardır.

Durkheim'in tarihi yorumlamak için öne sürdüğü ünlü "SOSYAL MORFOLOJİ" teorisi budur. Burada biçim (tekrar edelim: sırf özü öldürmek için ele alınmış biçim) Tarihsel Maddecilikten aşırılmıştır. Bu aşırımı gizlemek kaygısıyla Durkheim kendi "doktrinini" Tarihsel Maddecilikle karıştıranlara karşı telâşlı savunmalara o yüzden düşer. Bu belli.

Anlaşılması güç olan bir yan var. Tarihsel Maddecilikte Coğrafyadan tekniğe ve üretim metotlarına dek uzanan ekonomi ilişkileri herkesin bildiği veya hiç değilse kolayca anlayabileceği şeylerdir. Durkheim'in ekonomiyi kaldırıp onun yerine oturt-

tuğu "Öz" yahut "Sosyal morfoloji" ne mene nesnedir? Bu kaçınılmaz soru karşısında Durkheim ve öğrencileri çok sıkıntıya düşerler. Durkheim II. **"L'Annee Sociologique"**te sosyal morfoloji tezini şöyle koyar:

"Sosyal yaşantı, büyüklüğü ve biçimi bakımından belirli bir ÖZ (Sübstra) üzerine yaslanır. Bu Özü örgütleyen şey, toplumu teşkil eden kişilerin yığını, yer üstünde yerleşmiş yordamları, kolektif ilişkileri ilgilendiren her çeşit şeylerin toplu biçimleşmesi (configuration: suretleşmesi)dir. Nüfus; az veya çok koygun [yoğun] (kesif) olduğuna göre, şehirlerde konsantre olmuş veya köylere dağılmış bulunduğuna göre, şehirlerin ve evlerin inşa edilmiş yordamlarına göre, toplumca işgal edilen mekânın az veya çok geniş olduğuna göre, o mekânı çizen sınırların durumuna göre, o mekânı yarıp geçen ulaştırma yollarına vb. 'ne göre Sosyal Öz başka başka olur. Öte yandan nasıl psikoloji olayları dolaylı veya dolaysızca beynin durumuyla ilgiliyse, tıpkı öyle bu özün biçimlenişi de, bütün sosyal olayları doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgilendirir. İmdi, işte, Sosyolojiyi besbellice ilgilendiren ve hepsi de bir tek ve aynı konuya vardıkları için, bir tek ve aynı bilime bağlı bulunan olaylar topyekünü budur. İşte, bu bilime biz Sosyal Morfoloji denilmesini öneriyoruz."

Bunları söyleyen Durkheim'ın ağızından çıkanı acep kulağı duyuyor mu? Önce sözlerini o keyfi darmadağınıklıktan kurtarıp, birer ikişer sınıflayalım:

1- Şehirlerin ve evlerin inşa tarzı + sosyal şeylerin toplu biçimleşmesi.

2- Toprak üstünde yerleşim tarzı + nüfusun şehir ve köyle-re dağılışı tarzı + ulaşım yolları.

Bu iki grup olaylar herkesin bildiği derlitoplu ekonomi olaylarının, sere serpe dağılmış birer parçası değil midir? Şöyle ki:

Birinci grup olaylar: üretim ilişkilerinde yer tutan tekniğe ve tekniğin dağılımına bağlı olaylardır. Ev inşaatı, köy inşaatı "kolektif ilişkileri ilgilendiren şeyler", yani sosyal nesnelere (üretim, dağıtım ve tüketim araçları), teknik araçlardır. Bunların adlarını değiştirmekle, kendilerini değiştirmek elden gelmez. Şeyleri adlarıyla çağdırmamak: ekonomiyi yok etmeye yetmez.

İkinci grup olaylar: gene ekonominin dağıtım ilişkileri'ne karşılık düşerler. Toprak üstünde yerleşme demek, nüfusun köy ve şehirlere dağıtılması demektir. Her iki olay da üretici güçlerden biri olan insanı: toplumun üretim cihazı ve üretim

alanı üzerinde dağıtmak ve yerleştirmektir. Ulaştırma yolları ise, adları üstlerinde: dağıtım ve değişim görevlerinin modern ekonomik kan damarları olurlar.

Hani ya Durkheim "ekonomi"yi katletmişti? Evet, öyle bir kastı, hattâ "taammüdü"*' vardı. Ne var ki, en iğreti çeşidinden bir yorum kıvırmaya kalkıştı mıydı, dolambaçlı yoldan ekonomiyi ağzına almaktan kurtulamıyordu. Gerçek böyle iken, ekonomi ilişkilerini parçalayıp "Morfoloji" adıyla maskelemek neye yarar? Besbelli, Tarihçil Maddeciliği horlamaya...

Durkheim kendi kendisini çürüten yukarıki sınıflamadan bir yıl sonra aynı şeyi III. "**L'Annee Sociologique**"te başka perdeden şöyle tekrarlar:

"Sosyal özün mahiyeti [esas], yalnız topyekünüyle politik toplumun yığınını derleştiren elemanların sayısına bağlı değildir, belki bir araya gelince tümüyle toplumu teşkil eden gruplardan her birinin yığını, koygunluğu [yoğunluğu], Coğrafya temelleri de göz önünde tutulmalıdır. Çünkü, sosyal yaşantı o grupların buldukları duruma göre, çokluk olup olmadıklarına göre, koygun [yoğun] bulunup bulunmadıklarına göre, derleşim, dağılım ve bağlantı tarzlarına göre, aldıkları maddecil biçimlere göre ister istemez başka başka olur. İşte; onun içindir ki, Sosyal Morfolojiye şehir ve köy merkezlerinin Demografyasına ve Coğrafyasına bağlı olan her şeyi ekledik."

Böylece, "Öz"ü elden geldiği kadar çorbaya çevirerek, içine biraz da Coğrafya ve demografya salçası "kattık"! Bu demografyalı, Coğrafyalı demagojiya çorbası içinde başlıca eleman olarak neler var? "SOSYAL GRUPLAR" deyimi: sınıflar, zümreler, tabakalar olmalı. Demek, Durkheim Tarihçil Maddeciliğin ekonomi temeli üstünde hemen biçimleşmiş bulunduğu insan kümeleşmeleri konusuna parmak mı atıyor? Öyleyse, Tarihçil Maddeciliği susturmak yahut zihinlerden kusturmak için: Tarihsel Maddecilikte geçerli ve tutarlı olan ekonomi gibi sınıf kavramını da ele almak acayip bir davranış oluyor.

Durkheim'ın ekonomik ilişkiler üzerine yaptığı o çeşit soysuzlaştırıcı bozmalar bir yana bırakılırsa: "Sosyal Morfoloji" reçetesi içinde hiç mi orijinal bir cevher yoktur?.. Formalizm bir orijinallik ise, Durkheim'da orijinallik vardır. Yalnız, Durkheim'ın Formalizmi özel bir BİÇİM kazanır ve şu iki bölüme ayrılır:

1- DOĞA ÜZERİNE: Durkheim II. "L'Annee"de "toplum mekânının genişliği ve sınırları der. III. "L'Annee'de Coğrafya te-

melleri deyimiyle eski soyut sözcüğünü biraz somutlaştırmak ister. Böylece, Coğrafya biliminden yararlanmaya kalkışır.

2- İNSAN ÜZERİNE: Durkheim II. "L'Annee"de "kişilerin yığılını", "nüfus kalabalığı ve koygunluğu [yoğunluğu]" der. III. üncü "L'Annee"de "grupların kalabalıklığı ve koygunluğu [yoğunluğu]" deyimlerini kullanır. Demografya Biliminden yararlanmaya kalkışır.

Durkheim'ın sonradan akıl ettiği doğa meselesini Coğrafyacılık bahsinde tartıştık. Bildiğimiz gibi, Coğrafya çevresi de ekonomik elemanlardan bir üretici güçtür. Onu bir yana bırakırsak, Durkheim'a kalan şey: Toplum ve gruplardaki nüfus sayısı ve koygunluğu [yoğunluğu]'dur. Buna kişiler toplamının "HACİM" ve "KOYGUNLUK [YOĞUNLUK]"u (kesafeti: yoğunluğu) adları verilir. Yukarıda belirtmiştik; insanların toplum içinde dağılımları: üretim yordamının dağıtım sistemine uyar. Ancak, insan bölümlenişini bu anlamda koymak, nüfus meselesinin özünü ekonomik bir öz saymak olur. Durkheim'ın ise bütün amacı o özü gözden yitirmektir.

Durkheim nüfus deyince: onun üretimle ilişkisi her ne olursa olsun, sırf ve yalnız sayısını göz önünde tutar. Buradan nüfusun hacmi ve koygunluğu çıkar.

Nüfusun HACMİ nedir? "Toplumcul birliklerin sayısı"dır. Nüfusun KOYGUNLUĞU nedir? "Yığınların konsantrasyon (temerküz) derecesi"dir. Bu karşılıkları veren Durkheim, tümüyle insanlık tarihinin sırlarını açmak üzere iki anahtar kullanır:

- 1- "Sosyal koygunluk",
- 2- "Nüfus koygunluğu"...

"Sosyal koygunluk" nedir? Pek anlaşılmaz. Derindir. "Nüfus koygunluğu" ile koca Tarih nasıl açıklanır? Bu yanı Durkheim'ın kendisi de pek kestirememiştir. "İşbölümü" eserinde, "toplumların gitgide koygunlaşması"nın: nüfus konsantrasyonu, şehirlerin gelişimi, taşıt araçlarının çoğalmasıyla olmuş sayar. Öyleyse, nüfusun ekonomik gelişimle atbaşı giden bir koygunlaşma kazandığını mı öne sürer? Bu koygunlaşma konusu çok çetindir. Durkheim iki çeşit "koygunlaşma" ayırır:

- 1- Maddecil koygunlaşma;
- 2- Anlamcıl (moral) koygunlaşma...

Bilgin her nedense bu iki koygunlaşmadan yalnız anlamcıl olanını "dinamik koygunlaşma" sayar. Böylece, ekonomik olayların canlılığını üst-yapıya aktardığına inanır.

Koygunluklardan hangisi hangisini belirler? "İşbölümü" eseri der ki: "İkisinden hangisinin ötekini belirlediğini araştırmak yararsızdır." Neden yararsızdır? Bilinmez. Ne yazık ki, üstadın o kararsızlığı görülünce, sağcıların saldırısına uğrayan: "Dürkheim, Tarihçil Maddeciliğe kaymakla suçlandırıldığı için, hemen ertesi yıl ağız değiştirdi." "Sosyoloji Kuralları" kitabında maddecil koygunluğu (maddi kesafeti), moral koygunlukla (manevi kesafetle) izaha kalkıştı. Maddeyi ruhla yahut "dinamik koygunluk" ile yaratmaya girişti. Böylece şerefini ve mevkiini kurtaracaktı.

Külahını kurtarma uğruna şöyle dedi:

"Dinamik koygunluk, eşit hacimli ve eylemce yalnız ticaretçil ilişkide bulunmakla kalmayıp, moral (manevi) ilişkide dahi bulunan, yani sadece karşılıklı hizmet veya rekabette bulunmakla kalmayıp, ortak bir hayat yaşayan kişilerin sayı değişiklikleri ile belirlenir."

Bu hesapça dinamik koygunluk: *"Kümenin sırf maddece sıkışık duruma gelmesi demek değildir. Eğer kişiler ve daha doğrusu kişi grupları moral boşluklarla birbirlerinden ayrı kalıyorlarsa, bu sıkışmanın bir etkisi olamaz. Dinamik koygunlaşma Öyle anlamcıl bir sıkışmadır ki, maddece sıkışma onun sırf yardımcılarından ve genel olarak sonucundan ibaret kalır."*

Görüyoruz. Durkheim artık özsüz, içsiz, soyut ve kuru bir biçim olan koygunluğu Tanrılaştırmıştır. En somut nüfus koygunluğunun bile, maddecil olmasına kıyışamaz. "Sosyal Morfoloji" denilen şey ruh meselesi olup çıkar.

Onun için Durkheim'ın en sadık öğrencisi ve hayırlı halefi olan Mauss, şu sözü ağızından kaçırılmazlık edemedi: *"Sosyal Morfoloji bizce henüz bilinir değildir."* Yani, zavallı "Sosyal Morfoloji": bizim Nasreddin Hoca'nın kar helvasına dönmüştür. Onu icat edenler dahi, beğenmek şöyle dursun, bilmiyorlardı.

Tarihçil Maddeciliğe silah çeken bütün Sosyologların alnyazısı, bir gün onun kapısında dilenmek oluyor. Durkheimcılığın da tahrif, inkâr serüvenlerinden sonra, Tarihsel Maddecilik önünde nasıl kıvrandığına dokunmadan geçmeyelim.

Anladık. Durkheim'ın Sosyal Morfolojisi bütün umutları Demografi Bilimine bağladı. Demografi Biliminin kendisi Durkheim'a karşı ne söyler? Ömrünü Demografi çalışmalarına ve Şehir Morfolojisine vermiş olan **Halbwacher** 1907 yılı şu kanıda bulunuyor: *"Aynı morfoloji olayı, mahiyeti hiç değişmeksizin,*

pek başka başka ekonomik değişikliklerle bir gider." Doğrusu bugün nüfus koygunluğu bakımından Moskova ile Paris arasında pek büyük fark bulunmayabilir. Oysa, bu iki şehir iki zıt, hattâ can düşmanı ekonomi düzenine dayanır. Bolşevizm'le kapitalizmin farkını nüfus koygunluğunda aramak, gülünçtür.

Tarihçi **Paul Lacombe**, ekonominin "*koygunluktan daha az önemli bir faktör olmadığını*" söyler. Ekonomiyi de Demografi kadar "*insanlığın yeni bir endüstri konağına ulaşması için besbelli bir gereklilik*" sayar. Her ikisini de "*emeğin yeni biçimine tâbi [bağımlı] ve bağlı*" tutar.

Georges Payer, Landry'nin "**Demografi Devrimi**" adını taşıyan kitabı üzerine şu kanıyı öne sürer: "*İngiltere'nin 19. yüzyılda dev adımları ile ilerleyişini gerektirerek, İngiliz nüfusunu birkaç kuşakta dört katına çıkaran, oysa aynı süre içinde Fransa nüfusunu ancak yarı yarıya yükselten olay*"... "*büyük endüstrinin gelişmesinden ileri gelir. Bu endüstri gelişiminden İngiltere, çeşitli nedenlerle, Özellikle kömür ve demir madenlerine sahip olmak ve deniz ticaretinde daha ileri bir durum edinmiş bulunmak yüzünden, esasında tarımcı kalan Fransa'dan öne geçmiş ve onu aşmıştır... Kendi ülkemizde (Fransa'da) bile, güneyin karşısına aşırı nüfuslu kuzey çıkarılıyor; unutulmamalı ki, kuzeyde dahi endüstrinin yediği ekmek olan kömür ve demir vardır.*" Bir başka ilginç örnek daha: Avrupa endüstrisine eskiden müşteri olan ülkeler sonradan fabrika kurdular: "*sanayici ülkelerde nüfusun birdenbire düşmesi bu ekonomik olaylarla ilgili değil midir?*"

Türkiye'de Durkheim'dan sonra en çok tutunan zorlu Formalist **Bougle**'dir. O bile Sosyolojinin "biricik anahtarı" ekonomi değildir, derken, şunu söylemekten kendini alamaz:

"Sosyal koygunluk, ekonomik üretim yordamlarına sıkı sıkıya bağlıdır."

En sonunda Durkheim da o güçlü akımla çarpışayım derken, sürüklenmeye başlar. "Ekonomi Politik Derneği"nin tartışmalarında sıkışiverince, "ekonomik" ilişkilerin bir yandan "kanı meselesi" olduğunu söyler, "*böylece öteki bilimler yanında Ekonomi Politik sosyal bir bilim olmak üzere kendi kendisine atfettiği üstünlüğü yitirir*" der. Öte yanda, işin özüne girince, şunları söylemekten kendisini alamaz: "*Başka bir bakımdan Ekonomi Politik bir öncüllük göstermekten geri kalmıyor. İnsan kanıları insan grupları içinde hazırlanıyor ve kısmen o grupların ne oldukları-*

na uyuyor. Biliyoruz ki kanı denilen şey: kümeleşmiş nüfus içinde başka, küçük şehirlerde başka, vb.'dir. Toplumun koygun olup olmadığına, kalabalık olup olmadığına, ulaştırma yollarının çok ve çabuk bulunup bulunmadığına göre fikirler değişir. Oysa, muhakkak görüldüğüne göre, ekonomik faktörler, nüfusun dağılım yordamına, koygunluğuna, insan kümeleşmelerinin biçimine derinden derine etkiler yapar ve dolayısıyla da, kanının çeşitli durumları üzerine çoğu derin etkide bulunur."

Durkheim'ın son kanılarını aktaran **Curvillere** haklı olarak kendi kendisine şöyle sorar: *"Eğer işler böyleyse, Karl Marks'ın deyimiyle toplumun 'anatomi'sini (teşrihini), son tahlilde, ekonomi olaylarında, yahut daha özellikle teknikte aramak gerekmez mi?"*

Buraya dek gördüklerimizden anlaşılıyor. Özellikle 20. yüzyılda yapılan son üç Sosyoloji güdücü fikri var: Irkçılık, Jeopolitik, Formalizm... Bunlardan ilk ikisi: Irkçılıkla Coğrafyacılık, doğrudan doğruya emperyalizmin dış saldırı eğilimlerine uygun düşünceler araştırır. Bir irkin bütün ötekiler üzerine egemen olması adına, "mesafe ihtiyacı" ve "yaşantı alanı" vb. ortaya atılır. Bu parolalar Emperyalist Anavatani uğruna dünya fatihliği taslar. Onun için, bu eğilimler en çok sömürge ihtiyacı duyan Almanya'da mutlaklaştırılır ve iktidara getirilir.

Formalizm'in en usturuflu biçimi olan Durkheimcılık ise, daha çok "iç tüketim" (dahili istihlâk) maddesidir. Bütün amacı iç zıtlıkları bilince çıkaran Tarihsel Maddecilik ile boğazlaşmaktır. Fransa gibi küçükburjuva yapısı yaygın, orta-tabakaları güçlü bir emperyalist ülkede Durkheimcılığın doğuşu tesadüf olamaz.

19. yüzyılda orta-tabakalardan özellikle köylülük serbest rekabetçi sermayeye karşı az çok direnç gösteriyordu. Daha doğrusu, tarım alanına ağır basan toprak rantı, köy geriliğini alıkoyarak o direnci daha sürekli kılıyordu. 20. yüzyıl ile birlikte Tekelci Finans-Kapital içeride dışarıda her türlü sömürme alanını son damlasına dek ele geçirmeye çalıştı. Standardizasyon gibi yeni metotlarla köy ürünlerine de el atmanın yolunu buldu. Finans-Kapital (ekonomiden politikaya dek bütün sosyal alanlarda kurulmuş kahredici imtiyaz) orta-tabakaları görölmedik çabuklukla kırdı geçirdi. "Yığınların köktencilleşmesi: Kitlelerin radikalizasyonu" denilen şey, o sürünen küçük ekonomilerin bir uçtan bir uca sallanıp kıvranışlarıdır.

İtalya ve Almanya gibi aç emperyalistler yığın radikalleşmesinin sebeplerini kolayca dış ilişkilere (özellikle sömürge-sizliğe) bağlayıverdiler. Ömrü ezginlikle geçtiği için kurtulamadığı altlık kompleksi ile "demir el" arayan küçükburjuvazi, faşizm dipçığı altında, hak arayan işçilere karşı seferber edilebildi.

Tok emperyalist ülkelerde bu gerçekler tutmuyordu. İstenildiği denli bol sömürge vardı. Yığınların radikalleşmesinden ileri gelen geniş hoşnutsuzluğa başka bir günah yükletilecek teke (bouc emissaire) bulmalıydı. Durkheimcilik tekeyi Tarihsel Maddecilikte aradı. "İşbölümü"nü parmağına doladı. Geri küçükburjuvazinin kör kanılarından yararlandı.

Mistik bir "kollektif bilinç" putu yarattı. Demagojisine elinden geldiğince bilim süsünü vermek için, saldırdığı Tarihsel Maddecilikten intihaller [aşırımlar, hırsızlıklar] yaptı.

Sermayenin ilk biçimi ve kökü Bezirgan Ekonomi, toplumda işbölümüyle gelişti. İşbölümü genişledikçe kapalı veya doğal denilen köy ekonomisi parçalandı. Durkheim'ın en ciddi eseri "İşbölümü" oldu. Orada yapılmak istenen şey işbölümünü olduğundan bambaşka göstermek, proleterleşen küçük esnaf ve köylülerin yaralarına tatlı sözlerle merhem çalmaktı. Küçükburjuvaların iflâs etmeleri nedendi? Durkheim'a göre toplumun "Kesimcil Düzeni"nin parçalanmasından, alçalmasından ileri gelir. Bu niçin olur? Zamanla "kesim"leri ayıran sınırlar aşındığı için. Bu aşınmanın sebebi işbölümü değildir. Aşınma kendi kendine olur. Tıpkı insanın vücudundaki elbise eskiyince nasıl dökülürse, toplum kurumları da zamanla eskiyip öyle dağılırlar. Durkheim der ki:

"Şüphesiz o (işbölümü) bir yol var oldu mu, alçalmayı çabuklaştırmaya sebep olur: Ama, işbölümü ancak toplumun kesimcil düzeni alçaklıktan sonra görülür. Sonuç sebebin üzerine tepki yapar. Ancak, bu yüzden sebep haline gelmiş olmaz. Öyle ise işbölümünün tepkisi ikinci kertede kalır. Demek işbölümünün çoğalması sosyal bölüklerin kendi kişiliklerini, bireyliklerini yitirmesi, o bölükleri ayıran duvarların daha su-geçirir olması yüzündendir."

Durkheim'ın yukarıki sözleri: duvarın çökmesi, duvarın çökmesi yüzündendir demek gibi bir totolojiye dönüyor. Bu mantıkla Durkheim halka karşı neyi savunuyordu? Bezirgan işbölümünü, ilişkilerini ve onun sonucu olan kapitalist ilişkilerini...